

RUSYA-SURİYE İLİŞKİLERİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI**

Abdulghafor ALNAZA

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK**

RUSYA-SURİYE İLİŞKİLERİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ

Abdulghafor ALNAZA

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Bölge Çalışmaları

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK

KARABÜK

Haziran 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	11
ARCHIVE RECORD INFORMATION	12
KISALTMALAR	13
ARAŞTIRMANIN KONUSU	14
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	14
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	14
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	14
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	15
GİRİŞ	16
1. DIŞ POLİTİKA VE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE RUSYA DIŞ POLİTİKASININ ANA HATLARI	20
1.1. Dış Politika.....	20
1.1.1. Dış Politika Kavramı.....	20
1.1.2. Dış Politikanın Belirleyicileri.....	26
1.1.2.1. Dış Politikanın İç Belirleyicileri.....	26
1.1.2.2. Dış Belirleyiciler	28
1.1.3. Dış Politikanın Araçları	30
1.1.3.1. Diplomatik Araçlar	30
1.1.3.2. Askeri Araçlar	31
1.1.3.3. Ekonomik Araçlar	32
1.1.3.4. Propaganda Araçları	33

1.1.4. Dış Politika ile Diğer Politikalar Arasındaki Karşılaştırma.....	34
1.1.4.1. Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler Karşılaştırması:.....	34
1.1.4.2. Dış Politika ve İç Politika	35
1.2. Rusya'nın Dış Politikasının Kısa Bir Tarihi.....	36
1.2.1. Rusya İmparatorluğu'nun Dış Politikası.....	37
1.2.2. Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası:.....	40
1.2.2.1. Sovyetler Birliği'nin Döneminde (1917-1985) Rus Dış Politikası:40	
1.2.2.2. Gorbaçov Döneminde Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası	43
1.2.3. Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası	45
2. ORTADOĞU VE SURİYE İLE RUSYA İLİŞKİLERİNİN KISA BİR TARİHİ	52
2.1. Ortadoğu'ya Yönelik Rus Dış Politikası	55
2.1.1. Rus İmparatorluğu'nun Ortadoğu'ya Yönelik Politikası:.....	56
2.1.1.1. Rus İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki İlişkiler:.....	56
2.1.1.2. Rus İmparatorluğu ile İran Arasındaki İlişkiler	61
2.1.1.3. Rus İmparatorluğu ile Arap Bölgesi Arasındaki İlişkiler	64
2.1.2. Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu Politikasına Yön Veren Etmenler ...	68
2.1.3. Rusya Federasyonu ve Ortadoğu Arasındaki Siyasi İlişkiler.....	82
2.2. Rusya-Suriye İlişkileri	87
2.2.1. Suriye'nin Oluşum Aşamasında Rusya-Suriye İlişkileri	87
2.2.2. Sovyetler Birliği Döneminde Rusya-Suriye İlişkileri	88
2.2.3. Rusya Federasyonu ve Suriye Arasındaki İlişkiler	94
3. SURİYE KRİZİ SIRASINDA RUSYA-SURİYE İLİŞKİLERİ	97
3.1. Suriye Krizi.....	97
3.1.1. Suriye Krizinde Rusya'nın Rolü	104
3.1.2. Rusya'nın Suriye Krizine Askeri Müdahalesi	109
3.2. Suriye Krizi Sırasında Rusya-Suriye İlişkileri ve Rusya'nın Kazanımları	129
3.2.1. Jeopolitik Kazanımları.....	130
3.2.2. Askeri Kazanımları	132
3.2.3. Ekonomik Kazanımları.....	134
3.2.3.1. Silah Ticareti	134
3.2.3.2. Petrol ve Enerji Sektörü	139

3.2.3.3. Nükleer Sektörü	143
SONUÇ	147
KAYNAKÇA	151
TABLolar LİSTESİ	163
ŞEKİLLER LİSTESİ	164
ÖZGEÇMİŞ	165

TEZ ONAY SAYFASI

Abdulghafor ALNAZA tarafından hazırlanan “RUSYA-SURİYE İLİŞKİLERİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylıyorum.

Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK

Tez Danışmanı, Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu ile Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 05/06/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN (ÇKÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Abdulghafor ALNAZA

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, gösterdiği büyük çaba, ilgi ve destek için en büyük teşekkürü hocam Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK'a borçluyum. Çabalarınızı takdir etmek için teşekkür kelimeleri yeterli değildir. Siz olmasaydınız bu çalışma hazır olmazdı. Ayrıca destek ve önerileri için Prof. Dr. Ali ASKER'e ve Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN'a teşekkür ederim.

Bu süreçte manevi desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ederim. Ayrıca, bu aşamaya ulaşmamdaki bütün katkıları için tüm hocalarıma, özellikle Karabük Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimim sırasında derslerinden büyük fayda gördüğüm Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün tüm öğretim üyelerine ve bu tezin yazım sürecinde desteğini esirgemeyen herkese teşekkürlerimi sunarım.

ÖZ

Dış politika aynı zamanda modern ve karmaşık bir kavramdır. Dış politika, ülkenin dış dünya ile ilişkilerini yansıtan bir ayna olarak tanımlanmaktadır. Her ülke, diğer ülkeleri etkilemeyi amaçlayan özel bir dış politika izlemektedir. Devletin dış politikası, çoklu kazanımlar elde etmeyi veya zararlardan kaçınmayı amaçlar. Rusya da kuruluşundan bu yana kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik çeşitli dış politikalar izlemektedir. Rusya'nın izlediği dış politikalar, Rusya'nın durumuna veya amacına göre çeşitlilik taşımaktadır. Bazen Rusya'nın diğer ülkelerle yakınlaşmaya yönelik diplomatik bir politika izlediğini görüyoruz. Diğer zamanlarda, amaçlarına ulaşmak için silah gücünü kullandığını görüyoruz. Rus dış politikasının çeşitliliğinin temel nedeni Rusya'nın iç durumudur. Rusya'nın gücü ve iç istikrarı mevcutken uyguladığı dış politika, zaman zaman başına gelen krizlerde izlediği politikalardan farklılık göstermektedir. Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik ilgisi Rus İmparatorluğu'nun ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Rusya İmparatorluğu sıcak denizlere ulaşmak için çeşitli politikalar izlemiş, Sovyetler Birliği döneminde ise Moskova, Ortadoğu'ya geniş bir ilgi göstermiş ve özellikle emperyalist güçlere karşı verilen kurtuluş hareketlerine destek vererek bölge ülkeleriyle ittifaklar kurmaya çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Yeltsin'in iktidara gelmesinden sonra Rusya ile Ortadoğu ülkeleri arasında ilişkiler soğumuştur. Ancak bu durum Rusya'da Putin'in iktidara gelmesiyle değişti. Putin, Rusya'nın küresel bir güç statüsünü geri kazanmak için Ortadoğu'ya yönelik çeşitli politikalar izlemiştir. Dolayısıyla Arap arenasındaki en büyük müttefiki olan Suriye rejiminin kurtarılmasına Rusya'nın karşılık vermesi şaşırtıcı olmadı. Arap Baharı denilen dönemde Suriye devriminin patlak vermesinden sonra, Suriye, topraklarının çoğunu Suriye muhalefet kuvvetlerine ve silahlı örgütlere kaptırdıktan sonra Rus yardımı Suriye ordusunu desteklemek için geldi. Bu araştırma, Rusya'nın Suriye'deki rolünden ve Rusya'nın bu müdahale sırasında elde ettiği ekonomik ve siyasi faydalardan bahsetmenin yanı sıra, Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik dış politikasının tarihsel bir incelemesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dış Politikası; Dış Politika Analizi; Rusya'nın Dış Politikası; Suriye Krizi; Rusya-Suriye İlişkileri

ABSTRACT

Foreign policy is also a modern and complex concept. Foreign policy is defined as a mirror reflecting the country's relations with the outside world. Each country pursues a special foreign policy aimed at influencing and influencing other countries. The foreign policy of the state aims to achieve multiple gains or avoid losses. Since its establishment, Russia has followed various foreign policies to realize its own interests. The foreign policies pursued by Russia vary according to Russia's situation or purpose. Sometimes we see that Russia follows a diplomatic policy aimed at getting closer with other countries. Other times, we see him using the power of arms to achieve his goals. The main reason for the diversity of Russian foreign policy is Russia's internal situation. The foreign policy implemented by Russia while it had power and internal stability differs from the policies it followed during the crises that happened from time to time. Russia's interest in the Middle East began with the emergence of the Russian Empire. The Russian Empire followed various policies to reach the warm seas, and during the Soviet Union period, Moscow showed a wide interest in the Middle East and tried to establish alliances with the countries of the region, especially by supporting the liberation movements against the imperialist powers. After the disintegration of the Soviet Union and Yeltsin's coming to power, relations between Russia and the Middle East countries have cooled. However, this situation changed with Putin's coming to power in Russia. Putin pursued various policies towards the Middle East in order to restore Russia's status as a global power. So it was not surprising that Russia responded to the rescue of the Syrian regime, its biggest ally in the Arab arena. After losing most of Syrian territory to Syrian opposition forces and armed organizations, Russian aid came to support the Syrian army. After the outbreak of the Syrian revolution during the so-called Arab Spring. This research aims at a historical examination of Russia's foreign policy towards the Middle East, as well as talking about Russia's role in Syria and the economic and political benefits Russia achieved during this intervention.

Keywords: Foreign Policy; Foreign Policy Analysis; Russian Foreign Policy; Syrian Crisis; Russia-Syria Relations

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Rusya-Suriye İlişkilerinin Ekonomi Politiği
Tezin Yazarı	Abdulghafor ALNAZA
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	Haziran/2022
Tezin Alanı	Bölge Çalışmaları
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	165
Anahtar Kelimeler	Dış Politikası; Dış Politika Analizi; Rusya'nın Dış Politikası; Suriye Krizi; Rusya-Suriye İlişkileri

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	POLITICAL ECONOMY OF RUSSIA-SYRIA RELATIONS
Author of the Thesis	Abdulghafor ALNAZA
Advisor of the Thesis	Dr. Sanem YAMAK
Status of the Thesis	Master's Thesis
Date of the Thesis	June/2022
Field of the Thesis	Regional Studies
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	165
Keywords	Foreign Policy; Foreign Policy Analysis; Russian Foreign Policy; Syrian Crisis; Russia-Syria Relations

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
vb.	: Ve benzeri
IŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
SDG	: Suriye Demokratik Güçleri
HTŞ	: Hay'at Tahrir al-Şam
SDF	: Suriye Demokratik Güçleri
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
YPG	: Halk Koruma Birlikleri
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Rusya'nın Suriye krizine askeri müdahalesi, dengeleri Suriye rejiminin lehine çevirdi. Rusya'nın yardımı sayesinde Suriye rejimi kaybettiği bölgelerin çoğunu yeniden kontrol edebildi. Bu araştırma, Rus dış politikasının kısa bir açıklamasını yaparak Rusya'yı Suriye krizine müdahale etmeye iten nedenleri anlamayı amaçlamaktadır. Çalışmada Rusya ile Suriye ilişkilerinin ve genel olarak Rusya'nın Ortadoğu politikasının tarihsel süreçteki gelişimi de incelenmektedir. Bu genel çerçevede içinde Rusya'nın Suriye krizine müdahalesinin nedenleri ve bu müdahalenin Rusya'ya sağladığı ekonomik ve politik faydaların ortaya konulması tezin ana amacıdır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın önemi, genel olarak Ortadoğu bölgesine ve özel olarak Suriye'ye yönelik Rus dış politikasına odaklanmaya çalışmaktadır. Bu çalışma, Rus dış politikasının uluslararası istikrar üzerindeki etkisinin net bir resmini vermeyi amaçlamaktadır. Rusya'nın Suriye krizine askeri müdahalesinde elde ettiği ekonomik ve siyasi kazanımları ele almanın yanı sıra, bu müdahalenin etkilerinin, Rusya'nın Suriye üzerindeki etkisine dair Suriye'de çok sayıda çalışma yapılmış olsa da ikili ilişkileri ekonomi politiği zaviyesinden ele alıp inceleyen çalışma son derece azdır. Bu anlamıyla tez çalışmamız özgün değere sahiptir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Öncelikli olarak tarama-inceleme yöntemiyle tez kaynakları taranmış, daha sonra tasnif edilerek bölümlerde kullanılacak kaynaklar ayıklanmıştır. Araştırma konusu genel olarak politik ekonomi bakış açısıyla ele alınacak olup bu konudaki İngilizce, Türkçe ve Arapça literatürden yararlanılmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Bu çalışmada Rusya'nın Suriye krizine katılımı ile birçok ekonomik ve siyasi kazanım elde ettiği hipotezinden yola çıkılarak bu kazanımlar ortaya konulmaya

çalışılacaktır. Bu kazanımların başında, bazı ticari faydaların yanı sıra Rusya'nın yenedünya düzenindeki pozisyonunun güçlenmesi gelmektedir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışma büyük ölçüde Rusya Federasyonu'nun Suriye krizine müdahalesinin nedenleri ve bunun Rusya açısından kazanımları üzerinedir. Bu nedenle çalışma daha çok Suriye krizi dönemine odaklanmış, öncesi ise genel bir tarihsel bağlam vermek için çok ayrıntılı olmayacak şekilde ele alınmıştır. Bu çalışmanın hazırlanması sırasında başta Türkçe dilinde yazı yazma deneyiminin fazla olamaması nedeniyle karşılaştığım zorlukların yanı sıra yine Türkçe kaynakları yetkin bir şekilde kullanmak konusunda da bazı güçlüklerle karşılaşılmıştır.

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, Rusya'nın dış politikasında genelde Ortadoğu bölgesi ve özellikle Suriye'nin işgal ettiği önemli konumu ortaya koymak ve özel olarak Rusya'nın Suriye krizine müdahalesinin nedenleri ve sonuçlarını incelemektir. Son on yılda tüm dünya, uluslararası arenada ağırlığı ve önemli bir rolü olan bir ülke olarak görülmesini yeniden sağlamak isteyen Rusya'nın şaşırtıcı bir yükselişine tanık oldu. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, iktidarı döneminde Rusya'yı yeniden canlandırmayı, onu içine çeken parçalanma ve zayıflamayı durdurmayı ve dünya ülkeleri üzerinde önemli bir etkiye sahip güçlü bir Rusya'ya dönüştürmeyi amaçlayan bir politika izledi. Rusya, genel olarak dünyada ve özellikle Ortadoğu'da yaşanan krizlerin çözümünde kilit bir aktör haline geldi. Rus devlet başkanı, çarlık döneminden bu yana, Rusya'daki politikacıların ve karar vericilerin ilgili odağı olan Arap bölgesindeki durumla ilgili tüm konferansların veya tartışmaların ana konusu oldu. Moskova'nın Ortadoğu'ya ilgisi bağlamında, bir takım gözlemler ve sorular bizim için netleşiyor: Rusya'nın Ortadoğu'ya olan bu tarihsel ilgisinin nedeni nedir? Yoksa bu ilgi Ortadoğu'nun doğal kaynaklar açısından zengin olmasından ve Rusya'nın Ortadoğu bölgesi ülkeleriyle müttefik olabilmek için karşılıklı ilişkiler kurmaya çalışmasından mı kaynaklanıyor? Rus Çarları zamanından bu yana ve onlardan sonraki yüzyıllarda Moskova, Ortadoğu ile bölgedeki Batı ülkeleri gibi sömürge ilişkileri kurmadı, daha çok işbirlikçi nitelikte ilişkileri benimsedi. Rusya'nın bölgeye olan bu tavrı, İran, Türkiye ve Suudi Arabistan gibi Ortadoğu'daki çeşitli ülkelerle olan ilişkilerin varlığında kristalize oluyor. Ortadoğu'daki ilişkilerinin ötesine geçerek hem İsrail varlığını hem de Filistin Yönetimini içine alıyor ve Mısır ve Cezayir gibi Kuzey Afrika ülkeleriyle iyi ilişkiler kuruyor.¹

Rusya'nın Ortadoğu bölgesindeki en önemli ortağının Suriye olduğu ileri sürülebilir. Rusya Suriye'de Ortadoğu'ya yeniden bakacağı yeni bir çıkış noktası gördü ve Batılı rejimlerin ve Amerika'nın Arap bölgesi ve Ortadoğu'daki emellerinin önünde durdu. Bu nedenle Putin, ülkenin üçte ikisinden fazlasını çeşitli muhalif güçlere kaptıran Suriye rejiminin Moskova'ya gönderdiği yardım çağrısından yararlandı. Putin, bu müdahaleyle Rusya'nın hem Ortadoğu'da hem de Arap bölgesinde önemli bir rol üstlenme arzusunun net bir resmini sundu. Rusya, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra

¹ Eugene Rumer, *Russia in the Middle East: Jack of all Trades, Master of none*, (Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2019), s.2.

uluslararası siyaseti etkilemekten tecrit edilme sayfasını kapatmayı çalıştı. Bu nedenle Moskova, gücünü ve müttefiklerine destek sağlama yeteneğini bir kez daha ortaya koymak istedi. Öte yandan, Rusya'nın kendisini Suriye topraklarında kaybedilen bir savaşın içinde bulacağı ve Moskova'nın Afgan savaş senaryosunu tekrar edeceği korkusu vardı.²

Rusya tarih boyunca geniş coğrafi alanlara sahip olmuştur. Rus toprakları, Eski Rusya bölgesinin ortaya çıkmasından başlayarak, Rus İmparatorluğu'ndan geçerek Sovyetler Birliği'ne ve mevcut Rus devletine kadar farklı dönemlerde daralma ve büyüme dönemlerine tanık oldu. Bu dönemlerde öne çıkan, Rusya'nın geniş bir coğrafi alana yayılması ve büyük bir güç ve diğer büyük güçlere rakip olarak görülmesidir. Rusya'nın geniş coğrafi alanı, Rus İmparatorluğu'nun oluşum dönemlerinde çevredeki ülkelerin güçleri tarafından imrenilmesini sağladı. Rusya'nın izlediği sömürge genişlemesi, öncelikle sömürge istilalarına karşı kendini savunmayı amaçlıyordu. Diğer bir deyişle Rusya, çeşitli rejimler döneminde, diğer ülkelerin sömürgeci güçlerinin hedef aldığı bir devletten ziyade işgalci bir güç olmak istemiştir.³

Rus İmparatorluğu bir kıta büyüklüğündeydi, bu nedenle Batı Avrupa ülkeleri gibi diğer kıtalarda sömürge arayışına katılmadı. Rusya, Afrika ve Asya veya Amerika kıtaları üzerindeki etkisini ve kontrolünü genişletmek konusunda sömürge ülkeleri kadar açgözlü değildi. Aksine, Rusya sadece komşu ülkelerinin topraklarını ele geçirdi. Rusya'nın sömürgeci genişlemesi, Napolyon Bonapart'a karşı kazanılan zaferden sonra güçlü bir şekilde ortaya çıktı, çünkü Rusya bugün günümüzde Polonya, Ukrayna, Finlandiya, Litvanya ve Beyaz Rusya olarak bilinen ülkeleri içeriyordu. Karadeniz kıyıları boyunca uzanan toprakları kendine ekledi. Daha sonra Rusya, Orta Asya ve Kafkasya'daki toprakları da kendi sınırlarına kattı. Bazı tarihçilerin ve analistlerin bakış açısına göre, Rusya'nın çevresindeki topraklardaki genişlemesi, Rusya'nın doğrudan sınırlarında bulunan ülkelere duyduğu güvensizlik hissine bağlanıyor. Güvensizlik, Rusya'yı bu toprakları işgal etmeye ve imparatorluğuna ilhak etmeye itmiş ve bu durum Sovyetler Birliği'nin ortaya çıktığı yıllarda bile devam etmiştir.⁴

² Agata Włodkowska-Bagan, "Syria in Russia's Foreign Policy in the 21st Century," *Teka Kom Politol Stos Międzynar*, (2017), s.28.

³ Olga Olikier, et al., "Russian Foreign Policy in Historical and Current Context: A Reassessment," *RAND Corporation*, (2015), s.2-3. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE144.html>.

⁴ A.g.e., s.4.

Rusya'nın Ortadoğu'ya olan ilgisi, Büyük Petro zamanında Rus İmparatorluğu'nun kurulduğu döneme kadar gitmektedir. Rusya'nın Batı Avrupa'nın geri kalanı gibi işgal etmesi gerekmiyordu. Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik dış politikası, bölgedeki büyük güçlerin etkisiyle rekabet etmenin yanı sıra bölgede jeopolitik çıkarlar elde etmeye yönelik bir sürü planı içeriyordu. Tarih boyunca Rus orduları, Osmanlı İmparatorluğu'nun ordusuna, Perslere ve Fransız ordusu gibi Avrupa imparatorluklarının bazı ordularına karşı şiddetli savaşlar yaptı.⁵

Rusya, sıcak sulardaki limanlara erişmeye can atıyordu ve Rusya'ya yakın olan bu limanların çoğu Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolündeydi ve bu nedenle Rus İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ile rekabet etmeye başladı. Rusya'nın ticari ve siyasi hırslarına, dini olan başka bir saik de ekleyebiliriz. Rus İmparatorluğu, özellikle Konstantinopolis şehrinin 1453'te Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmesinden sonra, kendisini Ortodoks Hıristiyan cemaatinin yasal koruyucusu olarak görüyordu. Osmanlı-Rus ihtilafı, İstanbul'un fethinden sonraki dört yüzyıl boyunca devam etti. Ruslar Konstantinopolis'i restore etmeye ve bir Ortodoks katedrali kurmaya çalıştılar ve Rus Çarları, Rusya'nın göksel bir mesaja sahip dini bir gruptan oluştuğunu ve Moskova'nın hem Roma'nın hem de Konstantinopolis'in varisi olduğunu kabul ettirmeye yönelik bir politika izledi. Çarlar ise, Ortodoks mezhebinin halefleri ve koruyucuları ve iddialarına göre Osmanlı İmparatorluğu tarafından Balkan ülkelerinde ve Ortadoğu ülkelerinde zulme uğrayan Ortodoks mezhebinin oğullarının koruyucularıydı. Bu politika ülkeyi zor savaşlara ve ağır kayıplara sürükledi. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıf olduğu dönemlerde Rusya, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında nüfuz için diğer sömürgeci güçlerle çatışmaya girdi.⁶

Rus siyaset tarihinin farklı dönemlerine baktığımızda, Rusya'nın Ortadoğu'ya olan ilgisinin Rusya'nın kuruluşundan bu yana azalmadığını, aksine bu ilginin yıllar geçtikçe arttığını görüyoruz. Ortadoğu, Rusya İmparatorluğu'nun ortaya çıkışından bu yana ve daha sonra Sovyetler Birliği zamanından Rusya Federasyonu'na kadar Rusya için stratejik bir hedef olmuştur. Daha net bir resim verebilmek için bu araştırma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde teorik bir çerçeve verebilmek için dış politika ve dış politika araçları hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölüm ayrıca birbirini izleyen

⁵ Rumer. *Russia in the Middle East: Jack of all Trades, Master of none*, s.2.

⁶ A.g.e., s.3.

tarihsel dönemlerde Rusya'nın dış politikasının ve dış politika araçlarının incelenmesine ayrılmıştır. İkinci bölümde Rusya'nın tarihsel süreçte Ortadoğu'ya ve özel olarak Suriye'ye yönelik politikalarına odaklanılmıştır. Üçüncü bölümde, Suriye krizi ve Rus askeri müdahalesinin bu krize etkisinin yanı sıra Rusya'nın bu müdahaleden elde ettiği ekonomik ve siyasi kazanımlar incelenmektedir.

1. DIŞ POLİTİKA VE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE RUSYA DIŞ POLİTİKASININ ANA HATLARI

1.1. Dış Politika

Rus dış politikasını açıklamak ve mekanizmalarının anlaşılmasını sağlamak için öncelikle dış politikayı bir terim ve yöntem olarak tanımlamamız gerekir. Ülkeler arasındaki ilişkiler değişir ve çeşitlenir, bu ilişkiler bir dizi iç ve dış etkilerden etkilenir. Politikanın etkinliği, ilişkiyi sürdürmenin veya tersine çevirmenin önceliğini belirleyen bu değişkenlerle ilgilidir. Zaman, eksiksiz anlaşmaların ve politikaların gidişatını değiştirebileceğinden, en önemli değişkenlerden biridir. Tarih, bir anlaşmanın belirli bir süre içinde nasıl bozulduğuna dair örneklerle doludur. Bunun nedeni, bir devletin çıkarlarında diğerinin pahasına değişikliklerin meydana gelmesinden kaynaklanmaktadır. Ana neden çıkarların değişmesidir.⁷

1.1.1. Dış Politika Kavramı

Dış politika kavramı artık sadece ulusal güvenliği sağlamak ve sürdürmek için kullanılan yöntemleri değil, aynı zamanda dış politika kavramına yeni boyutlar katan çalışmalarını ve araştırmalarını da içermektedir. Dünyanın tanık olduğu gelişmeler ışığında dış politikanın önemi artmış ve gelişmiştir. Devlet, iç ve dış olmak üzere iki bölüme ayrılmış birçok politika izler. İç politika, ülkenin vatandaşlarının hayatlarını düzenlemekle ilgilidir. Dış politika ise devletin diğer ülkelerle benimsediği davranış ve yöntemlerdir. Devlet böyle yaparak bu ilişkiden özel ve çeşitli faydalar elde etmeyi amaçlar. Hedef kazanımlar, ekonomik, ideolojik ve hatta rekabetçi olabilecek çeşitli kazanımlar olarak tanımlanmaktadır. Dış politika, diğer ülkelerle ilişkilerle ilgilendirmektedir. Dış politika devletten kaynaklanır ve yurtdışına yönlendirilir.⁸

Britannica Ansiklopedisi'nin yazarları, dış politikayı tanımlamak için önemli bir tanım sağlamaktadır:

Bir devletin diğer devletlerle etkileşiminde faaliyetlerini ve ilişkilerini yönlendiren genel hedefler. Dış politikanın gelişimi, iç değerlendirmelerden, diğer

⁷ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, (İstanbul: Der Yayınları, 2019), s.259.

⁸ Kemal İnat, and Ali Balcı, *Dış Politika: Teorik Perspektifler*, çev. Zeynep Dağı, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2007), s.214-215.

*devletlerin politikaları veya davranışlarından veya belirli jeopolitik tasarımları geliştirme planlarından etkilenir.*⁹

Herhangi bir ülkenin dış politikası diğer ülkelerle iş yapmak amacıyla iç sınırlarından başlar. Dış politikanın en önemli bileşeni, diğer ülkelerle birlikte uygulanmak üzere tasarlanmış olmasıdır. Mehmet Fatih Tayfur bu çerçevede dış politikayı en kısa biçimiyle şöyle tarif eder: “Ülke sınırları dışında uygulanmak üzere tasarlanmış bir politika”.¹⁰

Dış politika, çeşitli kaynaklara ve bilgilere dayanır ve dış politika alanındaki uzmanlar tarafından formüle edilir. Herhangi bir ülkenin dış politikası, esas olarak devletin dünyadaki konumunu güçlendirmeyi ve nerede olurlarsa olsunlar vatandaşlarının güvenliğini korumayı amaçlar. Bu, diğer ülkelerden gelen herhangi bir risk veya tehdide karşı karşılıklı destek sağlamaya dayalı dış anlaşmalar düzenlenerek yapılır. Hugh Gibson’ın dış politika tanımında bu noktalar öne çıkmaktadır: “Hükümetin işlerini dünyanın geri kalanıyla yürütmek için bilgi ve deneyime dayalı çok yönlü, kapsamlı bir plan. Milletın çıkarlarını teşvik etmeyi ve korumayı amaçlar”.¹¹

Dış tehditler, askeri veya güvenlik tehditleri veya ülke ekonomisine ve ticaretine zarar verme gibi çeşitli biçimlerde olabilir. Bir devletin politikası, ulusun çıkarlarının sağlanmasına veya vatandaşlarının güvenliğinin sağlanmasına bağlı olarak değişebilir. Devlet, yeni bir devletle bağlar kurarak veya başka bir devletle ilişkisini sonlandırarak başlayabilir ve tüm bunlar kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek içindir. Bu nedenle, diğer ülkelerle ilişkiler kurmak, her yönden planların anlaşılmasını ve çalışılmasını gerektirir ve devletin dış politikası, devletin diğer devletlerarasındaki gücüne ve düzenine, bu devletin kullanabileceği kaynakların sayısına ve miktarına göre formüle edilir. Devletin gücünün artırılmasına kaynakların katkısı, Cecil V. Crab Jr.’ın dış politika tanımında öne çıkmaktadır:

En temel bileşenlerine indirgenmiş, dış politika iki unsurdan oluşur: ulaşılabacak ulusal hedefler ve bunlara ulaşmak için araçlar. Ulusal hedefler ve ulusal hedefler

⁹ T. Editors of Encyclopaedia Britannica, “Foreign policy,” <https://www.britannica.com/topic/foreign-policy>, Erişim Tarihi: 14 Mart 2021.

¹⁰ M. Fatih Tayfur, “Main Approaches to the Study of Foreign Policy: A Review,” *METU Studies in Development* 21, no. 1, 1994, s.113-114.

¹¹ Mubeen Adnan, “Foreign Policy and Domestic Constraints: A Conceptual Account,” *A Research Journal of South Asian Studies*, 29, No.2, (December 2014), s.658.

*arasındaki etkileşim. Bunları elde etmek için gereken kaynaklar, devlet zanaatının daimi konusudur. Büyük ya da küçük tüm ulusların dış politikası aynıdır.*¹²

Uluslararası ilişkiler, diplomasi ve devletlerin dış politikası temelinde kurulmaktadır. Tarih okuyucusu, hiçbir devletin, devletlerarasındaki mevcut birbirine bağlı ilişkilere ulaşmadan, diğer devletlerden izole yaşayamayacağını gösterir. Herhangi bir ülke, diğer ülkelerle siyasi, kültürel ve ticari ilişkiler kurmaya çalışır. Devlet bunu yaparak kendi çıkarlarını ya da sözde ulusal çıkarları elde etmeyi amaçlar. Bu nedenle, hükümetlerin diğer hükümetlerle ilişkilerde farklı bir yöntem benimsediğini görüyoruz. Devletin münhasır ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için bazı kararlar aldığını ve diğer kararlardan kaçındığını görürüz. Böylece her ülke kendi ulusal çıkarları doğrultusunda diğer ülkelerden maksimum faydayı elde etmeye çalışır. Dış politika, devletin uluslararası otoritesini, dış dünya ile sınırlarının güvenliğini, devletin şeklini ve devletlerarasındaki konumunu belirlemektedir. Dış politika, devlet kararlarından kaynaklanır ve diğer ülkelerin çıkarına değil, devletin çıkarlarına göre biçimlenir.¹³

James Rosenau dış politikayı şu şekilde tanımlamaktadır:

*Uluslararası ortamın istenilen yönlerini korumak veya istenmeyenlerini değiştirmek için hükümetler tarafından alınan veya alınması taahhüt edilen yetkili eylemler. Mutlaka hesaplanmış ve hedef odaklıdır ve toplumun belirli bir süre boyunca yaptığı adaptasyonun türünü büyük ölçüde etkileyen istenmeyen sonuçları vardır.*¹⁴

Bir devletin dış politikası, devletin sınırları içinde izlediği ve devletin sınırları dışındaki ülkelerle etkileşim kurmayı amaçladığı bir sürü adımdan oluşur. Yani devletin diğer ülkelerle olan ilişkilerinde davranışını açıklayan adımları ve fikirleri ifade etmektedir. Joseph Frankel'in söylediği şudur: "Dış politika, bir devlet ile diğerleri arasında kayda değer ölçüde ilişkiler içeren kararlar ve eylemlerden oluşur".¹⁵

Carlsnaes ise dış politikayı şu şekilde tanımlar:

Kendi egemen toplulukları adına hareket eden hükümet temsilcileri tarafından takip edilen ve açıkça belirtilen hedefler, taahhütler ve/veya direktifler şeklinde ifade edilen, hedeflere, koşullara ve aktörlere (hem hükümet hem de hükümet dışı) karşı

¹² Adnan, "Foreign Policy and Domestic Constraints", s.658.

¹³Rick Ashley, "Foreign Policy as Political Performance," *International Studies Notes*, Cilt 3, No 2, 1987, s.53.

¹⁴ James N. Rosenau, *Comparing Foreign Policies: Theories, Finding, Methods*, (New York: SAGE Publications, 1974), s.6.

¹⁵ Frankel Joseph, *The Making of Foreign Policy*, (London: Oxford University Press, 1963), s.1.

*eylemler, kendi egemen topluluklarını etkilemeyi ve bölgesel meşruiyetin ötesine geçmeyi amaçlar.*¹⁶

George Modelski dış politikanın anlamını netleştirmek için bir sürü basitleştirilmiş tanım sunmaktadır:

*Kavramsal olarak, dış politika genelde hükümetlerin ya uluslararası ortamın arzu edilen yönlerini korumak ya da istenmeyen yönlerini değiştirmek için aldıkları veya yapmak zorunda oldukları güvenilir bir eylem olarak anlaşılmaktadır. Bir sorunu çözmek için sağlam aritmetik ve net hedef yönelimi ile yaklaşmakta veya uluslararası çevrede bazı değişiklikleri teşvik etmektedir.*¹⁷

Dış politikanın bir ülkenin diğer ülkelere yönelik politikası anlamına geldiği önceki tanımlardan da anlaşılmaktadır. Ancak bu tür tanımlar yalnızca devletlerarasındaki ilişkilere odaklanır ve bu nedenle çok uluslu şirketler ve diğer uluslararası kuruluşlar gibi bölgesel ve uluslararası aktörlerin varlığını ihmal eder. Bu kuruluşlar bir grup ülkeden oluşur ve kendi dış politikasına sahip bağımsız bir manevi kişiliğe sahiptir. Bu nedenle dış politika kavramına eklenmiş başka uluslararası taraflarımız da var. Bu çerçevede bazı araştırmacılar ve düşünürler, öncekilerden daha kapsamlı dış politika tanımları geliştirdiler. Christopher Hill'in dış politikadan şu şekilde bahsettiğinde yaptığı tanımda bulduğumuz şey budur: "uluslararası ilişkilerde bağımsız bir aktör (genellikle bir devlet) tarafından yürütülen resmi dış ilişkilerin toplamı".¹⁸

Yirminci yüzyıl boyunca dünya, fikirlerin dinamiklerinde bir değişikliğe yol açan bir dizi değişikliğe tanık oldu. Bu değişkenlerin başında, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin iki süper güç olarak ortaya çıkmasına ek olarak, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve bunların ülkelerin modeli, kuruluşların ve uluslararası kuruluşların büyümesi ve çoğulluğu üzerindeki etkileri gelir. Soğuk Savaş döneminde realist düşünce, araştırmacı ve düşünürlerin fikirlerine egemen olmuştur. Ancak 1985 ve sonrasında araştırmacılar dış politikanın daha net bir tanımını yapabilmek için çoğunluklar ve liberal kavramları benimsemeye başladılar. Araştırmacılar, dış politika ile diğer politikalar, özellikle de iç politika arasında entegrasyonun sağlanması ihtiyacına güvendiler. Modelski ve Christopher Hill gibi bilim adamları, dış politika tanımlarını uluslararası alanda meydana gelen değişikliklere göre türetmeye çalıştılar. Buradan, bazı araştırmacıların -daha önce de belirttiğimiz gibi- devlete bağlı kurum ve

¹⁶ Çağrı Erhan, and Erhan Akdemir, *Foreign Policy Analysis*, (Eskişehir: Anadolu University Press, 2018), s.4.

¹⁷ George Modelski, *A Theory of Foreign Policy*, (New York: Praeger, 1962), s.6.

¹⁸ Christopher Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*, (London: Palgrave Macmillan, 2003), s.3.

kuruluşların devleti dış düzeylerde temsil etmedeki rolünün büyümesine işaret ettiğini görüyoruz. Başka bir deyişle, bu kurum veya kuruluşlar, devleti yabancı işlerde temsil etmektedir. Dış politika, devlet sınırları içinde tasarlanan ve planlanan ve bunları devlet sınırları dışında uygulamak amacıyla tasarlanan bir dizi emir ve eylemden oluşur. Devlet politikası, ülkenin kendisi veya temsil ettiği bir kuruluş tarafından yürütülür. Dış politika, başka bir ülke, kuruluş veya kurumla olsun, dış çevre ile etkileşime girmeyi amaçlar. Dış politika kavramının daha kapsamlı bir resmini vermek için araştırmacılar ek bir dizi tanım yayınladılar. Genel olarak tanımlar, dış politikanın dış çevresini etkilemek için devletten kaynaklandığı gerçeğine odaklanmıştır. James Wilkenfield'in tanımladığı gibi:

Egemen devletlerin, kendi egemenlik alanları dışındaki bir durumu değiştirmek ya da yeni bir durum (veya bir problem) yaratmak amacıyla başlattıkları (ya da kendilerinin böyle bir durum veya problemle karşılaşmaları üzerine tepki verdikleri), resmiyet taşıyan eylemleri ya da tepkileri.¹⁹

Daha önce gördüğümüz gibi, araştırmacılar dış politika çalışmalarında realist okula güvendiler. Realist okul, devletin iç ve dış politikalarının birbirinden ayrılmasına dayanır. Ancak 1985 yılından günümüze kadar araştırmacılar devletin iç ve dış politikası arasındaki ilişkiyi açıklamak için liberalizm ve çoğulculuğa güvenmeye başlamışlardır. Bunun temel nedeni, iç ve dış politikalar arasındaki ilişkinin, iki politika arasındaki karşılıklı etki ilişkisi olmasıdır. Yukarıdakilere dayanarak, araştırmacılar dış politika tanımlarını, dış düzeydeki hedeflere ulaşmak amacıyla karar vericinin devlet sınırları içinde aldığı bir dizi süreç olarak sundular. İç hedeflere ulaşma amacıyla dış hedeflerin gerekliliğinin önemi öne çıkarıldı.²⁰

Yukarıdaki tanımlar, bilim adamlarının bir ülkenin dış politikasını tanımlarken verdikleri tanımların büyük bir kısmıdır. Tanımların çokluğu, karmaşıklığı ve çeşitliliği dikkat çekicidir ve aslında bu tanımların her biri dış politika konusunda önemli unsurlara vurgu yapmaktadır. Bu nedenle, bir ülkenin dış politikasının kapsamlı bir tanımını yapmak istiyorsak, düşünürlerin dış politika tanımları sırasında değindikleri bu ana unsurları dikkate almak gerekir. Bu unsurlardan en önemlileri şunlardır:

¹⁹ Ertan Efeğil, *Dış Politika Analizi (Ders Notları)*, (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2018), s.24.

²⁰ Nurhak Gürel, "Dış Politika Analizi ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Sorunlarına Katkıları Üzerine Bir İnceleme," *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, Volume 4, Issue 3, 2018, s.2-3.

- 1- Bir ülkenin dış politikası, o ülkedeki karar vericilerin planladığı, formüle ettiği ve uyguladığı bir sistemdir. Bu politikalar, siyasi karar vericilere ek olarak önemli özelliklerin mevcudiyetini gerektirir. Bu politikalar istenilen hedeflere ulaşmak için belirli ilke ve temellerden oluşur. Bir dış politikanın uygulanması uygun bağlamın mevcudiyetini ve ayrıca bu politikanın uygulanabilir olmasını gerektirir.²¹
- 2- Dış politika, devletin dış davranışı ve diğer ülkelerle karmaşık etkileşimi olarak yorumlanır. Devletin amaçlarını ve isteklerini, çalışma mekanizmalarını, diğer devletlere karşı yükümlülüklerini ve devletin diğer devletlere karşı davranışını temsil ederler.²²
- 3- Dış politika, devletin dış çevreye yönelik benimsediği stratejiyi açıklar. Devlet, yerel ve dış hedeflere ulaşmayı amaçlar.²³
- 4- Dış politika, bir takım iç olaylar sonucunda, devletin belirli bir süre içinde dış meselelerde eyleme geçmek veya tavır almak ya da kendi çıkar ve kazanımlarını elde etmek için attığı adımlar bütünüdür.²⁴

Önceki tanımlar ve bahsettiğimiz gibi bilim adamlarının dış politikaya verdiği bir grup tanımın sadece küçük bir kısmıdır. Dış politika kavramı, kapsamlı olarak incelenmesi gereken çok yönlü kavramlardan biridir. Önceki tanımlara bakarak, dış politikanın, devletin çeşitli ekonomik amaç ve hedeflere ulaşmak ve güvenliğini ve istikrarını sağlamak için farklı ülkelerle ve vatandaşlarının karşılıklı etki ilişkileri oluşturmak için izlediği bir sürü adım ve önlem olduğunu söyleyebiliriz. Devletin attığı adımlar, bir devlete veya uluslararası bir kuruluşa karşı, hedeflere ulaşmak veya başka bir devlet veya devletler üzerinde pozisyon almak amacıyla bir eylem veya tepki olarak açık veya gizlidir. Dış politika, devletin davranışlarını yabancı ülkelere yönlendirmeyi amaçlar ve devletlerarasındaki ilişkilerin yönlerini ve doğasını tanımlamaya katkıda bulunur.

²¹ Vinsensio Dugis, "Explaining Foreign Policy Change," *Jurnal Masyarakat Kebudayaan Dan Politik Tahun* 21, no. 2, (January 2018), s.101.

²² James N. Rosenau, *The Scientific Study of Foreign Policy*, (New York: Free Press, 1971), s.16.

²³ Dugis, "Explaining Foreign Policy Change", s.102.

²⁴ Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*, s.3.

1.1.2. Dış Politikanın Belirleyicileri

Dış politika üç temel aşamadan geçer: Süreç planlama aşaması ile başlar, ardından uygulama aşaması ve son olarak sonuca ulaşma aşaması gelir. Bu aşamalarda dış politikayı etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörler, devletin coğrafi konumu ve nüfusu gibi devlet içindeki iç faktörlere ile güç dağılımı ve uluslararası bloklar gibi devletin sınırları dışında dünyada temsil edilen dış faktörlerdir. Aşağıda, ülkenin dış politikasını etkileyen en önemli iç ve dış faktörlerden bahsedilmektedir.

1.1.2.1. Dış Politikanın İç Belirleyicileri

Çoğu bilim insanı ve araştırmacı, ülkenin iç ortamının dış politikasını şekillendirmede önemli bir rol oynadığını görülmekte. Ülkenin dış politikası, ülkenin coğrafi bölgesine, siyasi sistemine, ekonomik ve askeri gücüne ve daha birçok faktöre göre değişmektedir. Şimdi aşağıdaki faktörlerden bazılarından bahsedilmektedir.

a. Yer, Coğrafya, Nüfus:

Ülkenin büyüklüğü, konumu ve nüfusu dış politikalarda önemli bir rol oynamaktadır. Coğrafi konum, ülkenin uluslararası yaklaşımının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'yi örnek alacak olursak, Türkiye iki kıta Avrupa ve Asya arasında bir bağlantı noktası olarak görülüyor ve bu durum Türk dış politikasını büyük ölçüde etkilemektedir. Coğrafi konuma ek olarak, geniş alanlar ve nüfus, ülkelerin uluslararası forumlarda daha aktif rol almasını gerektirmektedir. Örneğin, Rusya, Çin ve ABD, geniş alanları ve geniş nüfus nedeniyle küresel siyasette önemli rollere sahip oldukları görülmektedir. Ancak bu, geniş alanlara sahip olan ülkelerin diğer ülkelerin dış politikalarını yönlendirdiği anlamına gelmez. Bazen Brezilya, Kanada ve Avustralya gibi geniş alanlara ve geniş bir nüfusa sahip olmakla birlikte uluslararası ortamda etkin bir rolleri olmayan ülkeler de görebilmekteyiz. Yine Kuzey Kore gibi alanları ve nüfusları az olmakla birlikte uluslararası arenayı etkilemelerini sağlayan diğer kaynakların mevcudiyetinden yararlanabilen ülkeler de bulunmaktadır.²⁵

²⁵ Alieu S. Bojang, "The Study of Foreign Policy in International Relation," *Journal of Political Sciences and Public Affairs* 6: 337, 2018, s.5-6.

b. Ekonomik Politikalar:

Ekonomi, dış politikada çok önemli bir rol oynamaktadır. Zengin ve gelişmiş ülkeler, fakir ülkelere göre daha etkin bir role sahiptir. Bir önceki paragrafta belirtildiği gibi, devletin büyüklüğü ya da büyük nüfusu, devletin güçlü bir dış politikaya sahip olması için yeterli görülmemektedir. Bu ülkelerin uluslararası arenada daha etkin olabilmeleri için güçlü bir ekonomiye sahip olmaları gerekmektedir. Ekonomik kaynaklar, ülkede doğal kaynaklar biçiminde ya da ekonomik ve üretken kalkınma biçimindedir. Ülkenin doğal kaynaklar açısından zengin olması, ülkeye diğer ülkelerin dış politika kararlarını etkileme yeteneği verir ve aynı zamanda uluslararası politikada belirleyici bir rol oynamasını sağlar. Örnek olarak Ortadoğu'daki bazı petrol zengini ülkeleri alınmaktadır. Bu ülkelerde petrol bulunması ve petrolün uluslararası ekonomiyi etkileme kabiliyeti nedeniyle, Katar ve Kuveyt gibi genişliği küçük ülkelerin sağlam ve güçlü bir dış politikası olduğunu görülmektedir.²⁶

Öte yandan, bir ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi, onun gücünü ve katı dış politikalar uygulama becerisini etkileyerek, küresel siyasete hakim olmasına olanak tanır. Gelişmiş ülkelerin güçlü ekonomisi, onlara bir askeri güç oluşturma ve geliştirme yeteneği verir ve bu, ABD, Almanya, Rusya ve diğer gelişmiş ülkeler gibi birçok gelişmiş ülkede bulunmaktadır. Bu ülkelerin her biri, ekonomik ve endüstriyel gelişmelerinden yararlanabilmekte ve diğer ülkelerle ittifaklar elde etmek amacıyla güçlü bir dış politika izleyebilmektedir. Gelişmiş ülkeler ve ekonomik güce sahip ülkeler uluslararası politika parkurlarında adlarını öne çıkarmaktadır. Bu ülkeler arasında Almanya, Çin ve Hindistan en çok öne çıkanlardır. Bu tür ülkeler diğer ülkelerin politikalarını etkilemek için herhangi bir karar verebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelere gelince, çeşitli yardımlar sağlamak için gelişmiş ülkelere bağımlı olduklarını ve bu nedenle diğer ülkelerin isteklerine uyduklarını ve politikalarını uyguladıklarını görülmektedir.²⁷

c. İç Siyasi Sistem:

Bir devletin siyasi kurumları, devletin dış politikasının yöntemlerini planlamada ve tanıtmada önemli bir rol oynamaktadır. Devletin siyasi liderlerine karar vericiler denir. Karar vericiler, ülkenin dış politikasını benimsemek için planlar çizer ve mevcut

²⁶ A.g.e., s.6.

²⁷ A.y.

araçları incelerdir. Ülkelerdeki siyasi sistemlerin biçimlerine göre karar vericilerin sayısı ve dereceleri değişmektedir. Ülkedeki yönetim sistemi, diktatörlük veya demokratik bir sistem, parlamenter, çok partili sistem ve diğer türler olabilmektedir. Son olarak, dış politikanın formüle edilmesi ve uygulanmasının onaylanmasında karar devlet başkanına aittir.²⁸

1.1.2.2. Dış Belirleyiciler

Dış politika öncelikle dış çevreye yöneliktir ve dış çevreyi etkilemeyi amaçlar ve ondan etkilenir. Bu nedenle dış politika üzerindeki dış etkileri ve faktörleri incelemek önemlidir. Ülkedeki siyasi karar vericiler tarafından dış politikanın oluşturulmasında açık bir etkiye sahip olan birçok dış faktör ve etki vardır. Aşağıda bu belirleyicilerin en önemlilerinden bahsedilmektedir.

a. Uluslararası Sistem (Güç Dağılımı, Uluslararası Hukuk, Uluslararası Örgütler):

Devletlerin veya güçlerin etkileşimi uluslararası bir temelde gerçekleşir. Dünya, diğer ülkelerin politikaları üzerinde büyük etkisi olan güçlü ülkelerdeki değişikliklere tanık oldu. Örneğin, Sovyetler Birliği'ni yaratan 1917 Bolşevik Devrimi'ni alabiliriz. Sovyetler Birliği, uluslararası arenada son derece etkili bir rol oynadı. Sovyetler Birliği, ABD ile birlikte dünyanın iki kutbundan biriydi. Daha sonra, 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dünya, geçen yüzyılın doksanlarında ve yeni binyılın ilk on yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin politikalarına tabi oldu. Ancak bu durum uzun sürmedi, uluslararası bir güç ortaya çıkmaya ve yeniden yükselmeye başladı. Çin'in ekonomik gücünün artması ve Rusya'nın yeniden ortaya çıkmasından sonra tek kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme dönüşmekte olduğu yönünde tartışmalar ortaya çıkmaya başladı. Bu ülkeler uluslararası sahneye kendi izlerini ve kendi dinamiklerini koymaya başladılar.²⁹

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana, dünya, birçok uluslararası örgütün kurulmasına tanık oldu. Bu uluslararası örgütlerin en önde gelenleri Birleşmiş Milletler (UN), Dünya Bankası (WB), Uluslararası Ticaret Örgütü (WTO), Uluslararası

²⁸ A.g.e., s.6-7.

²⁹ Jasmine Ahmed, "The Theoretical Significance of Foreign Policy in International Relation- An Analyses," *Journal of Critical Reviews*, ISSN- 2394-5125 Vol 7, Issue 2, 2020, s.789.

Para Fonu (IMF) ve diğerkleridir. Bu kuruluşlar, uluslararası arenada önemli bir rol oynamakta ve bu kuruluşlara üye ülkelerin dış politikalarını etkilemede kilit rol oynamaktadır. Uluslararası kuruluşların yanı sıra ülkeler arasındaki ilişkileri ve anlaşmaları denetlemek ve düzenlemek için yasal bir çerçeveye sahip olmak gerekiydi ve buradan uluslararası hukukun varlığı fikri ortaya çıktı. Uluslararası hukuk, bir devletin diğerk devletler üzerindeki etkisini sınırlar. Ayrıca, uluslararası hukuk, uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalar için düzenleyici bir yasal temel sağlamaktadır.³⁰

b. Silahlanma Yarışı ve İttifaklar:

Silahlanma yarışı terimi, barış dönemlerinde devletin kullanabileceği silahların nitelik ve niceliğini ve silahların sayısı ifade eder. Bunları yüksek miktarlarda ve özelliklerde üretme yeteneği ne kadar fazlaysa, devletin uluslararası sahnedeki rolü ve önemi de o kadar büyük olur. Buna güzel bir örnek, Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki Soğuk Savaş'a eşlik eden silahlanma yarışıdır. Özellikle ABD'nin 1945'te ilk kez nükleer silah kullanması, II. Dünya Savaşı'nın hızlı bir şekilde sona ermesine ve ABD'nin yararına katkıda bulunmasından sonra ve nükleer silahlar da ABD'ne kontrol verilmesine katkıda bulundu. Uluslararası sistemden, ancak bu kontrol, Sovyetler Birliği'nin, özellikle 1949'da, Sovyetler Birliği'nin ilk nükleer bomba patlatmasını gerçekleştirmesinden sonra rekabetle karşılaştı ve silahlanma ve çeşitli silahlar edinme yarışı, Soğuk Savaş'ta iki ülke arasındaki rekabetin bir özelliği haline geldi. Tüm ülkeler, arzu ettikleri dış politika planlarını gerçekleştirmeye ve gerektiğinde stratejilerini desteklemek ve gerçekleştirmek için başvurabilecekleri askeri gücün büyümesi de dahil olmak üzere çoklu stratejiler izlemelerini sağlamaya çalışmaktadırlar.³¹

Öte yandan ülkeler, dış planlarının başarısını sağlamak için ittifaklar kurma stratejisini benimsemektedir. Bu ittifaklar, farklı ülkeler arasında bazı uluslararası konularda mutlak destek alınmasına katkıda bulunur. Ayrıca, devletin dış faaliyetlerini de sınırlayabilir. İttifaklar, tüm hedeflerine ulaşmak için müttefik ülkeler arasında operasyonlar düzenlendiğinden, uluslararası hukukun işlediği mekanizmaya benzetilebilir. İttifaklar, özellikle Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) ve Varşova Paktı'nın kurulması II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra ortaya çıktı.

³⁰ A.y.

³¹ Bojang, "The Study of Foreign Policy in International Relation," s. 4.

Bu iki ittifaktan herhangi biri altında örgütlenen ülkeler birleşik bir politika izlemektedir ve bağımsız bir politika izleyemezlerdir.³²

1.1.3. Dış Politikanın Araçları

Daha önce de belirttiğimiz gibi, devletin dış politikası öncelikle devletin iç çıkarlarını sağlamayı amaçlar. Bu ister birey ister kurum olsun, karar vericinin devletin dış düzeyinde alınan yaklaşımı benimsemesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Karar vericinin özelemlerini ve planlarını uygulayabilmesi için, bu hedeflere ulaşılmasına katkıda bulunan bir dizi araç mevcut olmalıdır. İçinde bulunduğumuz zaman, bir devletin veya kuruluşun uluslararası arenada güçlü bir etkiye sahip olabilmesi için, devlet veya aktörün plan ve hedeflerine ulaşabilmesi için bunları uygulayabilecek yeterli araçlara sahip olması gerektiğini kanıtlamalıdır. Bir ülkenin dış politikasını düzenlemeye ve güçlendirmeye katkıda bulunan çeşitli araçlar vardır. Dış politika ile ilgili en önemli siyasi araçları şu şekilde sıralayabiliriz:

1.1.3.1. Diplomatik Araçlar

Diplomasi, gelecekteki ilişkilerin temellerinin atılmasına katkıda bulunan anlaşmalara varmak için yabancı ülke temsilcileri arasında bir müzakere ve eylem mekanizması olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle diplomasi, dış politikanın en önemli araçlarından biridir. Günümüzde diplomasi, siyasi ve hukuki araçları nedeniyle ülkenin dış ilişkilerinin şekillenmesinde en büyük role sahiptir. Ek olarak, diplomasi tek bir eylem mekanizmasıyla sınırlı değildir, daha ziyade diplomasi mekanizmalarını, yürütüldüğü anda çevreleyen koşullara göre dallar çoğaltır. Diplomasinin gizli, açık, resmi diplomasi vb. birçok türü vardır.³³

Diplomatik aracın önemi, bir ülkeye karşı savaşı veya ekonomik cezayı önleyebilmesinden kaynaklanmaktadır. Diplomasinin amaçlarına ulaşabilmesi için, amaçlarına ulaşmasını sağlayacak araç ve yöntemlere sahip olması gerekir. Bu araçların en önemlisi, her şeyden önce devletin gücü ve diğer ülkelerle güçlü uluslararası ilişkilere sahip olması ile temsil edilir ve ek olarak diplomatik çalışma yöntemlerinde deneyime

³² Ahmed, "The Theoretical Significance of Foreign Policy," s.790.

³³Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s.442.

sahip politikacıların varlığıdır. Diplomatik çalışma, devletlerarasındaki anlaşmaların ve ittifakların geliştirilmesine dayanabilir. Buradan diplomasinin mevcut sorunu incelemeye ve ülkeler arasındaki farklılıkları veya yakınlaşmaları tespit etmeye dayandığını söyleyebiliriz. Daha sonra diplomasi, tüm tarafları tatmin eden çözümler bulmak için politikacıların bireysel becerilerini kullanır. Bunun için devletin diğer ülkelerle çoklu ve karmaşık ilişkileri olmalıdır. Bu nedenle, diplomasinin devletlerarasında birden fazla iletişim aracına sahip olduğunu görüyoruz. Bu araçlardan en önemlileri konsolosluklar, elçilikler ve komisyonlar aracılığıyla diplomatik temsildir.³⁴

Diplomatik görüşmeler çeşitli biçimler alır. Diplomatik görüşmeler, iki ülke arasında ikili görüşmeler şeklinde olabileceği gibi, uluslararası kuruluşlarda veya uluslararası konferanslar sırasında gerçekleşen görüşmeler gibi çok taraflı da olabilir. Öte yandan diplomatik müzakereler, diplomatik görüşmelerden kaynaklanan devam eden bir süreçtir. Temel olarak diplomatik müzakereler, ülkeler arasında iş birliği kurmayı veya aralarındaki bir çatışmayı durdurmak veya önlemek için çözümler bulmayı amaçlar. Müzakereler, amaçlarına bağlı olarak birçok şekil alır. Müzakereler politik, ekonomik, örgütsel vb. olabilir. Genel olarak diplomasinin, ekonomik veya askeri yöntemler gibi diğer yöntemlere başvurmadan, müzakere yoluyla devletin veya örgütün amaçlarına ulaşmasını amaçladığını söyleyebiliriz.³⁵

1.1.3.2. Askeri Araçlar

Ordu, dış politikanın en önemli araçlarından biri olarak görülüyordu, daha ziyade askeri araç, diplomasinin başarısı için gerekli bir bileşen olarak görülüyordu. Güçlü bir ordusu olan bir ülke, zayıf veya sınırlı bir askeri güce göre daha güçlü bir diplomatik etkiye sahiptir. Diplomatik müzakereler başarısız olduğunda, ülkeler birbirlerine karşı ekonomik veya askeri politikalar uygulamaya başvururlar. Askeri müdahalenin diplomasiye göre maliyeti yüksek olmasına rağmen, bu müdahalenin dış politika araçları arasında en güçlü etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Ayrıca askeri müdahale uygulaması, büyük maddi ve insan kayıpları ile ilişkilendirildiği için uluslararası

³⁴ Mohammad El-Sayed Selim, “*Tahlil Al-Siyasat Al-Kharijati*,” Arapça, (Kahire: Dar Al-Nahda Al-Arabia, 1998), s.92.

³⁵ G. R. Berridge, *Diplomacy theory practice*, (London: Palgrave Macmillan, 2010), s.1.

toplumda istenmeyen bir uygulama olarak görülmektedir. Ancak askeri araç, uluslararası toplum hükümetlerinin gündemlerinde önemli bir yere sahiptir. Devletin diplomatik rolünü güçlendirmek için bir aracı temsil eder.³⁶

Askeri güç birden fazla alanda kullanılmaktadır. Askeri güç, doğrudan müdahale veya kullanım tehdidi için kullanılmaktadır. Askeri güç kullanımı üç ana biçimde gelir. Askeri güç, bir saldırı aracı, bir savunma aracı veya bir caydırıcılık aracı olarak kullanılır. Önceki formlar devletin durumuna göre kuvvet kullanarak gelir. Her durumda, askeri aracın kullanımı, önceki araçlar arasında en pahalı olanıdır. Ek olarak, askeri güç kullanımına çoğu zaman, kullanımının uluslararası kınanması eşlik eder. Buradan itibaren, askeri güç ve onun uluslararası alanda kullanımı, askeri çözümlerin hedeflere ulaşmak için en iyi seçenekler olup olmadığı konusunda tartışmalara konu olmuştur. Bu tartışmanın temel nedeni, askeri yöntemlerin kullanımına eşlik eden ağır kayıplardır.³⁷

1.1.3.3. Ekonomik Araçlar

Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, dünya, çeşitli siyasi hedeflere ulaşmak için askeri yöntemlerin kullanılmasının öneminin azaldığına tanık oldu. Öte yandan dünya, ekonomiyi askeri bir silah yerine bir baskı aracı olarak kullanmanın öneminin arttığına tanık oldu. Bu büyümeye, askeri çözümlere başvurmayı sınırlamayı amaçlayan uluslararası anlaşmalarda ve kuruluşlarda bir artış eşlik etti. Dolayısıyla, doğru kullanıldığında ekonomik araçların savaşların etkisine eşit bir etkiye sahip olacağını ve bazen ekonomik politikaların askeri araçlardan daha büyük kazanımlar elde edebileceğini görüyoruz. Ekonomik araçların uygulanması, askeri araçlara başvurulmasında olduğu gibi, insan veya maddi kayıplara yol açmaz. Ülke güçlü ve çeşitlendirilmiş bir ekonomiye sahip olduğunda, bu ülkenin uluslararası arenadaki gücünün güçlendirilmesine katkıda bulunacaktır. Bu, devletin iç ve dış politikası üzerinde etkili bir araç olmak için ekonomik kaynaklarını uygun şekilde kullanma yeteneğinden kaynaklanmaktadır.³⁸

³⁶ Atheer Nazim Al-Jasour, "Al-Siyasat Al-Kharijati: Al-Mafhum wa Al-Adawat," Arapça, *Political Issues*, Al-Nahrain University, Irak, (2018), s.239.

³⁷İsmail Sabry Makled, "Al-Ealaqat Al-Siyasia Al-Dawlia: Dirasat fi Al-Usul wa Al-Nazariaat," Arapça, (Kahire: Academic Library, 1991), s.510-511.

³⁸ Al-Jasour, "Al-Siyasat" s.238.

Ekonomik araçlar bir ülkenin dış politikasında iki biçimde kullanılır: Yardım ve yaptırımlar. Ekonomik yardım, devletin kendi amaçlarına ulaşmak için sunduğu hediye veya bağışları ifade eder. Başka bir deyişle, ekonomik yardımın, devletin diğer ülkelere belirli bir durumla ilgili bir pozisyon veya karar almaları için ek bir teşvik vermek için sunduğu cazibeleri ifade ettiğini söyleyebiliriz. Ekonomik yardım, nakit yardım, kredi veya ticaret anlaşmaları şeklinde gelebilir. Ekonomik yaptırımlar ise, ekonomik yaptırımlara tabi olan ülke ekonomisinde zarar veya kayıplara uğratmak amacıyla ekonomik araçların kullanımını ifade etmektedir. Bir devlete uygulanan ekonomik yaptırımlar, devleti politikalarını değiştirmeye veya belirli bir kararı tersine çevirmeye zorlamayı amaçlar. Ekonomistler, yaptırımları ve ekonomik yardımı havuç ve sopa olarak tanımlıyor. Ekonomistler, bu iki yöntemin hedef ülkeye uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Başka bir deyişle devlet, politikalarını değiştirirse çeşitli ekonomik yardımlar alacağı konusunda bilgilendirilir. Durumunu değiştirmedeği takdirde devlet çeşitli ekonomik yaptırımlara da maruz kalacaktır.³⁹

1.1.3.4. Propaganda Araçları

Küreselleşme sayesinde dünya bugün, özelemleri ve fikirleri paylaşan küçük bir köy haline geldi. Bu topluluğun üyeleri, farklı fikirlerini çeşitli iletişim biçimleriyle paylaşırlar. Buradan itibaren propaganda, yaydığı fikirler veya bakış açıları nedeniyle önemli bir rol oynamaya başladı. Hatta ülkelerin kendi kültürlerini dünya ölçeğine yaymak için çalıştıklarını bile söyleyebiliriz. Küreselleşme, tüm dünyaya yayılan iletişim araçlarına bağlıdır. Günümüzde, dünya en önemlileri internet ve televizyon olmak üzere çeşitli araçlarla birbirine bağlı hale gelmiştir. Haber birkaç saniye içinde farklı ülkeler arasında yayılabiliyor. Devletin istediğini elde etmesini kolaylaştırmak için medya veya propaganda araçlarını kullanma kolaylığına rağmen, propaganda aracı diğer siyasi araçları içeren bir araç olarak kabul edilir, bağımsız ve güçlü bir araç değildir. Örneğin, devlet, sahip olduğu askeri gücün miktarını göstermek için reklam mecrasını kullanır ve bunun tersi de geçerlidir. Başka bir deyişle, reklam aracı diğer araçların gücünü artırmak için kullanılır ve reklam aracı başka bir aracın yerini alamaz.

³⁹ A. Copper Drury, *Economic Sanctions and Presidential Decisions: Models of Political Rationality*, (New York: Palgrave Macmillan, 2005), s.8.

Propaganda, siyasi kararları diğer ülkelerin insanları tarafından anlaşılır ve kabul edilebilir kılmak için kullanılır.⁴⁰

Bu yöntem, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş sırasında açıkça gösterildi. Her iki ülke de geri kalan ülkeleri ona katılmaya ve onunla müttefik olmaya ikna etmeye çalıştı. Soğuk Savaş sırasındaki ABD-Sovyet çatışması silahlı bir çatışma değil, zihinlerin rekabetiydi. İki devletli çatışma, yeni toprakları veya kaynakları kontrol etmeyi amaçlayan geleneksel bir mücadeleden ziyade zihinleri ikna etme çatışmasıydı. Genel olarak, bu tür rekabetin temel amacınının, farklı ülkeleri devlet ideolojisine yaklaştırmaya ve medeni devlet modeli için diğer ülkelere kabul almaya odaklanması olduğunu söyleyebiliriz.⁴¹

1.1.4. Dış Politika ile Diğer Politikalar Arasındaki Karşılaştırma

Daha önce de gördüğümüz gibi, dış politikanın kesin ve kapsamlı bir tanımı yoktur. Aksine tanımlar, araştırmacının bakış açısına göre değişir. Akademik araştırmacı, devletin dış politikasını, devletin sınırları dışında bulunan ülke veya kuruluşlara yönelik hedeflediği bir süreçle ilişkilendirir. Herhangi bir dış politika için karar verme süreci, karar vericilerin devlet sınırları dışında menfaat elde etmek veya zararlardan kaçınmak amacıyla devlet sınırları içinde karar vermesiyle başlar. Buradan, dış politika ile diğer bazı siyasi kavramlar arasında bir benzerlik olduğunu görüyoruz. Bu politikalar arasındaki farkı veya benzerliği ortaya koyabilmek için dış politika ile bu politikalar arasında bir karşılaştırma yapılması gerekmektedir. Dış politikayı diğer bazı politikalarla şu şekilde karşılaştıracğız:

1.1.4.1. Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler Karşılaştırması:

Uluslararası ilişkiler ve dış politika kavramları birbiriyle ilişkili ve modern kavramlardır. Her iki kavram da İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemle ilişkilendirildi. Dış politika ile uluslararası ilişkiler arasındaki farkı anlamak için her iki kavramın da basitleştirilmiş bir tanımını vermeliyiz. Uluslararası ilişkiler farklı güçler arasındaki

⁴⁰Richard T. Newman, "Propaganda: An Instrument Of Foreign Policy," *Columbia Journal of International Affairs* 5, no. 2, (1951), s.63. <http://www.jstor.org/stable/24354541>.

⁴¹A.g.e., s. 56-57.

etkileşimi ifade ederken, basitleştirilmiş bir şekilde dış politika, daha önce gördüğümüz gibi, belirli bir amaca ulaşmak için devlet sınırları içinde yapılan ve sınırları dışında uygulanan bir süreçtir. Buna karşılık, yazar Marcel Merle, uluslararası ilişkilerin kapsamlı bir tanımını yapıyor ve bunu şöyle açıklıyor:

*Sınırları aşan, hatta onları geçmeye yönelik tüm akışlar, uluslararası ilişkiler olarak tanımlanabilecek akışlardır. Bu akışlar, elbette, bu ülkelerin hükümetleri arasındaki ilişkileri ve aynı zamanda bireyler ve kamu veya özel gruplar arasındaki ilişkileri de içerir. Sınırın her iki tarafında yer alan- içerdikleri gibi- tüm geleneksel faaliyetler Hükümetler için: diplomasi, müzakereler, savaş...vb., ama aynı zamanda başka bir nitelikteki akışları da içerir- ekonomik, ideolojik, demografik, spor, kültür, turizm...vb.*⁴²

Önceki iki tanımdan, iki kavram arasındaki benzerliği görebiliriz. Bu benzerlik esas olarak iki kavramın doğası ile açıklanmaktadır. Uluslararası ilişkiler temelde dış politikadır ve dış politika uluslararası bir ilişkinin ifadesidir. Uluslararası ilişkiler kavramının dış politika kavramından daha kapsamlı ve geniş olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir deyişle, dış politika uluslararası ilişkilerin bir parçasıdır. Uluslararası ilişkilerin dış politikalardan daha kapsamlı olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan dış politika, uluslararası ilişkilerin oluşumunda temel bir faktördür. Başka bir deyişle, uluslararası ilişkiler, devletin dışarıya yönelik siyasi bir kararının sonucudur. Yani devlet başka bir devletle ilişki kurmak istiyorsa, bu devletin başka devletlerle ilişki kurabilmesi için daha sonra devletin dış davranışlarına yorumlanacak bir siyasi kararın bu ilişkiden önce gelmesi gerekir.⁴³

1.1.4.2. Dış Politika ve İç Politika

Daha önce de gördüğümüz gibi, dış politikada karar alma, devletin sınırları dışında kalan hedeflere ulaşmak için kendi sınırları içinde başlar. Buradan, iç ve dış politikalar arasında güçlü bir bağlantı olduğunu görüyoruz. Burada iç ve dış politikaların birbirini tamamladığını söyleyebiliriz. İç politika, devletin çeşitli faaliyetlerini kendi sınırları içinde yönetmesini ifade eder. Dış politika ise devletin kendi sınırları dışındaki faaliyetlerini yönetmesini ifade eder. Dış ve iç politikaların aynı karar verici tarafından düzenlendiği unutulmamalıdır. Buradan, iki politikanın birbirini tamamlayıcı olduğunu

⁴² Marcel Merle, “*Susyuluja Al-Ealaqat Al-Dawlia*” [*Sociologie Des Relations Internationals*], trans. Hassan Nafaa, (Cairo: Arab Future House, 1986), s.98-99.

⁴³ Abdul Qader Muhammad Fahmy, “*Al-Nazariaat Al-Juziyat wa Al-Kuliyat fi Al-Ealaqat Al-Duwliati*,” Arapça, (Amman: Dar Al-Shorouk for Publishing and Distribution, 2010), s.23.

ve birbiriyle çelişmenin imkansız olduğunu görüyoruz. Ancak dış politika üzerinde en büyük etkiye iç politikanın sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bunun temel nedeni, dış politikanın devletin iç durumunu yansıtan bir ayna olmasıdır. İç faktörler de dış politikanın formülasyonunu etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilir. Güçlü bir dış politikaya sahip bir ülke, devletin gücünü hem iç hem de dış düzeyde güçlendirmeye katkıda bulunan çeşitli iç belirleyicilere sahip olmalıdır. Uygun coğrafi konuma, doğal kaynak kaynaklarına ve daha önce bizimle birlikte gelen birçok iç belirleyiciye sahip ülke, sınırlı kaynaklara sahip ülkelere kıyasla dış arenada güçlü bir etkiye sahiptir.⁴⁴

Dolayısıyla iç ve dış politikaların benzer paydalara sahip iki politika olduğunu söyleyebiliriz. İki politika arasındaki temel fark, devlete uygulanmalarının kapsamıdır. Buradan iki politika arasındaki ilişkinin doğasını tamamlayıcı politikalar olarak tanımlayabiliriz. İki politika arasındaki etki, demokratik ülkelerde diğer ülkelere göre daha belirgindir. Günümüzde iç ve dış politikaları birbirinden ayırmak zorlaşmıştır. Bunun nedeni, iki politika arasındaki tamamlayıcılık durumundan kaynaklanmaktadır. Bir ülke uluslararası düzeyde güçlü bir konuma sahip olduğunda, tüm gereksinimleri karşılamaya katkıda bulunan bir iç politikaya sahip olmalıdır. Başka bir deyişle, bunun nedeni, devletteki karar vericinin, dış kararını vermeden önce, kararını ülkesinin siyasi sistemi aracılığıyla ortaya çıkarması gerektiğidir. Başka bir deyişle: "Günümüz dünyasında iç politika dış politikadan ayrılamaz".⁴⁵

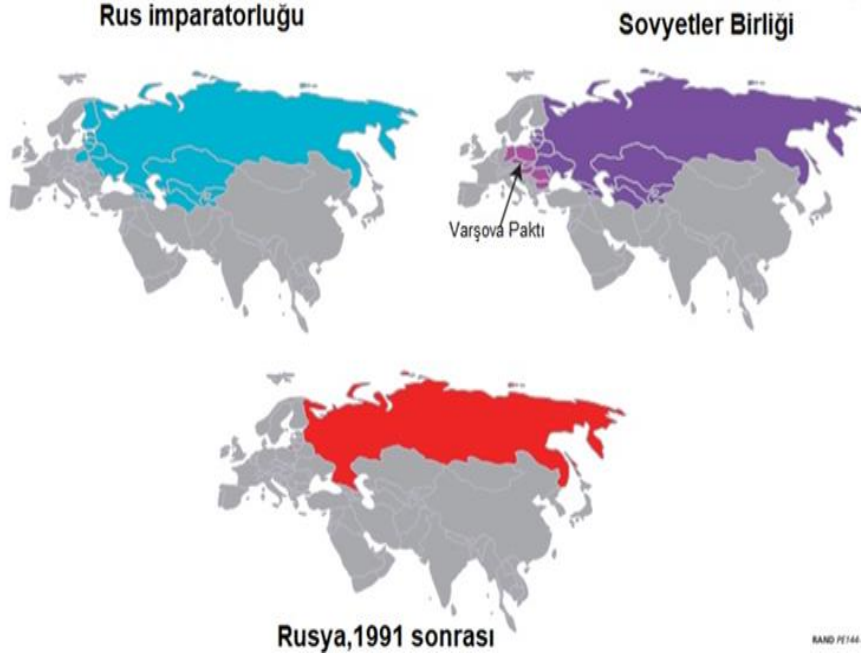
1.2. Rusya'nın Dış Politikasının Kısa Bir Tarihi

Rusya tarihi üç ayrı aşamada incelenebilir. İlk aşama İmparatorluk aşamasıdır. Rus İmparatorluğu, son Çar'ın devrildiği I. Dünya Savaşı'na kadar sürdü. Rus İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra, onun yerine Sovyetler Birliği kuruldu ve 1991 yılına kadar sürdü. Sovyetler Birliği, en büyüğü Rusya olan birçok ülkeye dağıldı. Bugün Rusya, Sovyetler Birliği'nin tüm nükleer silahlarına ve Sovyet ordusunun çoğuna ek olarak, Sovyetler Birliği bölgesinin çoğunu miras aldığı için Sovyetler Birliği'nin halefi olarak kabul edilmektedir. Şekil 1'e baktığımızda, Rusya'nın çeşitli zamanlarda

⁴⁴ Ali J. M. Al-Tamimi, Syed M. H. Al-Tabataba'i, "Al-Ealaqat Al-Duwalat w Abeaduha AlDiblumasiat w Al-Astiratijiatu," Arapça, *Journal of Political Science Research*, Cilt 2018, Sayı 37-38, 2018, s.76-77. <https://search.emarefa.net/detail/BIM-965426>.

⁴⁵A.g.e., s.76.

geniş coğrafi alanlara yayıldığını ve bu coğrafyanın Rusya'nın dış politikasını doğrudan etkilediğini görüyoruz. Aşağıda tarihinin her bir aşamasındaki Rus dış politikası genel hatları ile incelenecektir.

Şekil 1. Rusya

Kaynak: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA621933.pdf>

1.2.1. Rusya İmparatorluğu'nun Dış Politikası

Rusya, diğer ülkeler gibi, güçlü bir egemen devlet ve dünya ülkeleri üzerinde güçlü bir etki yaratma yolunda birden fazla aşama ve güç ve zayıflık döneminden geçti. Rus İmparatorluğu etkili ve önemli aşamalardan geçmiş ve bu aşamalar ve koşullar Rus İmparatorluğu'nun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ayrıca, bu koşullar Rusya'nın dış politikasının oluşturulmasına ve sonraki dönemlere katkıda bulunmuştur. Bunların başında Moğol istilası ve Rus topraklarının kontrolü gelmektedir. Moğol orduları Rus bölgelerine genişledi ve kontrol etti. Moğol orduları Rus şehirlerini tek tek yağmaladı, yok etti, insanları öldürdü ve birçok esir ve köle aldı. Rusya, yaklaşık üç yüzyıl boyunca Moğol egemenliği altında kaldı. Rus prensleri Altın Ordu hükümdarlarına haraç ödüyorlardı. Moğollar, Kiev Rus beyliklerinin geniş ve net izlerini bıraktılar. Bazı

emirlikler, Kiev gibi, büyük yıkıma uğradı ve bundan kurtulamadı. Ayrıca, Moskova olarak bilinen yeni bir şehir ortaya çıktı.⁴⁶

Moğol rejiminin Rusya üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olmuştur. Olumsuz etkiler, Rus nüfusuna ve topraklarına verilen yıkımda temsil edilmektedir. Kiev ve Ross Emirlikleri Moğollara ve Altın Ordu'nun yönetimine tabi tutuldu. 1480'lere kadar, Rusların yaşadığı topraklar Moğollar tarafından domine edildi ve Rus prensleri Altın Ordu'nun yöneticilerine saygılarını sundular. Buna rağmen, Babür rejiminin çeşitli düzeylerde olumlu etkileri oldu. Babür istilası, Ortodoks Kilisesi'ne aidiyet duygusunun ve bundan sonraki günleri etkileyen değer ve ilkelerin büyümesine katkıda bulunmuştur. Öte yandan Rusya, Babür İmparatorluğu'nun Çinlilerden edindiği yönetsel ve ekonomik deneyimlerinden faydalandı. Moğollar İpek Yolu ticaretini kontrol etti ve doğudaki Çin kıyılarından Avrupa ülkelerine iş yaptı. Bu ekonomik ve ticari politikalar, ticaret sisteminin oluşumunda Rus siyasetçilere fayda sağladı. Ruslar, her ayrıntıyı önemseyen eksiksiz bir sistem olarak tanımlanan Babür vergi sisteminden de yararlandı.⁴⁷

Rus çarları, bir gün tarih boyunca en güçlü imparatorluklardan ve devletlerden biri olacak yeni ve güçlü bir devletin temellerini atmak için ülkelerinin içinden geçtiği zorlu koşullarla ilgili deneyimlerinden yararlandı. Moğolların otokratik hükümet sistemindeki rolüne her zaman atıfta bulunulur. Bazı bilim adamları, Moğolların Rus beyliklerini bölünmüş ve zayıf beyliklerden otokratik, disiplinli, homojen ve güçlü beyliklere dönüştürebildiğinden bahseder. Bu otokratik kural, Babürlülerin zalim yönetimiyle de ilişkilendirildi. Rus çarları da, Rusya gibi bir ülkeyi birden fazla sosyal mezhebi olan bir ülkeyi kontrol etmede Moğol tarzını benimsedi. Ayrıca, Buna ek olarak, Ruslar Yam adı verilen Babür posta sisteminden yararlandı. Ruslar Moğol ordularından aldıkları askeri derslerden de yararlanmışlardır. Rusya, büyük ordulara karşı koyabilecek güçlü ve organize bir orduya sahiptir. Böylece Moskova prensleri, esas olarak Moğollardan kazanılan mirasa dayalı bir imparatorluk kurabildiler.⁴⁸

⁴⁶ Glenn E. Curtis, *Russia: A Country Study*, (Washington: Federal Research Division, Library of Congress, 1996), 10-11.

⁴⁷ A.g.e., s.11.

⁴⁸Michael Vogel, "The Mongol Connection: Mongol Influences on the Development of Moscow," *Undergraduate Research Journal*. Vol. 5, (2002), s.96. <https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/iusburj/article/view/19799>.

I. Peter, 1721'de kendisini Rus İmparatorluğu'nun Çarı ilan etti ve Çar ve halefleri, Batı ülkeleriyle yakınlaşma ve Batı yaşamının imparatorluğa dayatılması olarak bilinen bir dış politika izlediler. Çarlar, özellikle Rus ordusunun birimlerini, Rus İmparatorluğu'nu çevreleyen güçlerin ordularına eşit olacak şekilde güçlendirmek ve çeşitlendirmekle ilgilieniyorlardı. Rusya tarihi boyunca birçok muharebeye girmiş ve ayrı yerlerde bir kısmını kazanıp bir kısmını kaybetmeyi başarmıştır. Bu savaşlara, Büyük Çar Petro döneminden başlayarak Rusya bölgesindeki değişiklikler eşlik etti. Rusya, Fransız İmparatoru Napolyon Bonapart'ı yendiğinde Yedi Yıl Savaşı'nda olduğu gibi büyük güçleri yenmeyi başardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasında ve çöküşünde de önemli bir rol oynadı. Sömürgecilik emellerine yanıt olarak Rusya, Fransa ile ittifak kurdu ve Rusya, I. Dünya Savaşı'na sürüklendi.⁴⁹

Şekil 1'e baktığımızda, Rusya'nın geniş bir alanı işgal ettiğini ve bu geniş alana işgalcilerin ve diğer ülkelerin tehditlerinin eşlik ettiğini ve bu durumun Rusya'da sürekli bir istikrarsızlık ve güvensizlik duygusuna yol açtığı görülmektedir. Rusya birçok bölgeden istilaya açıktır. Sınırlarını ve güvenliğini korumak için bir fetih politikası izledi. Fransa ve İngiltere gibi Avrupa ülkeleri arasında sömürgeci ve yayılmacı politika hakim yaklaşımdı. Rus İmparatorluğu'nun sömürgeci tarzı, diğer Avrupa ülkelerinin sömürgeci politikalarından farklıydı ve komşu ülkelerin ilhakı ile yetindi. Rusya'nın yayılmacı politikası, Rusya'nın Napolyon ile savaşının son yıllarında önemli ölçüde büyümüştür. Bu genişleme, Rusya'nın Karadeniz kıyılarını ele geçirmesine ek olarak, bugün Beyaz Rusya, Ukrayna, Litvanya, Finlandiya olarak bilinen ülkeleri içeren geniş alanları ilhak etmesiyle somutlaştı. Rusya'nın sömürge politikası burada bitmedi, Orta Asya ve Kafkasya'nın bazı bölgelerini ele geçirmeyi başardı. Rus İmparatorluğu'nun dış politikasının- Moskova devletinin kurulmasından son Rus çarının devrilmesine kadar-savaşlar veya anlaşmalar yoluyla geniş coğrafi bölgelerin genişletilmesi ve fethedilmesi olduğu söylenebilir.⁵⁰

⁴⁹ Olikier et al., "Russian Foreign Policy in Historical and Current Context: A Reassessment," s.2.

⁵⁰ Thomas Parland, *The Extreme Nationalist Threat in Russia: The Growing Influence of Western Rightist Ideas*, (New York: RoutledgeCurzon, 2005), s.96-97.

1.2.2. Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası:

Sovyetler Birliği döneminde Rus politikası aşığıdaki gibi iki ayrı döneme ayrılır:

1.2.2.1. Sovyetler Birliği'nin Döneminde (1917-1985) Rus Dış Politikası:

Bolşevik Devrimi Rusya'daki çarlık rejimini devirmeyi başarmıştır. Yetmiş yıldan fazla bir süre devam eden Sovyetler Birliği (Şekil 1) zamanının en büyük ülkelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Orta ve kuzey Asya ile Doğu Avrupa'nın büyük bir kısmı arasında uzanan 22.400 milyon km² bir alana sahiptir. Sovyetler Birliği on beş ülkenin birleşmesiyle kurulmuştur: Rusya, Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Ermenistan, Letonya, Belarus, Litvanya, Estonya ve Moldova'dır. Rusya bu birliğin en büyük ülkesi ve kurucusudur, Moskova Sovyetler Birliği'nin başkenti olarak seçilmiştir. Sovyetler Birliği nüfusunun içinde 100'den fazla etnik grup mevcut olmakla birlikte çoğunluğu Slavdır. Sovyet sistemi "üretim, dağıtım ve değişim araçlarının sosyalist mülkiyeti" ilkesine dayanmaktadır. Ekonomik süreç merkezi planlama yöntemine dayanmıştır. Ülkenin ekonomik planları beş yıllık planlar şeklinde formüle edilmiştir. Her plan belirli bir dönemi hedefler ve o dönem için ekonomik çözümler ortaya koyar. Josef Stalin döneminde Sovyet ekonomisi zirveye ulaşmış ve ülke tarımdan sanayi ülkesine dönüşmüştür. 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar Moskova'daki merkezi hükümetin zayıflığına ek olarak bir takım olaylara ve dış baskılara tanık olmuştur.⁵¹

Bolşevik Devrimi, işçilerin insanlık tarihinde yaptığı en önemli ve en büyük devrimlerden biri olarak kabul edilir. Bolşevik Devrimi, Rusya'nın yönetiminde yaklaşık otuz yıl süren Çarlık rejimini devirmeyi başardı. Bolşevik devrimi geçici bir dönemin değil, Rusya'nın iç kesimlerinde uygulanan baskıcı politikalar ve zulmün sonucuydu. 1905 ve 1917 devrimleri arasında, Rus arenasını birçok iç ve dış siyasi değişime tanık olmuştur. Rusya'da Çarlık rejimini devirme yönündeki halk hareketinin birçok nedeni vardır, bunlardan en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Rus halkının çoğunluğunun ekonomik ve yaşam koşullarının bozulması:

1905'te ilk devrimin gerçekleşmesinden sonra Rusya'nın ekonomik durumu

⁵¹ Ali Asker, "Rusyanın Yakın Çevre Siyaseti: Karadeniz-Hazar (Güney Kafkasya) Bölgesi," in 100. Yılında Türkiye-Rusya İlişkileri ve Karadeniz (Moskova Antlaşması'ndan Günümüze), ed. Mehmet Okur et al., (Ankara: Akçağ Yayınları, 2021), s.98-99.

kötüleştirmişti. Maliye Bakanı Sergei Witt'in ekonomi politikaları, Rus halkının kötüleşen durumunu daha da kötüleştirdi. Bu politikalar, 1905 ayaklanmasının ana nedeniydi. Rus hükümeti, ekonomisinin kapitalist modeline güvenmeye ve serbest piyasa politikalarını benimsemeye çalıştı. Ancak Rus ekonomisi bu eğilimlere uyum sağlamadı. Bu da Rus ekonomisini olumsuz etkiledi. I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, ekonomik koşulların daha da kötüleşmesine neden oldu.⁵²

2. İmparatorun Diktatörlüğü: Rus İmparatoru II. Nicholas, halkın taleplerini karşılamamaktaydı. İmparator, devrimlere veya muhalefete hapis, sürgün veya idam gibi çeşitli baskı yöntemleriyle karşı çıkıyordu. Ülkenin kötüleşen ekonomik koşullarına ayaklanmalar ve kitlesel hoşnutsuzluklar eşlik etti. Halkın hoşnutsuzluğu, imparatorun isyancılardan kurtulmayı veya yalnızca imparatorla uyumlu yeni yasalar çıkarmayı içeren baskıcı politikalarıyla karşılandı.⁵³

3. Entelijansiya ve eğitimli sınıfın sayısındaki büyüme ve artış: Rusya, özellikle Çar II. Aleksandr tarafından ilan edilen iç reformlardan sonra, ülke, aydın sayısında bir artışa tanık oldu. Rusya'da 20. yüzyılın başlarından itibaren entelektüel ve politik açıdan gelişti. Siyasi partiler, sendikalar ve çeşitli örgütler yayıldı. Bu gelişmeye öğrenciler ve parti örgütlerinin protesto hareketlerinde bir artış eşlik etti. Protestocuların talepleri, iç durumda reform yapmaktan Çar rejiminin devrilmesini talep etmeye kadar uzanıyordu. Daha önce de belirtildiği gibi, bu talepler hükümet tarafından diktatörce önlemlerle karşılandı. 1880'lerden bu yana bir grup Rus aydını, Rusya'daki işçileri desteklemeyi amaçlayan bir Marksist hareket kurdu. 1898'de Marksistler, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ni kurmayı başardılar. Bu parti, Rusya'yı kasıp kavuran kargaşada, özellikle Çar rejiminin düşmesiyle sonuçlanan 1917 devriminde önemli bir rol oynadı. Bu partinin iki ana gruba ayrıldığını belirtmekte fayda var: Bolşevikler ve Menşevikler.⁵⁴

⁵²Alan Wood, *The origins of the Russian Revolution 1861-1917*, (London: Routledge, 1993), s.24.

⁵³Sidney Harcave, *The Russian Revolution of 1905*, (London: Collier Books, 1970), s.23.

⁵⁴Abraham Ascher, *The Russian Revolution: A Beginner's Guide*, (London: A Oneworld Paperback Original, 2014), s.1.

Bu ve diğer nedenler, Rusya'daki huzursuzluğun yayılmasına büyük ölçüde katkıda bulundu. Huzursuzluk, Çar II. Nicholas'ın yönetiminin devrilmesiyle sonuçlandı. Böylece Rusya çarlarının yaklaşık üç yüzyıl süren egemenliği sona erdi.

20. yüzyılın başlarında Rus İmparatorluğu sona erdi ve yerine Sovyetler Birliği geçti. Sovyetler Birliği barışçıl bir yaklaşıma sahipti ve pasifist yaklaşımı 1918'de Brest-Litovsk Anlaşması'nı imzaladıktan sonra I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesi ve Doğu Avrupa'daki topraklarının çoğunu Almanya'ya bırakmasıyla kendini gösterdi. Rus dış politikası, ilkelerinde Rusya'da sosyalist devletin kurucusu olan Lenin'in fikirlerine dayanıyordu. Ancak Sovyetler Birliği'nin güçlenmesiyle Dünya Savaşı'na müdahalesi ile kaybettiği toprakları ve daha fazlasını geri kazanmayı başardı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, dünya sahnesinde Sovyetler Birliği'nin yeni bir dış politikası ortaya çıkmaya başladı. Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı'ndan galip çıkarak dünyanın en güçlü siyasi etkiye sahip ülkelerinden biri haline geldi. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği, Batılı ülkelere benzer bir ekonomik güce sahip değildi. Bu nedenle Sovyet liderleri, Sovyetler Birliği'ni Batılı ortaklarına taviz vermeye hazır barışçıl bir ülke olarak göstermeye çalıştılar. Ancak Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ülkeleri üzerindeki kontrolünü genişletmek için çalışmaya başlayınca bu durum devam etmedi. Rusya'nın yayılması, Batı'nın emelleriyle ve ABD tarafından temsil edilen yeni bir gücün ortaya çıkmasıyla karşı karşıya kaldı. Dünya, Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki silahlanma yarışına tanık oldu. ABD nükleer silahlara sahip olmasıyla ayırt edildi, bu nedenle Sovyetler Birliği'nin siyasi liderleri atom bombasını üretebilene kadar tüm yeteneklerini harcadılar. Böylece Sovyetler Birliği, Amerika'nın nükleer silahlara sahip olma konusundaki münhasırlığını sona erdirebildi.⁵⁵

Stalin'in ölümünden sonra 1953'te Kruşçev'in iktidara gelmesiyle birlikte, kapitalist ve sosyalist sistemler arasında “barış içinde bir arada yaşama” politikası izledi. Sovyetler Birliği'nin dış politikası, diğer ülkelerle barış ilkelerinin benimsenmesi, savaşların reddedilmesi, kapitalist sistemin tanınması ve sürdürülmesi başta olmak üzere birçok değişikliğe sahne olmuştu. Bu politikalar, Kruşçev yönetiminin devrilmesi nedeniyle devam ettirilemedi. 1964 yılında Sovyetler Birliği'nde Leonid Brejnev'in iktidara gelmesiyle birlikte Brejnev, Sovyet sosyalist iktidarını güçlendirmek ve yeniden ilerletmek için çalıştı. Üçüncü Dünya ülkeleri başta olmak üzere diğer ülkelerdeki

⁵⁵ Curtis, *Russia: A Country Study*, s.82-83.

kurtuluş hareketlerine destek sağlamanın yanı sıra Sovyetler Birliği'ne ait bölgelerin jeopolitik alanını güçlendirdi. Brejnev ayrıca, Sovyetler Birliği içindeki herhangi bir sosyalist ülkede, bu ülkelerdeki herhangi bir eylemin Sovyet etki alanına zarar verebileceği durumlarda, Varşova Paktı'nın askeri güçlerini kullanmaya çalıştı. Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgali ve Prag Hareketi'nin 1968'de ezilmesi bu doktrin aracılığıyla meşrulaştırıldı. Batılı ülkelerle ilişkiler açısından Sovyetler Birliği ile ABD arasında Soğuk Savaş devam etmişti. Sonraki dönemler, Sovyetler Birliği'nin 1979'de Afganistan'ı işgalinin yol açtığı kargaşaya ek olarak, iki ülke arasında bir nükleer caydırıcılık politikasının benimsenmesiyle damgasını vurdu.⁵⁶

1.2.2.2. Gorbaçov Döneminde Sovyetler Birliği'nin Dış Politikası

Gorbaçov, 1985 yılında Sovyetler Birliği başkanlığına geldi. O dönemde Sovyetler Birliği, eski Sovyet liderlerinin izledikleri iç ve dış politikalar nedeniyle ekonomik ve idari sıkıntılar yaşıyordu. Gorbaçov, Sovyetler Birliği'nin iç ve dış politikasını değiştirmeye çalıştı. Gorbaçov'un amacı, Sovyetler Birliği'nin koşullarını her alanda reform etmektir. Gorbaçov kasıtlı olarak ülke için bir iç reform politikası başlattı, bu politika Perestroika olarak biliniyordu ve bu politika ülkenin ekonomik ve politik seviyelerinde reformlar gerçekleştirmeyi hedefliyordu. Dış cephede Gorbaçov, glasnost olarak bilinen bir politika benimsedi. Gorbaçov, seleflerinin dış politikalarını değiştirdi. Gorbaçov, Brejnev Doktrini'ni iptal ederek, başta Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Afganistan'dan çekilme olmak üzere bölgesel çatışmaları çözmek için büyük tavizler verdi. Gorbaçov'un uzlaştırıcı politikası Soğuk Savaş'ı sona erdirdi ama aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin dağılmasına da yol açtı.⁵⁷

11 Mart 1985 tarihinde Gorbaçov, Sovyetler Birliği'nin başkanı oldu. O zamanlar Sovyetler Birliği, uzun yıllar devam eden büyük ekonomik durgunluk gibi zor koşullar altında yaşıyordu. Soğuk Savaş ve Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki silahlanma yarışının da Sovyet ekonomisine çok büyük bir maliyeti oldu. Ayrıca, Sovyet askeri müdahalesinin bir sonucu olarak Afganistan'da giderek azalan askeri kayıpları da vardı. Sovyetler Birliği'nin yeniden canlanması için Gorbaçov,

⁵⁶ A.y.

⁵⁷ George W. Breslauer, "Linking Gorbachev's Domestic and Foreign Policies," *Journal of International Affairs* 42, no. 2 (1989), s.267-268, <http://www.jstor.org/stable/24357018>.

Sovyetler Birliği'nin konumunu iyileştirmeyi amaçlayan iki politika başlattı. İlk politikaya "*perestroyka*" yani yeniden yapılanma adı verildi. *Perestroyka*, Sovyet sistemine sosyalist yatırımı ekleyerek Sovyetler Birliği'nin ekonomik sisteminde büyümeyi artırmak amacıyla basit reformlar gerçekteştirmeyi amaçlayan bir ekonomi politikasıdır. Gorbaçov karma sosyalist sistemi benimsedi ve yarı serbest piyasa sistemini kurdu. Reformların etkileri olumsuz yansımış ve Gorbaçov'un popülaritesinin azalmasına eşlik eden bir ekonomik kaosa neden olmuştu⁵⁸. Politikasının ikinci kısmına ise şeffaflık ve açıklık anlamına gelen Glasnost adını verdi. Bu politika, demokrasiyi artırmayı ve Sovyetler Birliği'nde devlet kurumlarındaki bürokrasinin üstesinden gelmek için daha fazla özgürlük vermeyi amaçlamaktaydı. Gorbaçov'un bakış açısına göre, kalkınma ve ekonomik iyileşmeye ulaşmak için insanlar siyasi sürece katılmak zorundadır. Her iki politikanın da temel amacı, halkın dikkatini Sovyetler Birliği'nin ekonomik sistemindeki zayıflıklara çekmek, bu noktalardan kurtulmak ve etkin bir ekonomik sistemi inşa etmektir.⁵⁹

Dış politika düzeyinde, kapitalist ülkelerle olan gerilimi ve Sovyet askeri harcamalarını azaltmaya yönelik yeni politikalar benimsemeye çalıştı. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Ronald Reagan ile sahip oldukları nükleer füze sayısını azaltmak için çeşitli anlaşmalar imzaladı. Moskova ayrıca Doğu Avrupa'daki kuvvetlerinin sayısını da azalttı. Gorbaçov ayrıca Afganistan'a askeri müdahalenin kaldırılmasını ve kuvvetlerin geri çekilmesini emretti. Bu süreç Şubat 1989'da tamamlandı. Gorbaçov, 07 Aralık 1988'de Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde yaptığı tarihi konuşmada Amerika Birleşik Devletleri ile Soğuk Savaş'ın sona erdiğini duyurdu. Gorbaçov'un reformlarına, Çernobil nükleer reaktörünün patlaması felaketinden başlayarak, bazı ürünlere yönelik devlet sübvansiyonlarının kaldırılmasına eşlik eden enflasyon sorunları ve Sovyet cumhuriyetlerinde ulusal huzursuzluğun ortaya çıkmasıyla başlayan bir dizi zorluk eşlik etti. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Doğu Avrupa ülkelerinin komünist yaklaşımı terk etmesi bunların başlıcalarıydı. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin bazı ülkelerinden Sovyetler Birliği'nden ayrılmak için güçlü bir istek vardı. Gorbaçov'a göre *perestroyka*, Sovyetler Birliği'nin iç ve dış politikalarını iyileştirmeyi amaçlıyordu. Yani Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sorumlu değildi. Bunun yerine Gorbaçov, kendi ülkesindeki muhalefeti

⁵⁸ Fred S. Oldenburg, "Perestroika in the Soviet Union and the German Democratic Republic," *Irish Studies in International Affairs* 3, no. 1 (1989), s.28-29, <http://www.jstor.org/stable/30001755>.

⁵⁹ Lilita I. Dzirkals, "Glasnost and Soviet Foreign Policy," *Santa Monica, CA: RAND Corporation*, 1990, s.39-40. <https://www.rand.org/pubs/notes/N3008.html>.

suçladı. 21 Aralık 1991'de Sovyetler Birliği'nden Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kuran Alma-Ata Anlaşması'nı imzaladı.⁶⁰

1.2.3. Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası

19 Ağustos 1991'de gerçekleşen başarısız askeri darbe, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını hızlandırdı. Buna karşılık Gorbaçov bir dizi önlemler aldı, en önemlileri: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin Devlet Başkanlığını kaldırmak, 25 Eylül 1991'de tüm yetkileri Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'e devretmek ve istifa ettiğini duyurmak için Moskova'ya döndü. Ertesi günde Sovyetler Birliği Yüksek Sovyet'inin meşhur kararını açıkladı. Kararın numarası "H-142" kararın detayı ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin sona erdiğini ve dağıldığını ilan etmek, ayrılmış cumhuriyetlerin ondan bağımsızlığını tanımak ve Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna arasında, daha sonra Sovyetler Birliği'nden ayrılan diğer ülkelerin de katılacağı "Bağımsız Devletler Topluluğu"nu oluşturmaktı.⁶¹

26 Aralık 1991 tarihinde Sovyetler Birliği'nin dağıldığı açıklandı ve dünyanın en büyük ülkesi olarak tanımlanan ülke on beş ülkeye dönüştürüldü. Rusya, Sovyetler Birliği'nin merkezi olduğu için, ülkeler arasında en büyüğü ve Sovyetler Birliği'nin ilk varisiydi. Böylece Rusya, Sovyet Ordusunun askeri gücünün büyük bölümünü elinde tuttu. Moskova, Güvenlik Konseyi'ndeki daim koltuğunu ve vetosunu devraldığı için uluslararası temsilde Sovyetler Birliği'nin varisi olarak kabul edildi. Ayrıca nükleer silahları ve uzay teknolojilerinin çoğunu elde tuttu. Bu araştırmayı hazırlayana kadar modern Rusya'yı yönetmeye sadece üç cumhurbaşkanı ulaştı: İlk dönemde Boris Yeltsin, ardından Vladimir Putin, sonra da Dmitry Medvedev. Ondan sonra Putin yeniden devlet başkanı seçildi. Bu başkanların her biri, Rusya'yı zayıflık aşamasından yeni bir dünya gücü aşamasına taşımada önemli bir rol oynadı ve her biri, Sovyetler Birliği'nin varisi olarak kabul edilen güçlü Rusya'nın yeniden canlanmasına katkıda bulunan bir iç ve dış politika izlemeye çalıştı.⁶²

⁶⁰ César Albuquerque, "Gorbachev as a Thinker: The Evolution of Gorbachev's Ideas in Soviet and Post-Soviet Times," in *Marx and Russia: pre-socialist, socialist and post-socialist experiences and visions*, Angelo Karl et al., (São Paulo: FFLCH/USP, 2019), s.93.

⁶¹ Asker, "Rusyanın Yakın Çevre Siyaseti," s.100-101.

⁶² Stanley Fischer, "Russia and the Soviet Union Then and Now," in *The Transition in Eastern Europe Volume 1: Country Studies*, ed. Olivier Jean Blanchard et al., (Cambridge: National Bureau of Economic Research, 1994), s.236-237.

1991 yılında Rusya Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilen Boris Yeltsin, iç ve dış alanda reformlar ve değişiklikler gerçekleştirmişti. Özelleştirme yoluyla merkezileşmeyi, sosyalist planlamayı ve üretim araçlarının kamu mülkiyetini ortadan kaldırdı. Aynı zamanda kapitalist bir ekonomik sistem inşa etmeyi amaçladı, Piyasayı ve fiyatları serbestleştirmeye yönelik ekonomik şokla ülkeyi kalkındıracağı düşünülen politikalar benimsendi. Ancak bu politikalar sınırlı bir ölçekte kullanıldı, ulusal servet ve mülkiyetin çoğu birkaç kişinin eline geçti. Yeltsin'in politikaları ve bunları uygun koşullarda uygulamaması enflasyon ve yolsuzluğun yayılmasına neden oldu. Reform planlarını desteklemek için iki mali gelire güvenildi. İlk geliri, Rus petrol satışları oluşturmaktaydı. Ancak, uluslararası petrol fiyatlarının gerilemesi Rusya'nın ekonomik koşullarını olumsuz etkiledi. İkincisi ise, Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomisini desteklemek için Rusya'ya sağlamayı taahhüt ettiği dış mali yardımlardı. Rusya, Uluslararası Para Fonu'ndan yardım aldı. Ancak Batı'ya açıklık politikası Rus ekonomisinin büyümesine olumsuz yansıdı. Rusya, yabancı bankalara yerleşmek için sermaye kaçışına tanık oldu. Rusya yeni krediler almaya çalıştı, ancak Uluslararası Para Fonu, Rus hükümeti yeni garantiler vermedikçe kredi vermeyi reddetti. Rusya, iç ve dış düzeyde bir dizi sorunların yanı sıra ekonomisinin çöküşüne ve ürün fiyatlarında enflasyonun ortaya çıkmasına tanık oldu. Ayrıca, Rus bankaları 18 Ağustos 1998'de iflas ilan etti.⁶³

Yeltsin, iktidarı boyunca hem askeri hem de dışsal olarak radikal bir politika izlemişti. Yeltsin, ülkesinin koşullarını iyileştirmek için ekonomik yardım almak için Batı ve Amerika Birleşik Devletleri ile yakınlaşmayı amaçladı. Yeltsin'in en önemli politikalarından biri, Rusya'nın nükleer silah cephaneliğini azaltmak, Rusya'nın savunma silahları alımını azaltmak ve NATO'nun genişlemesine izin vermektir. Yine bu dönemde, 1999'da Yeltsin, Vladimir Putin'i Başbakan olarak atadı. Putin siyasi çevrelerde büyük ölçüde bilinmiyordu. Yeltsin'in sağlık koşullarının bir sonucu olarak ve 1 Ocak 2000'de Yeltsin görevinden istifa etti ve Putin başkan vekili olarak atandı. Ardından 2000 yılının mart ayında yapılan seçimleri Putin kazanmayı başardı. Putin'in Rusya'da iktidara gelmesiyle birlikte, başta ekonomi olmak üzere çeşitli düzeylerde Rusya'nın durumunu iyileştirmeye katkıda bulunan katı politikalar benimsemeye çalıştı.

⁶³ Abigail J. Chiodo, and Michael T. Owyang, "A Case Study of a Currency Crisis: The Russian Default of 1998," *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, (November/December 2002), s.12-13. <https://doi.org/10.20955/r.84>.

Hükümdarlığının ilk dört yılında Rus ekonomisi çok hızlı büyüdü. Bu büyüme, öncelikle petrol fiyatlarının yükselmesi ve döviz kurlarının düşmesiyle ilişkilendirildi. Bu koşulların bir sonucu olarak, yatırımcılara Rusya'nın ekonomik çabalarına olan güven geri döndü. Tahminler, Rus ekonomisinde büyüme için yüksek derecede iyimserlik göstermeye başladı.⁶⁴

Putin, 2000-2008 yılları arasında iki dönem Rusya Devlet Başkanı olarak görev yaptı. Putin, yönetimi sırasında Rusya'yı küresel bir süper güç olarak yeniden inşa etmeyi arzuladı. Putin, Rusya'nın yabancı çevrelerdeki imajını iyileştirmeye çalıştı. Bunun için Putin, Rusya'nın dış ekonomik çıkarlarını teşvik etmenin yanı sıra Rus iç ekonomisinin yeniden inşası üzerinde çalıştı. Ülkesini, Afganistan ve Irak'a askeri müdahalenin de dahil olduğu dış sorunlar bataklığından kurtarmayı başardı. Putin özellikle iktidarının ilk döneminde, Rusya'nın ekonomik büyüme ve bütçe fazlası sağlaması nedeniyle petrol fiyatlarındaki iyileşmeden yararlandı. Putin'in reformları Rus askeri endüstrisine yabancı güveni yeniden sağlamayı başardı. Bu dönemde balık ticaretinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesine çalışıldı. Rusya'yı yedi büyük sanayileşmiş ülkeye sokmayı başardı. Putin'in politikaları ve reformları ekonomik duruma olumlu yansıdı. Dış borç azaldı, enflasyon durdu, Rus milli geliri yükseldi ve ülkedeki işsizlik oranı düştü. Böylece Putin önceki yılların sonuçlarına göre Rusya için en iyi olan ekonomik sonuçlara ulaştı. Ayrıca, dış işlerin sorumluluğunu bizzat üstlenerek Rus diplomasisini destekledi. İktidarı sırasında Putin çeşitli ülkelere üst düzey ziyaretler yaptı. Putin'in ana hedefi, Rusya'yı çok kutuplu bir dünyada güçlü bir ülke olarak geri kazanmaktı. Putin'in ikinci dönemi 2008'de sona erdiğinde, Rusya bir kez daha seçkin bir küresel güçtü.⁶⁵

Rusya anayasasında cumhurbaşkanının göreve aday olmasına arka arkaya ikiden fazla başkanlık dönemi için izin verilmediğinden Putin, 2008 başkanlık seçimlerinde aday Medvedev'i destekledi. Medvedev bunu seçimi kazandı ve 03 Temmuz 2008 tarihinde ülkenin cumhurbaşkanı olarak göreve başladı. Medvedev yönetimi sırasında daha önce belirlediği politikalarında Başkan Putin'in yaklaşımının tamamlanmasına güveniyordu. Medvedev'in liderliği altında politikalar niteliksel olarak farklılık

⁶⁴ Andrei Shleifer and Daniel Treisman, "A Normal Country: Russia after Communism, *The Journal of Economic Perspectives*, 19, no. 1, (Winter 2005), s.153-154. DOI: 10.1257/0895330053147949.

⁶⁵ Richard Sakwa, *Russian Politics and Society*, (New York: Routledge, 2008), s.371-372.

göstermedi. Putin'in ülkeyi ele geçirmeden önce Medvedev'e siyasi deneyim kazandırmak için çok çalıştığı kimse için bir sır değil. Putin'in onun üzerindeki etkisi büyük ve ülke için faydalıydı ve bu nedenle Medvedev'in cumhurbaşkanı olarak ilk kararı Putin'i Başbakan olarak atamak oldu. 2008'den 2012'ye kadar olan görev süresi boyunca, Başbakan Putin'in desteği ve rehberliği ile Medvedev hükümeti Batı ile daha yakın ilişkilere vurgu yaptı, bu nedenle Başkan Medvedev önemli adımlar attı. Bunlardan en önemlisi yakınlaşma politikası izlemek ve dünyadan soyutlanmamaktı.⁶⁶

Medvedev, Putin'den daha liberal olarak kabul edilmekteydi. Politikaları, modernleşme ve Rusya'nın iç ve dış seviyesini yükseltme ile karakterize olmaktaydı. Medvedev, iç düzeyde, Rusya yasalarının reformundan başlayarak ülkedeki yaygın yolsuzlukla mücadeleye kadar geniş bir reform programı uygulamayı başardı. Ayrıca ekonomiyi modernize etmek ve ihracatı çeşitlendirmek için çalıştı. 2008 küresel ekonomik krizinden ve bunun Rusya üzerindeki yıkıcı etkilerinden de bahsetmeliyiz, Rusya bütçesini desteklemek için petrol ve gaz gelirlerine bağımlıydı. Bu krize Rus şehirlerinde depresyonun yayılması eşlik etti. Kötüleşen ekonomik durumla yüzleşmek için Medvedev, ekonomik durumun etkilerini azaltmak için birden fazla adım attı. Medvedev'in izlediği Rus ekonomi politikası, şok tedavisinin uygulanması ve yerel para biriminin desteklenmesiydi.⁶⁷

Dış politikaya gelince, Rusya ve BRICS ülkeleri arasındaki iş birliği arttı. Rusya 2011 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne de üye olmayı başardı. Rusya, özellikle Rusya-Gürcistan savaşının ardından Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerinin sıfırlanmasına ve iki ülke arasındaki gergin duruma son vermek için Yeni START Anlaşmasının imzalanmasına da tanık oldu. Medvedev döneminde en önemli şey 2008 yılında Gürcistan kuvvetlerinin Güney Osetya'da Rusya tarafından desteklenen ve bu çatışmaya müdahale eden muhalif gruplara saldırması ve Gürcistan'ı "Güney Osetya ve Abhazya" topraklarından zorla geri çekilmeye ve ihtilafli grupların bağımsızlığını ve kurtuluşunu kabul etmeye zorlamasıyla Gürcistan ile yaşanan gerilimdi. Bu müdahale, Rus ordusunun toparlanmasının ve büyük bir güç olarak restorasyonunun başlangıcıydı ve tüm dünyaya bu ordunun yeniden büyük bir ordu olarak geri döndüğü mesajını

⁶⁶ Dmitri Trenin, "Russia's Spheres of Interest, not Influence," *The Washington Quarterly* 32, no. 4, (Sep 2009), s.3-4. DOI: 10.1080/01636600903231089.

⁶⁷ Pekka Sutela, "Russia's Response to the Global Financial Crisis," *CARNEGIE, Policy Outlook, Endowment for International Peace*, (July 29, 2010), s.2.

veriyordu. Rusya, yeniden büyük bir dünya gücü haline geldiğini açıkça gösteriyordu. Rusya, dünyadaki tek kutuplu politikanın başarısız bir politika olduğunu ve dünyayı ekonomik krizlere sürüklediğini ifade etmek için her fırsatı değerlendiriyordu. Rusya her zaman ülkeler arasında çok kutuplu bir dünya temelinde ilişkiler kurma gereğini vurgulamıştı.⁶⁸

Medvedev, dört yıl boyunca Rusya Devlet Başkanı olarak görev yaptı ve yönetimi 2012 senesinde sona erdi. Medvedev döneminde ülke Batı ile açıklığa ve yakınlaşmaya tanık oldu. Ekonomi de çeşitlenmesi ve petrol ve doğal gazdan mutlak uzaklaşma nedeniyle biraz toparlandı. Rusya, Rus ordusunun askeri kapasitesinin de arttığını gördü. Beklenenin aksine Medvedev yeni bir dönem için kendini aday göstermedi, yerini savaşçı lider Vladimir Putin'e bıraktı. 04 Mart 2012 tarihinde Putin altı yıllık bir dönem için cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazandı. Rusya Devlet Başkanı, ülkesinin askeri doktrinini yenileme politikasını sürdürdü. Dünya, Soğuk Savaş'ın gerçekten de sıcak bir şekilde döndüğünü gösteren birçok gelişmeye tanık olurken. Dünya bölgesel alanda ve dış çevrede Rusya'nın rolünün net bir gelişimine tanık oldu. Putin'in iktidara dönüşü, Rusya ile Batı arasındaki yakınlaşma politikasında bir değişikliğe tanık oldu. Yeni Rusya daha güçlüydü ve çeşitlendirilmiş bir ekonomi, güçlü bir ordu ve modern askeri teçhizat tarafından destekleniyordu. Rusya, uluslararası meselelerdeki rolünü azaltmayı reddetti, Ukrayna krizine müdahalenin ardından kendisine uygulanan tehdit ve yaptırımlara da uymayı reddetti.⁶⁹

Putin'in Rusya başkanlığına dönüşü, başta Arap Baharı olarak adlandırılan Arap ülkelerindeki ayaklanmalar olmak üzere siyasi değişikliklerle aynı döneme denk geldi. Bu ayaklanmaların ülkeleri, egemen rejimlerde değişikliklere tanık oldu ve bu rejimlerin bazıları Rusya'nın müttefiki olarak kabul edildi. Buna karşılık Putin, uluslararası meselelerde etkin bir Rus rolünün gerekliliğine olan inancına dayanarak Rus ordusunun artan gücünden ve Rus ekonomisinin gücünden yararlandı. Rusya, dünya ülkelerine giderek daha fazla müdahale etmeye başladı. Başta Rusya'nın Ukrayna'daki siyasi darbeye müdahalesinden ve bu müdahale nedeniyle Avrupa Birliği ve Amerika'nın Rusya'ya uyguladığı ekonomik yaptırımlardan, Suriye'deki krize ve savaşa askeri

⁶⁸ Ingmar Oldberg, "Russia's Great Power Strategy under Putin and Medvedev," *UI Occasional Papers* no 1., (2010), s.4-5.

⁶⁹ Andrey Makarychev, "The Medvedev presidency: Russia's changing profile," in *International Yearbook CIDOB 2010. Country profile, Russian Federation, 2010*, (Barcelona: CIDOB,2010), s.165.

müdahaleye kadar, ABD'nin Başkanı Donald Trump'ın kazandığı 2016 ABD seçimlerine Rus müdahalesi suçlamaları ve ayrıca İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden çıkmasıyla ilgili Rusya'ya yönelik suçlamalar da gündeme geldi. NATO kuvvetlerinin seferber edilmesine ve Doğu Avrupa'nın bazı ülkelerinde stratejik silahların konuşlandırılması karşısında Rusya bölgede yeni güçleri seferber etti.⁷⁰

Genel olarak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ülke, Rusya dahil olmak üzere birden fazla devlete bölündü. Rusya, Sovyetler Birliği'nin nükleer silahlarını ve askeri teçhizatının çoğunu Rusya'nın miras almasına ek olarak, diğer ülkelere kıyasla coğrafi alanda en büyük paya sahip olduğundan, Sovyetler Birliği'nin en büyük varisiydi. Sovyet Ordusu. Rusya Federasyonu cumhurbaşkanlığı farklı dönemlerde üç cumhurbaşkanını değiştirmiştir: Boris Yeltsin (1991-1999), Vladimir Putin (2000-2008), Dmitry Medvedev (2008-2012) ve Putin 2012'de tekrar iktidara döndü. Bu başkanların her biri, modern Rusya'nın oluşumunda önemli bir rol oynadı. Her biri, her düzeyde bağımsız ve güçlü bir Rusya inşa etmek için çalıştı. Ancak Başkan Putin'in büyük itibarı, Rusya'nın yeniden canlanmasından ve küresel bir siyasi ve ekonomik güç olarak rolünün ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Rusya'nın dış politikalarını gerçekleştirebilmesi için Moskova'yı yurtdışında temsil etmek üzere deneyimli politikacılar görevlendirildi. Andrei Kozyrev Dışişleri Bakanı olarak atandı (1990-1996). Ardından Yevkin Primakov geldi ve çalışmalarını 1998 yılına kadar sürdürdü. Ardından, makalenin yazıldığı tarihe kadar görevine devam eden Sergey Lavrov. Bu bakanlar Rusya'nın dış politikasının geliştirilmesine katıldılar. Putin'in Rusya'da iktidara gelmesiyle birlikte, başta ekonomi olmak üzere çeşitli düzeylerde Rusya'nın durumunu iyileştirmeye katkıda bulunan katı politikalar benimsemeye çalıştı. Ülke, küresel güçteki rolünün büyümesine ve çeşitli küresel olayları doğrudan etkileme kabiliyetine tanık olduğundan, iç durumdaki iyileşme dış ilişkilere de yansdı. Rusya'nın ekonomik iyileşmesi, Rus askeri gücünün gelişmesine ve büyümesine de katkıda bulundu. Rusya, dış sorunlarını çözmek için askeri gücü bir çözüm anahtarı olarak kullanmaya ve uluslararası alanda gücünü ortaya koymaya başladı. 2008'de Rusya'nın Gürcistan'a askeri müdahalesi bunlardan biriydi. 2014 yılında Ukrayna'ya askeri müdahalenin ardından Kırım'ın ilhakı ve beraberindeki ekonomik yaptırımlar, Rusya'nın küresel bir

⁷⁰ Bryan Frederick et al., "Assessing Russian Reactions to U.S. and NATO Posture Enhancements," *Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2017.* s.52-53. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1879.html.

güç olarak konumuna zarar verdi. Ancak Rusya, kararlarını uluslararası forumlarda empoze ederek diğer ülkelerle yakınlaşma üzerinde çalıştı, böylece Rusya Çin, Hindistan, İran, Arap ülkeleri ve Latin Amerika ülkelerinin çoğuyla yakınlaşmayı başardı. Rusya, Rus hegemonyasını yeniden tesis etmek için çeşitli ülkelerle ittifaklar kurmayı amaçladı.⁷¹

⁷¹ Andrew Monaghan, “The New Russian Foreign Policy Concept: Evolving Continuity,” *Chatham House*, (April 2013), s. 3-4.

2. ORTADOĞU VE SURİYE İLE RUSYA İLİŞKİLERİNİN KISA BİR TARİHİ

Ortadoğu kavramı modern bir kavramdır ve bu terimin ortaya çıkışı, bölgeyi paylaşan Batı sömürgeciliği ve emperyalizmi ile bağlantılıdır. Modern Ortadoğu terimini anlamak için emperyalizmin tarihine bakmamız gerekmektedir. Ortadoğu teriminin ortaya çıkışı, Avrupa ülkelerinin artan gücü ve Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflığı ile ilişkilendirilmiştir. Avrupa emperyal gücü, özellikle Napolyon Bonapart'ın 1798-1801 döneminde Mısır'a yaptığı seferden sonra bölgeyi ele geçirmek için yarışa başladı. O dönemde Asya bölgesi Avrupa kıtasına olan uzaklığına göre üç bölgeye ayrılmıştı. Bunlardan ilki Uzak Doğu olarak adlandırılır ve Çin ve onun çevresindeki ülkeleri içerir. İkincisi Ortadoğu olarak adlandırılır ve Hindistan ve çevresindeki ülkeleri içerir. Üçüncüsü ise Yakın Doğu olarak adlandırılır ve Türkiye'yi ve çevresindeki ülkeleri içerir. XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında, bölgelerin siyasi sınırlarında değişiklikler başlamış ve Rusya, Fransa, Almanya tarafından temsil edilen Batılı ülkelerin kontrolü altındaki bölgeleri tanımlayan Ortadoğu tanımları ortaya çıkmaya başlamıştır. İngiltere. I. Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Osmanlı İmparatorluğu İngiltere ve Fransa'ya karşı Almanya ile ittifak kurdu ve bu da iki ülkenin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı artan kızgınlığına yol açtı. İngiltere ve Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Arap halklarına destek verdi. Aynı zamanda iki ülke 1916'da Sykes-Picot anlaşmasını imzaladıklarında Arap ülkelerini gizlice paylaşmayı kabul ettiler. Bu tarihi gelişmeler ışığında Ortadoğu terimi, sömürge ülkelerinin Ortadoğu terimini kendi kontrol alanlarını belirtmek için oluşturduklarını görüyoruz.⁷²

Ortadoğu'nun coğrafi bölgesi, Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının buluşma noktasında yer almaktadır. Ortadoğu, kuzeyde Boğaziçi'nden güneyde Yemen'e, doğuda Hindistan'dan batıda Libya'ya kadar uzanan coğrafi alanı kapsamaktadır. Ortadoğu, Türkiye, Kıbrıs, Arap Körfezi ülkeleri, Irak, İran, Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin ve Filistin topraklarında kurulan İsrail varlığını içermektedir.⁷³

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, imparatorlukların yenilmesi ve yeni güçlerin ortaya çıkmasıyla dünya haritasının yeniden çizilmesine ve yeniden şekillendirilmesine

⁷² Osman Nuri Özalp, "Where is the Middle East? The Definition and Classification Problem of the Middle East as a Regional Subsystem in International Relations," in *Turkish Journal of Politics*, ed. Ihsan Yılmaz, (Istanbul: the Social Sciences Institute at Fatih University, 2011), s.6-9.

⁷³ A.g.e., s.8-9.

katkıda bulundu. Yeni güçler, kontrollerini diğer ülkeler üzerinde genişletmek için kendi aralarında rekabet etmeye başladılar. Ancak sömürgeciliğin geleneksel yöntemlerinden farklı yeni yöntemler benimsemiştir. Bu yöntemler hedef durumu yaratır ve onu doğrudan güçlü ülkeye bağlar. Siyasal olarak yeni oluşan bir bölge olarak kabul edilen Ortadoğu bölgesi bu değişimlerden yalıtılmamıştır. Aksine, emperyalizmin rolü altında, onları ana ülkelerle kalıcı olarak bağlamak için ekonomik ve askeri açıdan zayıf bir dizi ülkeye dönüştü. Ortadoğu, çeşitli zenginlikler açısından zengin bölgelerden biri olarak kabul edilir. Emperyalist devletler, bu ülkeleri kontrol etmeye ve onların servetlerini, özellikle de petrol servetini elde etme çabasına girdiler ve bu alanlar üzerinde doğrudan askeri kontrol kurdular. Bu bölgelerin emperyalist devletlere tabi kılınmasını sağlamak için bölgede coğrafi ve demografik değişiklikler yapmışlardır. Emperyalist devletler bölgeyi kasten çok sayıda ve bağlantısız devlete bölmüşlerdir ve bu devletler ekonomik ve askeri konularda büyük devletlere bağımlıdır. İsrail'i Filistin Devleti'nde kurmaları da bu çerçevede ele alınabilir.⁷⁴

⁷⁴ Raymond Hinnebusch, *The International Politics of the Middle East: Second Edition*, (Manchester: Manchester University Press, 2015), s.3-4.

Şekil 2. Ortadoğu

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_of_Middle_East.png

Ortadoğu bölgesi, emperyalizme karşı sürekli hareketlere tanık oldu. Ortadoğu ülkeleri, büyük güçlerle yakınlaşma politikaları izleme ve diğer ülkelere bağımlılık politikalarına son verme arayışında oldular. Ortadoğu ülkeleri, o dönemde dünyadaki mevcut durumdan yararlanarak dünya siyasetine girmiş ve kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için dış ilişkiler kurmaya başlamışlardır. Örneğin, bu ülkeler Soğuk Savaş sırasında ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki bölünme ve rekabet durumundan yararlanarak iki rakip ülkeden askeri destek ve ekonomik yardım talep ettiler. Böylece Ortadoğu ülkeleri kendi çıkarlarına göre dış politika izlemeye başladılar. Öte yandan Ortadoğu ülkeleri, farklı politikalarla ayrı ülkelere ayrılırsalar da ortak kültür gibi ortak paydalara sahiptirler. Bu bileşenler, İsrail'e karşı Arap savaşlarında somutlaşan ulusal

aidiyetin özellikle, Arap ülkelerinin birleşmesi çağrısında bulunan Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır döneminde büyümesine katkıda bulundu. Bu hamleler bölgedeki emperyalist politikaların ortadan kaldırılmasına, böylece Ortadoğu ülkelerinin büyük güçlere olan bağımlılığının azaltılmasına, bağımsız rejimlerin kurulmasına ve Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) kurulmasına katkıda bulunmuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle dünya, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin rekabet ettiği iki kutuplu bir sistemden ABD tarafından temsil edilen tek kutuplu bir sisteme geçti. ABD, politikalarını tüm dünya ülkelerine dayattı. Amerikan gücü, ekonomik yaptırımlar uygulama ve hatta doğrudan askeri müdahale etme yeteneği ile geldi.⁷⁵

2.1. Ortadoğu'ya Yönelik Rus Dış Politikası

Araştırmacılar Ortadoğu'ya yönelik Rus -veya ABD- dış politikasının temel hedeflerini belirlemeyi zor bulmaktadır. Bölgeye yönelik izlenen siyasi hedefler koşullara veya önceliklere göre değişkenlik göstermektedir. Bu hedefler, bir bütün olarak dünyadaki ve Ortadoğu bölgesindeki politikalara ve güncel olaylara yanıt niteliğindedir. Örneğin, 11 Eylül 2001 olaylarından sonra ABD ve Rusya diğer ülkelere karşı farklı politikalar benimsemiş ve iki devletin politikası olaylara ve meselelere karşı proaktiflik benimsemeden tepkiye dönüşmüştür. Bununla birlikte, Ortadoğu sorunlarının birbiriyle bağlantılı olması ve bu sorunlardan herhangi birinin çözülmesi için diğer sorunların tek tek değil toplu olarak çözülmesi gerektiği anlaşıldı. Bunun için de Irak için uluslararası bir koalisyon kurmadan önce Arap-İsrail çatışmasının çözülmesi yönünde talepler vardı.⁷⁶

Rusya ise Ortadoğu'ya yönelik değişken politikalar benimsemiştir. Rus politikaları öncelikle ekonomik kazanımlar tarafından yönlendirildi. Rusya, amaçlarına ulaşmak için, sıcak sularda ticari bir çıkış elde etmek için Rus İmparatorluğu'nun Osmanlı ve Pers imparatorlukları ile yaptığı savaşlardan başlayarak bölge ülkelerine yönelik çeşitli politikalar izlemiştir. Sovyetler Birliği'nin politikaları sayesinde Soğuk Savaş döneminde ABD'ne karşı güçlü siyasi ittifaklar kurmayı amaçlamıştır.

⁷⁵ A.g.e., s.4.

⁷⁶ Olga Oliker, and Natasha Yefimova, "Carnegie-RAND Workshop on the Future of the Greater Middle East and the Prospects for U.S.-Russian Partnership," *Santa Monica, CA: RAND Corporation*, 2004, s.1-2. https://www.rand.org/pubs/occasional_papers/OP118.html.

Günümüzde Rusya Federasyonu'nun izlediği Ortadoğu politikasına ise büyük ölçüde uluslararası alanda yeniden etkin bir aktör olma arzusunun yön verdiği söylenebilir. Bu bölümde Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik politikaları Rus İmparatorluğu, Sovyetler Birliği ve ardından Rusya Federasyonu olmak üzere üç ana dönemde incelenecektir.

2.1.1. Rus İmparatorluğu'nun Ortadoğu'ya Yönelik Politikası:

Hükümdarlıkları sırasında Rus çarları, Ortadoğu'ya ilgilerini dikkat çekici bir şekilde göstermişlerdir. Ortadoğu, dünya güçleri arasında büyük mücadelelere sahne oldu. Rusya'nın ilgisi dünya ülkelerinin politikalarına ve özellikle Ortadoğu ülkelerinin politikalarına yansdı. Aşağıda Rus İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu, İran ve Arap bölgesi arasındaki ilişkiler ele alınacaktır.

2.1.1.1. Rus İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki İlişkiler:

1568-1918 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusyası arasında on üç savaş yaşandı ve bunların çoğu Rus İmparatorluğu'nun zaferiyle sonuçlandı. Bu kanlı çatışmalar, ilki kontrol ve nüfuz olan iki ana temele dayanıyordu. Rusya ve Osmanlı, özellikle iktidardaki Han'ın gücünün o ülkeyi zayıflatmasının ardından rekabet ve kontrol yeri olan Kırım topraklarını paylaşan iki komşu ülkedir ve Kırım'ı kontrol eden ülke Karadeniz'i ve Akdeniz'e doğru geçişleri kontrol edebilecektir. İkinci sütun, çatışmalarının başındaki en önemli eksenlerden biri olan dindi. Osmanlılar 1453'te Konstantinopolis'i fethedebildiler ve bölgedeki Bizans varlığını sona erdirdiler. Rus imparatorları ise Bizans İmparatorluğu'nun varisleri olarak kabul edildiler ve daha sonra hakları olduğuna inandıkları şeyi geri getirmeye çalıştılar. Bunun için Bizans Çarı'ndan sonra Rusya'yı yöneten hükümdara Çar unvanını vermek de dahil olmak üzere birçok politika benimsediler. Rus çarları Konstantinopolis'i Osmanlı'nın elinden almaya çalışmaya devam etti ve bu iki ülke arasında şiddetli çatışmalara yol açtı.⁷⁷

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un kontrolünü ele geçirdikten sonra Karadeniz kıyılarına yöneldi ve bu denizi bir Osmanlı gölüne dönüştürmek istedi. O zamanlar

⁷⁷ Haydar Efe, and Murat Kızıl, "Osmanlı'nın Kuzey ve Doğu Politikası ve Rusya'nın 'Sıcak Denizlere İnme Politikası' Kapsamında Şekillenen Doğu Sınırları," *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9 (2018), s.300.

Kırım'ın limanları ekonomik ve ticari açıdan önemliydi ve Venedik ve Cenova hükümdarları tarafından yönetiliyordu. Buna göre Osmanlı Padişahı 1461 yılından itibaren Kırım limanlarını işgal etmeye başladı. Kırım Hanlığı, Osmanlı İmparatorluğu'na katıldı ve onun koruyucusu oldu. Bu yolla Osmanlı ve Rus devletlerinin Kırım Hanlığı üzerinden ortak bir coğrafi sınırı oldu.⁷⁸

Osmanlı ve Rus devletleri arasındaki diplomatik ilişkiler, Rus İmparatorluğu'nun oluşumunun ilk döneminde, özellikle de III. İvan'ın (Büyük) 1462-1505 yılları arasında iktidara gelmesiyle başladı. III. İvan, güçlü Osmanlı İmparatorluğu ile diplomatik ilişkiler kurmak istedi. Bunun için 1492'de Osmanlı Padişahı II. Bayezid'e bir mektup gönderdi. Ayrıca 1496'da İstanbul'a ilk Rus büyükelçisi olarak Mihail Pleşçeyev gönderildi.⁷⁹

O dönemde Osmanlı İmparatorluğu güçlü bir devletken, Rusya henüz genç bir devlettir ve gücü Osmanlı İmparatorluğu'nun gücüyle kıyaslanamazdı. Ayrıca Rusya, Altın Ordu Hanlığı'na ve daha sonra Kırım Hanlığı'na tabiydi. 16. ve 17. yüzyıllarda Kırım Hanlığının gücü gerilerken Rus gücü büyüdü. Rus orduları Kırım topraklarına girmeye başladı. Rus ordusunun gücünün ve toprakların kontrolünün büyümesi Osmanlılar tarafından kendileri için ciddi bir tehdit oluşturmadı.⁸⁰ Ancak Rusların genişleme hırsları onları Osmanlı ordusuyla karşı karşıya getirdi. Rusya Ukrayna bölgesini ele geçirmek ve Osmanlı'yı oradan kovmak amacıyla Polonya ile ittifak yaptı. Osmanlı ordusu savaşı kazanmayı başardı. Rusya yenilgiyi kabul etti ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde Kırım Hanlığı ile bir barış antlaşması imzalamak zorunda kaldı. 11 Şubat 1681'de Rusya ile Kırım Hanlıkları arasında Bahçesaray Barış Antlaşması imzalandı. Anlaşma, Rusya ile Osmanlı arasındaki ilk barış antlaşmasıdır. Bu antlaşma, Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında ortak bir sınırın varlığını açıkça ortaya çıkarmıştır.⁸¹

1683'te Viyana kuşatmasında Osmanlı kuvvetlerinin kaybedilmesinden sonra durum önemli ölçüde değişti. Bu yenilgi, Osmanlı İmparatorluğu'nun küçülen gücünün

⁷⁸ Emine Erdoğan Özünlü, "Mühimme Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Kırım Hanlığı İlişkileri," *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (2010), s.490.

⁷⁹ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıcından 1917'ye kadar*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), s.118.

⁸⁰ İlyas Topsakal, "Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri," *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:3, 2016, s.36.

⁸¹ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990), s.4.

başlangıcı ve Avrupa topraklarındaki yayılımının azalmasına işaret ediyordu. Bu savaştan sonra Avrupa'daki güç dengesi de değişiyordu. Bu olaylara Rusya'nın gücünün büyümesi eşlik etmiş ve Doğu Avrupa'da güçlü bir ülke haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı saldırgan tutumlar benimsemeye başlayan Rusya, Venedik, Avusturya ve Polonya ile kutsal haçlı ittifakına katıldı. 6 Ağustos 1696'da Rusya, Azak Kalesi'nin kontrolünü ele geçirmeyi başardı. Böylece Rusya dünyanın en güçlü ordularına karşı koyabilecek ve onları yenebilecek güçlü bir orduya sahip olduğunu kanıtladı. Ayrıca Karadeniz'deki bu kalenin işgali Rusya'ya büyük ekonomik ve ticari faydalar sağladı. Ticareti büyüdü ve mallarını yeni ve farklı bölgelere taşıyabilir hale geldi. Halklar siyasi bağlılıklarını Osmanlı İmparatorluğu'ndan Rusya'ya aktardıkça, Rusya da Kafkas bölgesinde yaşayan halkların sadakatini elde edebildi.⁸²

Daha sonraki dönemlerde, iki ülke birden fazla savaşa girdi. Her savaş farklı bir anlaşmanın imzalanmasıyla sona erdi. Her anlaşma, muzaffer devletin isteklerine göre hazırlandı. Bu anlaşmaların en önemlileri arasında 14 Temmuz 1700 tarihli İstanbul Barış Anlaşması, 23 Temmuz 1711 tarihli Prut Anlaşması, 24 Haziran 1724 tarihli İstanbul Anlaşması, 18 Eylül 1739 tarihli Belgrad Anlaşması, 21 Temmuz 1774'te Küçük Kaynarca Anlaşması, 21 Mart 1779'da Aynalıkavak Anlaşması ve 10 Ocak 1792'de Yaş Barış Anlaşması. Bu anlaşmalar, Rusya'nın artan gücünün ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün kanıtıydı. Ayrıca Osmanlı Devleti ile Rusya bu savaşta asıl amaçlarına ulaşamamışlardır. Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığına son veremedi. Ancak Rusya, en önemlisi, daha sonra Odessa olarak bilinecek olan Karadeniz kıyısındaki önemli liman olan yeni toprakları kontrol edebildi. Bu andan itibaren Osmanlı İmparatorluğu, gücünün ortadan kalktığını ve Hıristiyan Avrupa ülkelerinden yardım istemek zorunda olduğunu anladı.⁸³

Rusların gözü daha sonra Hazar Denizi'ne çevrildi. Petro, XVIII. yüzyılın başından beri İran'daki kargaşa durumundan yararlandı. 1723'te Rus orduları Bakü'yü işgal edebildi. Osmanlı Devleti, Rusya'nın Kafkasya'daki genişlemesini kabul etmedi ve bölgede Rusya'nın genişlemesine karşı durmak istedi. Osmanlı orduları bu nedenle Gürcistan'ı işgal etti ve Azerbaycan'a doğru genişledi. Kafkasya'daki hareketlerini karşılıklı olarak tanımak amacıyla 24 Haziran 1724'te aralarında İstanbul Antlaşması

⁸² M. Metin Hülagü, "Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Türk-Rus İlişkilerindeki Yeri (1441-1783)," *Uluslararası Türkoloji Sempozyumu, TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı)*, 2004, s.13.

⁸³ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, (İstanbul: Der Yayınları, 1995), s. 245.

imzalandı. Bu antlaşmaya göre, Rusya ve Osmanlı Devleti, Kafkasya bölgesinde elde edebildikleri toprakların tanınmasını sağladılar. Anlaşmanın imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti, Güney Kafkasya bölgesine açılmayı başardı. 1724'te Osmanlı orduları Rivan, Janja, Tebriz ve Aderbil Tebriz, Gence ve Erdebil Revan gibi önemli şehirleri ele geçirdi.⁸⁴

İmparator I. Nicholas yönetiminde Rusya, Fransız İmparatoru Napolyon Bonapart'ın ordusunu yenmeyi başardı. Rus imparatoru, Avrupa'da meydana gelen devrimleri ve ayaklanmaları da bastırdı. Bu nedenle Rus imparatoru Avrupa Jandarması unvanını kazandı. Nicholas'ın Avrupa'daki devrimleri baskı altına aldığı dönemde Osmanlı yönetimi altındaki Hristiyanların kurtuluş hareketlerini destekledi. Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nun iç meselelerini Avrupa meselelerine dönüştürmek için İngiltere ve Fransa ile ittifak kurabildi. 06 Temmuz 1827'de müttefik devletler Londra Antlaşması'nı imzaladılar. Antlaşma, Yunanistan'ın yaratılmasını ve bağımsızlığını öngörüyordu. Osmanlı Devleti anlaşmayı reddetti ve Rusya savaş ilan etti. Rus ordusu Osmanlı ordusunu gerilettiler ve Osmanlı Devleti'ni barış talep etmeye zorlandılar. Savaş, 1829 Edirne Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona erdi. Bu anlaşmaya göre, Osmanlı Devleti Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etti.⁸⁵

Rus İmparatoru Nicholas, Avrupa devrimlerini yıkmadaki önemli rolünün bir sonucu olarak, Rusya'nın başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkelerinden destek alacağını hayal etti. Buna göre Rusya 1853'te Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Rusya'nın Kırım Savaşı olarak bilinen bu savaşta zaferinden ve zayıf Osmanlı İmparatorluğu'nun zenginliklerini ele geçirmesinden korkan İngiltere ve Fransa gibi büyük Avrupa ülkeleri Osmanlı İmparatorluğu'na destek verdi. Koalisyon güçleri Kırım'a inemedi. Bunun üzerine koalisyon güçleri, Rusya'nın Siupol'daki son derece müstahkem askeri üssünü kuşattı. Savaş, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı kazandığı zaferle sona erdi. 30 Mart 1856'da Osmanlı Devleti, Rusya, Fransa, İngiltere ve Avusturya arasında Paris Antlaşması imzalandı. Bu anlaşma ile boğazların tarafsızlığının tasdiki, Karadeniz'in tarafsızlığının tanınması ve silahsız olduğunun tasdiki, Eflak ve Boğdan'ın Rusya tarafından işgaline son verilmesi, Tuna Nehri üzerinde seyir

⁸⁴ O. Serdar Çaycıoğlu, "18. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Kafkasya Siyaseti: I. Petro'nun İran Seferi," *Vakanüvi - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2, 2017, s.129.

⁸⁵ Şerafettin Turan, "1829 Edirne Antlaşması," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1-2, (2018), s.143.

serbestliğinin garanti altına alınması ve Rusya'nın Osmanlı topraklarında ikamet eden Ortodoksları koruma arzusundan vazgeçmesi hükme bağlandı.⁸⁶

Rusya, Paris Anlaşması'nı imzalamasına rağmen Balkanlar'daki ayrılıkçı hareketlere destek sağlamaya devam etti. 1857'de Rusya, daha sonra Romanya olarak bilinen Eflak-Boğdan bölgesini birleştirmek için çalıştı. 1875'te Bosna-Hersek'te isyanlar çıktı. 1876'da Bulgaristan, Karadağ ve Sırbistan'da isyanlar patlak verdi. Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı sürdürdüğü politikalar sonucunda 1877-1878 yılları arasında iki ülke arasında bir savaş çıktı. Rus ordusu Balkanlar'ı işgal etti. Rus ordusu yüz binlerce Müslümanın ölümüne ve aynı zamanda yüz binlerce insanın göçüne neden oldu. Bu savaş sonucunda Osmanlı Devleti ve Rusya 03 Mart 1878'de Ayastefanos Anlaşması'nı imzaladı. Bu anlaşmaya göre Osmanlı Devleti, Kafkasya ve Avrupa'daki toprak kaybını Rusya'ya karşı kabul etti. Avrupa ülkeleri anlaşmaya, Rusya'ya Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası üzerinde hakimiyet sağladığı için karşı çıktılar. Bu nedenle Avrupa ülkeleri Berlin konferansını düzenledi Ayastefanos Anlaşması yerine konferansın kararlarının kabul edilmesi çağrısında bulunuldu.⁸⁷

1878'de Berlin Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, iki imparatorluk geçici bir barış yaşadı. Bu barış, iki ülke arasındaki yayılmacı hırslar sönmediği için uzun sürmedi. 1905 yılında Japonya ile girdiği savaştan yenik çıkan Rusya, siyasi çıkarlarını yeniden Yakın Doğu ve Avrupa'ya odakladı. Gözlerini Balkanlara da çevirdi. 1912-1913'te Balkan Savaşları'nda Rusya'nın desteklediği Balkan ülkeleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlıklarını elde edebildiler. Osmanlı İmparatorluğu'nun gücü, 1912-1913 Balkan savaşlarına ek olarak, 1911-1912'de İtalya ile Trablusgarp Savaşı'ndan sonra tükendi. Osmanlı Devleti bu savaşlarda ağır kayıplar vermiştir.⁸⁸

Mevcut durumu neticesinde Osmanlı Devleti'nin herhangi bir askeri harekate girişecek gücü kalmamıştır. Bu nedenle Rusya ile ortak bir barış ve savunma anlaşması yapmaya çalıştı, ancak Rusya bunu reddetti. Çünkü müttefikleri İngiltere ve Fransa ile Osmanlı İmparatorluğu topraklarını paylaşmak için bir anlaşma yapmıştı. Rusya'nın reddetmesi sonucu Osmanlı Devleti Almanya'ya ile 2 Ağustos 1914'te ortak bir savunma

⁸⁶ Togay Seçkin Birbudak, "1853-1856 Kırım Harbi'nde Osmanlı-Avusturya İlişkileri," *BELLETTEN* 82, (2018), s.254-255.

⁸⁷ Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 5. CİLT, (1992), s.516-517.

⁸⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi. İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), s.379.

anlaşması yaptı. I. Dünya Savaşı patlak verdiğinde Osmanlı Devleti bu savaştan uzaklaşmaya çalıştı. Ancak Alman savaş gemileri Sivastopol ve Odessa limanlarını bombaladığında, Rusya 02 Kasım 1914'te Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş ilan etti. Rus ordusu Osmanlı ordusundan daha sofistike ve güçlüydü. Bu, Osmanlı Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın 1916'da Sarıkamış Harekâtı savaşını kaybetmesiyle kendini gösterir. Rus ordusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Trabzon, Muş, Erzurum ve Erzincan gibi geniş bölgelerini ele geçirebildi.⁸⁹

1917 devriminin patlak vermesi ve Bolşeviklerin Rusya'da Çar rejimini yıkmayı başarmalarıyla Rusya için savaş değişti. Bolşevikler, Rusya'nın savaştan çekildiğini duyurdu. Rusya, Osmanlı cephesinde zaferler elde etmesine rağmen, Osmanlı Devleti ile ateşkes imzalamak zorunda kaldı. Daha sonra Rusya, Brest-Litovsk Barış Antlaşması uyarınca sert şartları kabul etti. Bu antlaşmaya göre Rusya, Ardahan, Kars ve Batum'u Osmanlı İmparatorluğu'na bıraktı. Osmanlı İmparatorluğu'na gelince, o ve müttefikleri I. Dünya Savaşı'nda bir kayıp yaşadı. 30 Mart 1918'de Osmanlı İmparatorluğu yenilgisini kabul ederek Mondros Mütarekesi'ni imzalamayı kabul etti. I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Rus İmparatorluğu dönemi sona erdi. Rusya'da Bolşevikler iktidara geldiler ve çarların yönetimine son vermeyi ve Sovyetler Birliği'ni kurmayı başardılar. Osmanlı Devleti ise Müttefik devletlerin kuvvetlerinin işgaline tanık olmuştur. İtilaf kuvvetleri 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmeyi başardı. Türkiye'de 1919'da başlayan Kurtuluş Savaşı'nın ardından 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edildi.⁹⁰

2.1.1.2. Rus İmparatorluğu ile İran Arasındaki İlişkiler

Rusya ve İran arasındaki ilişki, IX. yüzyıldan beri iki ülke arasındaki ticaret yoluyla kurulmuştur. Ancak XIII. ve XIV. yüzyıllarda iki ülkenin Moğol istilasına uğraması sonucu durmuştur. XV. yüzyılın ortalarından itibaren iki ülke arasındaki ticaret eski dönemine dönmüştür. Bu dönemde iki ülke diplomatik ve ticari ilişkilerde eşit davrandı. Her iki ülkenin gücü arttıkça iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler de arttı. İran'da 1501 yılında Safevi devleti kuruldu. Rusya'da ise IV. İvan döneminde, Rus gücünün büyümesi ve Kazan şehirlerini Moğol kontrolünden kurtarması ile Rus-İran

⁸⁹ Topsakal, "Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri," s. 45.

⁹⁰ A.y.

ilişkisi yeni bir boyut kazandı. Rusya, Kafkasya bölgesinde ve Hazar Denizi kıyılarında genişlemeye başladı. İki ülke arasındaki ticaret önemli ölçüde arttı. İki ülke, 1552-1553 yılları arasında aralarında büyükelçi alışverişinde bulundu. 1586'dan itibaren iki ülke aralarında diplomatik ilişkiler kuruldu.⁹¹

Rusya, Rusya, Hazar Denizi'ne nazır olduğu için eski zamanlardan beri İran'la ilgilenmektedir. Üstelik ortak bir düşmanları vardır: Osmanlı İmparatorluğu. Osmanlı-Safevi savaşı sırasında Safevi devleti ağır kayıplar verdi. Bunun için İran, bazı İran topraklarında Rusya'ya manda vererek ve ticaret alışverişi yaparak Rusya'yı kendi tarafına çekmeye çalıştı. Ancak Rus İmparatorluğu ve Safevi devleti arasındaki ilişki, Safevi devletinin 17 Mayıs 1639'da Osmanlı İmparatorluğu ile imzaladığı Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan sonra bir soğukluğa tanık oldu. Bu antlaşma, Osmanlı İmparatorluğu ile Safevi İmparatorluğu arasındaki savaşı sona erdirdi ve aralarındaki sınırları çizdi.⁹²

Safevi devleti ile Rus İmparatorluğu arasındaki ilişki her zaman istikrarlı değildi. Bölge, Rusya'nın imparatorluğun komşu bölgelerini ilhak etme ve genişletme konusundaki artan hamleleri nedeniyle birçok savaşa tanık oldu. Rus ordusu İran topraklarına girmeye başladı. 1724'te Rus ve Osmanlı devletleri bölgedeki varlıklarını düzenlemek için bir anlaşma imzaladılar. Bu anlaşmaya göre Osmanlı İmparatorluğu, Azerbaycan'ın yanı sıra Kafkasya'nın geniş bir alanını kontrol edecekti. Rusya ise Hazar Denizi eyaletlerini kontrol edecekti. Büyük Petro'nun 1725'te ölümünden sonra Rusya ile İran arasındaki ilişkiler sınırlı ve barışçıl oldu. Bu, Büyük Katerina Rusya'da iktidara geldikten sonra değişti. İmparatoriçe, İran topraklarında ve Hazar Denizi'ndeki vilayetlerde yeniden yayılcı politikalar benimsedi.⁹³

İran-Rusya ilişkilerinin istikrarlı olmadığını, daha ziyade iki taraf arasında birçok gerginliğe tanık olduğunu söyleyebiliriz. İran, başta İngiltere olmak üzere, bazen de Osmanlı İmparatorluğu tarafından Rus hamlelerine karşı diğer ülkelerin desteğiyle silahlanıyordu. Ancak Rus ordusu gücünü kanıtladı ve Kafkasya'ya yayılmayı başardı. Rus ordusunun zaferleri, Rusya'nın İran'a kıyasla yüksek konumunu teyit etmeyi mümkün kıldı. Bu farklılık, 10 Şubat 1828'de imzalanan Türkmençay Antlaşması'nda

⁹¹Glenn E. Curtis and Eric Hooglund, *Iran: a Country Study*, (Washington: Library of Congress, 2008), s.18-19.

⁹²A.g.e., s.20.

⁹³Elena Andreeva, "RUSSIA i. Russo-Iranian Relations up to the Bolshevik Revolution," *Encyclopædia Iranica*, online edition, 2014, available at <http://www.iranicaonline.org/articles/russia-i-relations>, Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

açıkça belirtilmiştir. Bu anlaşmaya göre İran, Güney Kafkasya'nın geniş bölgeleri üzerindeki kontrolünü Rusya'ya devretti. İki ülke arasındaki sınırın çizilmesi, iki ülke tarafından Hazar Denizi'nde ticaret özgürlüğüne vurgu yapılması ve İran'ın Rusya'ya 20 milyon ruble tazminat ödemesine ek olarak. Bu tazminatların karşılığını alabilmek için İran halkına yüksek vergiler uygulanmış, bu da İran halkının Rusya'ya karşı duygularını alevlendirmiştir.⁹⁴

Rus diplomasisi ve Rusya'nın uluslararası konumu, özellikle 1856 Kırım Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'na ve onunla müttefik olan İngiliz ve Fransız güçlerine karşı kaybetmesinden sonra bir değişime tanık oldu. Rus politikasının dikkatini Avrupa'dan Uzak Doğu ve Orta Asya'ya çevirdi. Orta Asya bölgesinde askeri operasyonlar gerçekleştirdi. 1873'te Rusya, Buhara, Harezmi ve Ukdan Hanlığı'nı ele geçirmeyi başardı. 1881'de Göktepe Rus ordusunun eline geçmişti. Rusya'nın genişleme operasyonları sırasında İran'ın Rus ordusuna destek ve yardımda bulunduğunu belirtmekte fayda var. 1881'de İran, aralarındaki sınırı düzenlemek için Rusya ile bir anlaşma imzaladı. 1883'te ise iki ülke arasında, Rusya'nın, demiryoluna herhangi bir tehdit olması durumunda Horasan'ı işgal etmesine izin veren gizli bir anlaşma imzalandı. XIX. yüzyılın ortalarında, Rus ticareti büyüdü ve İran pazarlarına hakim oldu. Ayrıca Rusya, XIX. yüzyılın başlarına kadar İran'ın işlerine de karışmaya başladı. Orta Asya'daki Rus yayılması İngiltere'yi rahatsız etti. İki ülke İran ve Orta Asya'da nüfuzu paylaşmak için yarıştı. İki ülke arasındaki rekabet politikası Büyük Oyun olarak biliniyordu. Her iki ülke de kendi çıkarları doğrultusunda İran'a lojistik destek sağladı.⁹⁵

Rusya'nın İran'a desteği, özellikle Rusya'nın Japonya ile savaşı kaybettikten sonra yaşadığı sorunlardan ve 1905'te ilk Rus devriminin gerçekleşmesinden sonra durmadı. Bu felaketlere rağmen Rusya, İran'a nüfuz etmeye devam etti. 1905'in sonlarında İran, Meşrutiyet Devrimi olarak bilinen bir halk hareketine tanık oldu. İran'da 1906 Devrimi'nin hedeflerinden biri, İran'daki Rus nüfuzunu durdurmanın yanı sıra, ülke için bir anayasa hazırlamak amaçları gerçekleştirmektir. Bu anayasal devrim, Rusya'nın muhalefetiyle karşılandı çünkü Rusya, bu devrimin İran'daki çıkarlarına bir tehdit oluşturduğunu gördü. 31 Ağustos 1907'de Rusya ve İngiltere arasında İngiliz-Rus Sözleşmesi olarak bilinen gizli bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre, Rusya ve

⁹⁴A.y.

⁹⁵ Matthew Edwards, "The New Great Game and The New Great Gamers: Disciples of Kipling and Mackinder," *Central Asian Survey* 22(1), (March, 2003), s.84.

İngiltere, İran topraklarının kontrolünü paylaştılar. Rusya, İran'ın kuzey ve orta bölgeleri üzerinde kontrol sahibi olacak, İngiltere ise İran'ın güneydoğu bölgelerini ele geçirecek, İran'da kalan bölgeler veya merkez bölge, iki ülke arasında tarafsız bölge olarak kabul edilecekti.⁹⁶

1907'de İngiliz-Rus Anlaşması'nın imzalanmasından 1914'te I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesine kadar Rusya, kuzey İran'da önemli bir rol oynuyordu. Rusya bu bölgede bir sömürge politikası izlemiştir. Rusya, bu bölgelere yerleşen Ortodoks yerleşimcilere mali kredi ve tıbbi bakım sağlamanın yanı sıra kiliseler, postaneler ve okullar inşa ederek sömürge kültürünü pekiştirdi. I. Dünya Savaşı sırasında Rusya ve İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya'ya karşı savaşırken İran, savaşta tarafsızlığını ilan etmesine rağmen, ülkeler arasında bir savaş alanı haline geldi. 1917'de Rusya ve İngiltere, İran'ın kontrolünü fiilen paylaştı. Ancak bu durum, 1917 Devrimi'nin Rusya'daki başarısından sonra değişti. Bolşevikler iktidara gelir gelmez Rusya'nın başta İran ve Osmanlı olmak üzere diğer ülkelere karşı yürüttüğü sömürge politikalarını reddettiler. 1919 yılına gelindiğinde, Bolşevik hükümeti 1917 İngiliz-Rus Anlaşmasını iptal etti. İran'ın Rus İmparatorluğu'na verdiği tüm imtiyazları iptal eden Bolşevik hükümeti Sovyetler Birliği ile İran arasında diplomatik ve ekonomik ilişkilerin kurulmasıyla sonuçlanan müzakerelere başladı.⁹⁷

2.1.1.3. Rus İmparatorluğu ile Arap Bölgesi Arasındaki İlişkiler

Rusların Arap ülkelerine olan ilgisi, en önemlileri Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile olan çatışması olmak üzere birçok nedenden kaynaklanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu. Kutsal Topraklar olan Kudüs'ü içeren Filistin başta olmak üzere Arap ülkelerinin çoğunu kontrol etmekteydi. Kudüs, İsa Mesih'in doğduğu yerdir ve temsil ettiği büyük Hıristiyan mirası nedeniyle kutsal kabul edilir. Kudüs'ün özel statüsü, Ortadoğu'daki Arap bölgesi başta olmak üzere Rus dış politikası üzerinde büyük bir etkiye sahipti. Çarların Arap bölgesine olan ilgisi, diğer ülkelerin Arap bölgesi üzerindeki hırsları ve hakimiyeti ile çatıştı. Birçok engellemeye rağmen Rus çarları, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Arap kurtuluş hareketlerini destekleyerek

⁹⁶ Yılmaz Karadeniz, "1907'deki İngiliz-Rus Anlaşması'nın İran Siyasetine Etkisi," *Route Education and Social Science Journal* (2017), s.226.

⁹⁷ Andreeva, "RUSSIA".

Araplarla ilişkiler kurmayı başardı. Araplar, Ruslardan hoşgörü ve merhamet görmüş, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ve Batılı sömürge ülkelerinden, özellikle İngiliz küstahlığından daha insancıl olduklarını düşünmüşlerdir.⁹⁸

Rus gücünün artmasıyla Antakya, Kudüs ve İstanbul Patrikleri Rusya'yı ziyaret ettiler. Başta İstanbul olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolüne giren kutsal bölgeleri ve Arap Filistin'indeki Kudüs şehrini ziyaret eden Rus hacılarının da oranı arttı. Bu arada Rus Çarlarının da Ortodoksları koruma yönündeki arzusu büyüdü. Rus İmparatorluğu, Ortodokslar için kutsal olan bölgeleri kontrol eden Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşlarını verdi. Rus çarları, dini çıkarların yanı sıra ekonomik ve siyasi çıkarlar da elde etmeyi umdular. Dini çıkarlar, Çarların Kudüs ve İstanbul'a giden hacıların güvenliğini sağlama arzusunda tezahür etti. Bu, Osmanlı ve Rus imparatorlukları arasındaki barış anlaşmaları imzalandığında, özellikle iki imparatorluk 21 Temmuz 1774'te Küçük Kaynarca Anlaşması'nı imzaladığında açıkça görülmektedir. Rusya, Rus hacılarının kutsal yerleri ziyaret etme özgürlüğünü güvence altına alma gereğini vurgulamıştır. Bu, Antlaşma'nın 8. Maddesi ile teyit edildi:

*Rusya Devleti'nin rahipleri ve halkından olanlar Kudüs ile diğer kutsal yerleri serbestçe ziyaret edebileceklerdi, diğer devletlerin uyruklarına fermanlarla verilen haklardan yararlanacaklardı ve bunlardan hiçbir vergi alınmayacaktı.*⁹⁹

Rus İmparatorluğu Arap halklarıyla yakınlaşmaya çalıştı. Bu yakınlaşma ile Rusya çeşitli ekonomik ve siyasi kazanımlar elde etmeyi ummuştur. Arap ülkeleri, başta Kudüs şehri olmak üzere Ortodoksların kutsal alanlarını içermektedir. Arap halklarıyla olan yakınlığından Rusya, Arap halklarının Rus İmparatorluğu'nun düşmanı olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını desteklemeyi içeren başka bir hedefe ulaşmanın yanı sıra Kudüs şehrine gelen Rus hacılarının korunmasını ve güvenliğini sağlamayı amaçladı. Rusların Arap halklarıyla iletişimi iki şekildeydi: isyanlara destek vermek ve doğrudan ittifaklar kurmak.¹⁰⁰

Osmanlı İmparatorluğu ile yaptığı savaşlarda Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na zarar vermeyi ve Rus İmparatorluğu'nun etkisini Osmanlı İmparatorluğu aleyhine genişletmeyi amaçladı. Aynı zamanda her iki devlet de diğerinde iç kargaşalıkları

⁹⁸ Nasser Zidan, "Dawr Rusia fi Al-Sharq Al-Awsat wa Shamal Afriqia min Butrus Al-Akbar hataa Fladimir Butin," Arapça, (Beirut: Arab Scientific Publishers, 2013), s.62-63.

⁹⁹ Efe, and Kızıl, "Osmanlı'nın Kuzey ve Doğu Politikası," s.309.

¹⁰⁰ E. A. Rezvan, "Sufun Ruwsiat fi Al-khalij 1899-1903," Arapça, trans. Salim Tuma. (Moscow: Dar Altaqadum, 1990), s.13.

kışkırtmaya çalıştı. Osmanlı İmparatorluğu, Rus yönetimi altındaki Müslüman halkları, Rus İmparatorluğu ise Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki Hıristiyan halkları motive ediyordu. Rus İmparatorluğu, Hıristiyan halkları etkilemek ve motive etmekle yetinmediği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik herhangi bir darbe girişimini veya isyanı da bu hareketlere destek sağlamak için kullandı. Arap bölgesi özellikle XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birden fazla isyana tanık oldu. Bu isyanların en önemlileri arasında Mısır'da Ali Bey isyanı, Filistin'de Daher el-Ömer isyanı, Akka'da Ahmet Paşa el-Cezzar isyanı, Vahhabi hareketi, Mehmet Ali isyanı sayılabilir. Rusya bu hareketlerin ilk destekçisi oldu. Rusya'nın desteklediği isyan hareketlerinin en önemlileri arasında Mısır'da Ali el-Kebir isyanı hareketinden, Akka'da Zahir el-Ömer hareketinden ve Mısır'da da Mehmet Ali isyanından bahsedebiliriz.¹⁰¹

Rus İmparatorluğu ile Arap ülkeleri arasındaki ilişki, çeşitli temas türlerine tanık oldu. Bu iletişimin en önemli türlerinden biri, Rus halkının Arap ülkelerine yaptığı resmi ziyaretler ve hac ziyaretlerine ek olarak barış veya taarruz için bir donanma filosunun gönderilmesidir. Rus İmparatoriçesi II. Katherina, Osmanlı İmparatorluğu ile yaptığı savaş sırasında geniş zaferler elde etmeyi başardı. Rus İmparatoriçesi, Osmanlı İmparatorluğu'nu mümkün olan her şekilde zayıflatma hedefine ulaşmak için Akdeniz kıyılarına, özellikle Levant kıyılarına bir Rus savaş filosu gönderdi. İmparatoriçe iki ana hedefe ulaşmayı amaçladı. Bu amaçların birincisi, bölgedeki Fransız açılımlarına karşı durmak; ikincisi, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı çıkan Arap isyanlarına destek sağlamaktı. Rus donanması, Ali Bey el-kabir Mısır'daki isyanına destek sağlamayı amaçlıyordu. Osmanlı orduları, Ali Bey el-kabir isyanından kurtulmayı başardıktan sonra, Rus donanmasının dikkati, Levant'ta Osmanlı İmparatorluğu'na isyan eden Zâhir el-Ömer ile Nassif Nassar arasında gerçekleşen ittifaka çevrildi.¹⁰²

1768-1774 Rus-Osmanlı Savaşı sırasında Rusya, Osmanlı gücünü zayıflatmayı amaçlayan her türlü isyanı destekledi. Bunun için de donanma, Büyük Ali Bey'in yardım talebine cevap vererek, Ali Bey el-kabir ile müttefiki Zâhir el-Ömer arasında yapılan ittifakın korunmasına katkıda bulunmuştur. Rus filosu da Arap kara kuvvetlerine destek verdi ve bu kuvvetler Sidon'u ele geçirmeyi başardı. Rus filosu 1772'de donanma

¹⁰¹ Zidan, "Dawr Rusia fi Al-Sharq Al-Awsat," s. 62-63.

¹⁰² A.g.e. s. 67.

Beyrut'a yöneldi ve kontrol altına alıncaya kadar kuşattı ve Rus kuvvetleri Osmanlı valisinden fidyeyi alana kadar Beyrut'tan ayrılmadı.¹⁰³

Zâhir el-Ömer ise Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyanını sürdürdü. Bu dönemde, Rus deniz filosu tarafından desteklenen Zâhir el-Ömer'in kuvvetleri, Filistin'in güney topraklarına doğru, Beyrut'a varıncaya kadar ilerlemeye devam ettiler. İsyancı ordular Beyrut valisi Yusuf el-Şihabi'yi sınır dışı etmeyi başardı. O sırada Şam valisi, Yusuf el-Şihabi'yi desteklemek için Ahmet el-Cezzar liderliğindeki bir orduyu gönderdi. Ancak Ahmet el-Cezzar, Yusuf el-Şihabi'ye isyan etti ve tek başına Beyrut'un kontrolünü ele geçirdi. Yusuf el-Şihabi, el-Cezzar'ı Beyrut'tan çıkarmak için Rus güçlerinin yardımını istedi. Rus kuvvetleri, Ahmet el-Cezzar'ı Beyrut'tan ayrılmaya zorlayana kadar Beyrut'u kuşattı. Rus kuvvetleri- ikinci kez- Beyrut'a girdi ve Yusuf el-Şihabi'den fidye alana kadar orada kaldı. Savaşın bitiminden sonra, Osmanlı kuvvetleri Zâhir El-Ömer'i ihanetten dolayı idam etti. Ahmet el-Cezzar Acre valisi olarak atandı. Kendisi, 1733'te Akaa'ya saldırdıklarında Napolyon Bonapart'ın güçlerini durdurmayı başaran komutan olmasıyla ünlüdür.¹⁰⁴

Rusya ve Arap halkları arasındaki ilişki eski bir ilişkidir ve Rus ve Arap halkları arasındaki karşılıklı saygıya dayalı bir ilişki olarak görülmektedir. Arap halkları Rusya'yı diğer ülkeler gibi sömürgeci bir ülke olarak görmediler. Buna karşılık Rusya, Arap halklarına karşı herhangi bir sömürge politikası benimsemedi. Bu ilişki, Arap ülkelerindeki kutsal yerlere yapılan ziyaretler, Rus askeri gemilerinin dostane ziyaretlere gönderilmesi veya askeri seferler düzenlenmesi gibi pek çok biçimde vücut buluyordu. Rusya ile Arap ülkeleri arasındaki ilişkinin çokluğuna ve çeşitliliğine rağmen Rusya, Arap topraklarında herhangi bir sömürgecilik hırsı göstermedi. Aksine, Rusya, Osmanlı İmparatorluğu tarafından kontrol edilen boğazları kontrol etmek için belirsiz bir arzuya sahipti. Bu, Sykes-Picot Antlaşması sırasında Rusya, İngiltere ve Fransa arasında yapılan gizli anlaşmada açıkça ortaya konmuştur. Üç ülke olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun coğrafi bölgelerini paylaştılar. Rusya'nın payı Anadolu ve İstanbul'da yoğunlaşmıştı. İngiltere ve Fransa ise Levant ve Irak bölgelerini paylaştı. Ancak 1917 Devrimi'nin ardından Rusya bu anlaşmadan çekildi.¹⁰⁵

¹⁰³ Michael F. Davie, and Mitia Frumin, "Late 18th century Russian Navy Maps and the First 3D Visualization of the Walled City of Beirut," *e-Perimetron* 2, no 2, (Spring 2007), s.53.

¹⁰⁴ A.g.e. s.53.

¹⁰⁵ Zidan, "Dawr Rusia fi Al-Sharq Al-Awsat," s.63.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı çıkan isyanları desteklediğinde Arap bölgesine askeri müdahalede bulunmuştur. Bu müdahale, Arap halklarına, Rusya'nın Arap halkların kurtuluşunu destekleyen ve onları sömürgeleştirme peşinde olmayan bir ülke olduğunu gösterdi. Bu, Arap halkları ile Rusya arasındaki ilişkileri, özellikle siyasi ve ekonomik düzeyde olumlu etkiledi. Arap bölgesine Rus müdahalesi, onun büyük bir küresel rol ve etkiye sahip olmasına izin verdi. Rus müdahalesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasına katkıda bulunan kargaşanın körüklenmesine büyük katkıda bulundu. Öte yandan, bölgede Rus ticareti gelişti ve Rusya, Levant ve Mısır'ın tüm pazarlarında tanınan Rus demirini ihraç etmeye başladı. Rusya narenciye, halı ve diğer malları ithal etti. Bu ticari çıkarlar, sonunda Odessa limanını Akdeniz'deki Arap limanlarına bağlayan bir deniz ticaret hattını genişletmeyi başardı. Rusya, Basra Körfezi sularının uluslararası sular olduğunu düşünerek Körfez ve Arap bölgelerine tüketim malları, mutfak eşyaları, tekstil ve diğerleri yüklü ticaret gemileri gönderdi. Bu ilişkiler, Çarları Arap bölgesinde daha fazla nüfuz sahibi olmaya teşvik etti. Ancak I. Dünya Savaşı sırasında Rusya'da gerçekleşen devrimle Çarlığın yıkılması sonucunda bu hırslar durduruldu.¹⁰⁶

2.1.2. Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu Politikasına Yön Veren Etmenler

Sovyetler Birliği liderleri Ortadoğu'ya büyük ilgi gösterdiler. Bu ilgi, Ortadoğu bölgesinin Sovyetler Birliği'ne yakın olması ve ortak sınırlara sahip olması başta olmak üzere birçok nedenden kaynaklanmaktadır. Ortadoğu bölgesi, Avrupa'yı, Asya ve Afrika'ya bağlayan önemli su geçişleri üzerinde yer aldığından, büyük güçler için de stratejik bir öneme sahiptir. Ayrıca Ortadoğu, en önemlisi petrol olmak üzere büyük bir zenginliğe sahiptir. Ortadoğu, zenginliğini kontrol etmek için sömürgeci güçler arasında bir rekabete tanık oldu. Buna karşılık, Sovyetler Birliği'nin bölgeye olan ilgisi, özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başta İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere bölgede emellerini dile getiren sömürgeci ülkelere karşı durması kendi çıkarlarından kaynaklanıyordu.¹⁰⁷

¹⁰⁶ A.g.e. s.66.

¹⁰⁷ Hanson W. Baldwin, "Strategy of the Middle East," *Foreign Affairs* 35, no. 4 (1957), s.656. <https://doi.org/10.2307/20031260>.

Bolşevikler Ortadoğu ülkeleriyle barışçıl bir yakınlaşma politikası izlemişler, ittifaklar ve iyi ilişkiler kurma yolunda birçok adım atmışlardır. Bolşevikler Rusya'da iktidara geldikten hemen sonra uluslararası diplomatik ilişkilerde gizliliğin kaldırıldığını duyurdular ve böylece Rusya Dışişleri Bakanlığı emperyalist ülkeler arasında gerçekleşen gizli temasları ve anlaşmaları yayınlamaya çalıştı. Bu bilgilerin yayılması devletlerarası ilişkiler üzerinde önemli bir etkiye sahipti. Yayımlanan bu anlaşmalardan özellikle Arap arenasını etkileyen iki önemli anlaşma, Sykes-Picot Anlaşması ve Balfour Deklarasyonu'dur.¹⁰⁸

Bu iki belgenin ortaya çıkması Ortadoğu bölgesinde son değişikliklere neden oldu. Özellikle Arapların Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlıklarını kazanmaları için Batılı devletlerin desteğine ilişkin tutumu konusunda daha sonra bu ülkeler Arap bölgelerini doğrudan sömürgecilik veya manda altına alma gibi farklı şartlar ve politikalar altında kontrol ettiler. Birinci Dünya Savaşı dünyadaki ilk sosyalist ülkenin ortaya çıkmasında en önemli ve ana etkiye sahipti. 1917 Devrimi yeni devletle birlikte yeni bir uluslararası düzen ve yeni bir uluslararası mücadele türü yarattı. Sovyetler Birliği, sosyalist ideolojisini Batı karşıtı duyguları kullanarak yaymaya çalıştı ve stratejik destek ve silah temini gibi çeşitli yardımlar sağladı.¹⁰⁹

Birinci Dünya Savaşı'nın sonra, ermesinden sonra Arap bölgesi içindeki Batı sömürgeci varlığının neden olduğu demografik değişikliklere tanık olundu. Aynı zamanda, Sovyetler Birliği sömürgecilik karşıtlığı ile temsil edilen ve halkların bağımsızlıklarını kazanmalarını destekleyen bir dış politika izlemiştir. Dünya, Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı'ndan muzaffer çıkışının ardından hesaba katılması gereken küresel bir güç olarak ortaya çıkışına tanık oldu. Bu dönemde sömürgeci ülkelere karşı kurtuluş hareketlerinin ortaya çıktı. Sovyetler Birliği ayrıca üçüncü dünya ülkelerine ekonomik, askeri ve kültürel yardımlar sağlayarak devrimci ve sosyalist deneyimi diğer halklara ihraç etmeye çalıştı. Bu yüzden onlarla ittifaklar, dostluklar ve yakın ilişkiler kurabildi. Üçüncü dünya ülkeleri özellikle de Arap ülkeleri, Sovyetler Birliği'ni tanımaya başladılar. Bu ülkeler bölgedeki Avrupa varlığına karşı güçlü taraflarla ilişkiler kurmaya yönelik anlaşmalar yapmayı amaçladılar. Sovyetler Birliği özgürlüklerini ve

¹⁰⁸ Mamdouh Mahmoud Mansour, "Al-Sirae Al-Amrikiu Al-Suwfytiu fi Al-Sharq Al-Awsati," Arapça, (Cairo: Madbouly Library, 1996), s.90.

¹⁰⁹ John C. Campbell, "The Soviet Union and the United States in the Middle East," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 401 (1972), s.127, <http://www.jstor.org/stable/1039119>.

bağımsızlıklarını kazanmak için çabalayan Arap halklarına destek vermek ve sosyalizmi bu bölgelere ihraç etmek yönünde bir politika izledi.¹¹⁰

Arap halkları Sovyet devletini dostları olarak görmüşler ve aralarında diplomatik ilişkiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Arap devletleri komünist partilerin kurulmasına ve faaliyetlerini yürütmelerine izin verdi. Arap toplumlarında da komünist düşünceler yayıldı. Arap ülkeleri komünist partilerin aralarında büyük bir tarih farkı bulunmadan ortaya çıkışına tanık oldular. Mısır'da 1917, Lübnan ve Filistin'de 1924, Suriye'de 1928, Irak'ta ise 1929'da Komünist Parti kuruldu. Kuzey Afrika'daki Arap ülkeleri de komünist partilerin oluşumuna tanık oldu. Öte yandan Moskova doğu ve Arap bölgelerinde komünizmi yayma konusunda uzmanlaşmış kadroları yetiştirmek için enstitüler kurdu. Bu partilerin Arap ülkelerinde özellikle sömürgecilik ve emperyalizme karşı mücadelede büyük etkisi oldu. Arap dünyasında komünist faaliyet büyük ölçüde Arap halklarının sömürgeci güçlere, özellikle Fransa ve İngiltere'ye karşı devrimleri sırasında ortaya çıktı. Sovyetler Birliği, sömürgeci devletlerin kontrolünde olan halkların devrimlerini de komünizmin dünya emperyalizmine karşı mücadelesinin bir parçası olarak görüyordu. Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'da genişlemeye çalıştı ancak girişimleri başarısız oldu. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri, Truman Doktrini'ni uygulayarak Ortadoğu'da genişlemeye ve yeni ittifaklar kurmaya başladı. Buna karşılık, Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ile yüzleşmek için yeni ittifaklar kurmaya çalıştı. Bu yeni eğilimler 1950'den beri yoğunlaştı. Mısır ve Irak, Sovyetler Birliği'nin müttefik olmak istediği ülkelerin ön saflarında yer aldı.¹¹¹

Sömürgeci ülkeler komünist fikirlerin dünyanın farklı bölgelerinde yayılmasından hoşlanmadılar. Özellikle Sovyetler Birliği Stalin rejiminin dayattığı izolasyondan çıkmaya başladıktan sonra kapitalist ve sömürgeci ülkeler, dini inançların reddedilmesiyle temsil edilen komünist düşünce nedeniyle Sovyetler Birliği ile Ortadoğu'daki İslam ülkeleri arasında çatışmalar yaratmaya başladılar. Din konusu, daha önce de belirttiğimiz gibi başta Suudi Arabistan olmak üzere, Sovyetler Birliği ve şeriat esaslarına dayanan rejimler arasındaki yakınlaşmayı bozdu. Osmanlı ve Rus imparatorluklarının çöküşüne tanık olan I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte

¹¹⁰ Thomas W. Wolfe, "The USSR and the Arab East," *Santa Monica, CA: RAND Corporation*, 1969, 3, <https://www.rand.org/pubs/papers/P4194.html>.

¹¹¹ A.g.e., s.4.

Ruslar bu düşüşten yararlanarak Türkiye'nin önderliğini yapan Kemal Atatürk ile 1925 yılında bir dostluk ve saldırmazlık antlaşması imzaladılar bu anlaşma 1935'te sonraki on yıl için tekrar uzatıldı. Sovyetler Birliği kendilerine tabi olan Müslüman halkların laikleşmesini başlatmak için bu anlaşmadan yararlandı.¹¹²

Din konusu çerçevesindeki önemli bir mesele Sovyetler Birliği'nden Mekke'ye gelen Müslüman hacı heyetinin kesintiye uğramasıydı. Her yıl otuz ya da kırkı geçmeyen az sayıda hacı gelmekteydi. Bu durum Arap ülkelerinde Müslümanlarca olumsuz bir şekilde karşılandı. Aynı dönemde bu ülkelerde Müslüman Kardeşler Partisi gibi İslami örgütler ve partiler de ortaya çıkmaya başladı. Bu parti ve örgütler başta Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere olmak üzere emperyalist ülkelerden destek almıştır. Müslüman Kardeşler üyeleri Arap liderlerin baskısından korkarak Batı'ya kaçmaktaydılar ve Batılı ülkeler ise Arap bölgesindeki hedeflerini gerçekleştirmek için Müslüman şahsiyetlerin varlığından yararlanmaya çalışmaktaydı. Komünizmin tek tanrılı dinlere özellikle de İslam'a karşı olduğu propagandasını yayarak.¹¹³

Bolşevikler tarafından Sovyetler Birliği'nin kurulmasının hemen ardından Ortadoğu ülkeleriyle dostane ilişkiler ve yakınlaşma için hızlandılar. Bu, Bolşeviklerin Rus İmparatorluğu'nun tarihi düşmanı olarak kabul edilen Türk devleti ile olan ilişkilerinde belirgindi. Bolşevikler, sömürgecilik ve emperyalizme karşı mücadele yıllarında Atatürk rejimini ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni desteklemek için çalıştılar. Bolşevikler, Türkiye Cumhuriyeti ile en önemlisi 1928'de imzalanan saldırmazlık paktı olmak üzere birçok anlaşma imzalayabildiler. Öte yandan Bolşevikler, 1922'deki bağımsızlığından bu yana Mısır'la yakınlaşmaya çalıştı. İngiliz direktifleri bu yakınlaşmayı reddetti. Bolşevikler ayrıca Abdülaziz El Suud'u Hicaz kralı olarak tanıyan ilk kişiler arasındaydı. Bu tanıma, Sovyetler Birliği ile Suudi Arabistan Krallığı arasında dostane ve ekonomik ilişkilerin kurulması izledi. Sovyetler Birliği de Yemen ile yakınlaştı ve 1928'de iki ülke arasında dostluk ve ticaret anlaşması imzalandı. Sovyetler Birliği, İran Şahı Rıza Pehlevi ile 1928 yılında saldırmazlık paktı imzaladı. Sovyetler Birliği'nin diplomatik faaliyeti, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde büyük bir soğumaya sahne oldu. Sovyet rolü, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki komünist grupları ve partileri desteklemekle sınırlıydı.¹¹⁴

¹¹² John B. Wolf, "Islam in the Soviet Union," *Current History* 56, No. 331, 1969, s.161-162.

¹¹³ Zidan, "*Dawr Rusia fi Al-Sharq Al-Awsat*," s. 101-102.

¹¹⁴ Mansour, "*Al-Sirae*," s.91-92.

İkinci Dünya Savaşı, sömürgecilik kavramlarının yeni kavramlara dönüşmesine katkıda bulunmuştur. İkinci Dünya Savaşı klasik sömürge dönemini sona erdirdi ve emperyalizm kavramları ortaya çıktı. Avrupa ve sömürge ülkeleri II. Dünya Savaşı'ndan çıkmış ve büyük insani ve ekonomik kayıplara uğramışlardır. Güç dengesi, Fransa ve İngiltere gibi Batılı sömürge ülkelerinden iki yeni ülkeye, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'ne kaydı. Stalin liderliğindeki Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı'ndan galip çıktı. Bu savaştan sonra Sovyetler Birliği'nin emelleri ortaya çıkmaya başladı. Stalin, yeni yayılcı yerleşim politikaları uygulamaya başlamak için Batılı ülkelerin durumundan yararlandı. Bunun için, Stalin'in sıcak sulara erişim için eski Rus emellerini canlandırmaya başladığını görüyoruz. Bu nedenle Stalin Türkiye'ye 1925'te iki ülke arasında imzalanan dostluk anlaşmasını yenilemeyeceğini bildiren bir mesaj gönderdi. Ayrıca, Stalin uluslararası bir itiraz göndererek Montrö Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesi çağrısında bulundu. Amerika Birleşik Devletleri Sovyetler Birliği'nin artan etkisinden korktu ve bu nedenle 1947'de Truman Doktrini ve Marshall Planı'nı uyguladı. Amerika, bu iki ilkeyi uygulayarak Türkiye ve Yunanistan'ın Stalin'in hedefine ulaşma hırslarına karşı koyabilmesini amaçladı sıcak sular.¹¹⁵

Stalin'in ölümünün ardından yerine geçen Kruşçev diğer dinlere ve milletlere karşı daha açık ve anlayışlı bir politika izledi. Sovyetler Birliği'nin kontrolü altındaki Müslüman ülkelere dinlerinin ritüellerini uygulamada daha az katı bir politika ile biraz özgürlük verdi. Rusya Devlet Başkanı Kruşçev'in izlediği politika diğer milletlere ve dinlere açık olan ve halkların sömürgeci güce karşı devrimci mücadelesinde destekleyici bir politika olarak tanımlanmaktadır. Bu politika Sovyetler Birliği'nin zayıf ve sömürge halklarının ondan kurtulma hakkının savunucusu ve destekçisi olduğunu hissedenden Arap toplumlarında olumlu yankılarla karşılaştı. Bu vizyon 1956 Süveyş Savaşı'nda kendini gösterdi. Sovyetler Birliği Arap bölgesinde devam eden çatışmalarda kendisini etkili bir güç olarak kabul ettirdi. Bu yakınlaşma Batılı sömürge ülkelere çekici gelmediği gibi komünist düşüncenin yayılması da onların dünyadaki sömürgeci çıkarlarını tehdit etmekteydi. Özellikle Ortadoğu'nun Arap bölgesinde Amerika komünist düşüncenin Batı sömürgeci yönetimine tabi halklar arasında nüfuzunu durdurmak için İngiltere ve Fransa ile birleşti. Bu ülkeler anti-komünist gücü oluşturmaya ve bu gücü desteklemeye başladılar. Batılı ülkeler Müslüman Kardeşler gibi İslami hareketleri ve partileri finanse

¹¹⁵ Mahir Küçükvatan, "Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 11 (2011), s.74-75.

ettiler ve desteklediler. 1945 senesinde Sovyetler Birliği'nin bölgedeki planlarını uygulamak için İngiliz sömürgeciliğinin elinde bir araç olarak gördüğü için karşı çıktığı Arap Birliği kuruldu. Batılı ülkeler Sovyetler Birliği'nin Arap halklarının gözündeki imajını bozmaya yönelik bir kampanya başlatmak için bu Sovyet itirazından yararlandı. Sovyetler Birliği'nin komünist partilere güvenerek bölgedeki durumu istikrarsızlaştırmayı ve Arap bölgesi halkları arasındaki ideolojik ve ulusal bağları yok etmeyi amaçladığı düşüncesi yerleştirmeye çalışıldı. Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'daki ana stratejik gündemi, Sovyetler Birliği'nin bölgede genişlemesine ve birden fazla deniz ve askeri üsler kurmasına olanak sağlayacak yeni ittifaklar bulmaktı. Ayrıca Sovyetler Birliği, Ortadoğu'daki Amerikan varlığını azaltmaya çalıştı. Sovyetler, Arap milliyetçi duygularını ve Arap-İsrail çatışmasını hedeflerine ulaştırmak için kullanabildiler.¹¹⁶

Öte yandan Sovyetler Birliği ve Genel Sekreter Kruşçev'in politikası halkların kendi kaderini tayin etme haklarına, ideolojik ulusal ve kültürel özgürlüklerinin tam olarak kullanılmasına tam saygı gösteren devletlerarasında barış içinde bir arada yaşamaya dayanmaktaydı. Ancak dünya bazı ülkelerde komünistlerin iktidara gelmesine eşlik eden bir dizi olay ve kargaşaya tanık oldu. Batı komünistlerin barışı ve özgür bir arada yaşamayı sevdikleri iddialarını çürütmek için bu gelişmelerden yararlandı. Batı propagandası komünist partilerin ülkede sadece iktidarı ele geçirmek ve yönetmek istediklerine vurgu yaptı. Bu partiler ve onların iktidara gelme eğilimleri nedeniyle Sovyetler Birliği kendisine özellikle Arap halklarından gelen uluslararası desteği kaybetti. Batı propagandası Sovyetler Birliği'nin Arap bölgesinde oynadığı misyoner rolünü ve halkların inancını yok etme girişimini ileri sürmekteydi ve bu dönemde Arap komünist partilerinin iktidara gelmek için devrimci eylemlerde bulunma girişimleri nedeniyle kanlı karışıklıklar yaşandı. Komünist hareket Arap rejimlerinden gelen şiddetli baskı ve şiddetle karşılandı. Arap rejimleri Sovyetler Birliği'nin bu partileri ve onun aydın fikirlerini ülke içine yerleştirerek iktidarı kendilerinden koparmaya çalıştığını düşündüler ve bu dönemde birçok komünist de ülkede komünist fikirleri yaydıkları gerekçesiyle hapse atıldı.¹¹⁷

¹¹⁶ Campbell, "The Soviet Union and the United States in the Middle East," s.127.

¹¹⁷ Walter Z. Laqueur, "The Appeal of Communism in the Middle East," *Middle East Journal* 9, no. 1, (Winter, 1955), s.17.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra dünya iki süper gücün ABD ve Sovyetler Birliği'nin liderliğinde iki bloğa ayrıldı. Amerika Birleşik Devletleri'nin liderliğindeki ülkeler Batı Bloğunu oluştururken, Sovyetler Birliği'nin liderliğindeki ülkeler Doğu Bloğunu oluşturmaktaydı. Bunların dışında, herhangi bir bloğa katılmamayı tercih eden ve bağlantısız ülkeler olarak adlandırılan ülkelere oluşan bir üçüncü grup daha vardı. Washington ile Moskova arasındaki rekabet elli yıldan fazla sürdü ve iki ülke arasındaki rekabet dönemine Soğuk Savaş adı verildi. Bu savaş 1945 senesinde ABD-Sovyet ilişkilerinin gerginleştiği sırada başladı. Bu dönemde iki ülke etkilerini diğer ülkelere yaymak ve politikalarını onlara empoze etmek için yarıştı. Dünya iki büyük güç arasında farklı biçimlerde güç ve yetenek göstermek için bir yarışa tanık oldu. Rekabet dünya ile sınırlı kalmadı, iki ülke aya ulaşmak ve uzayı fethetmek için de rekabete girişti. Askeri sistemlerini geliştirme ve nükleer silahlara sahip olma yarışı da söz konusuydu. İki ülke harita üzerindeki etkilerini genişletme arzusuyla dünyanın geri kalanıyla ittifaklar ve anlaşmalar oluşturmak için de yarıştı.¹¹⁸

Truman Doktrini ile dünya iki ülke arasında kayda değer bir gerilim artışına tanık oldu. Çin'de iktidarı ele geçirmede komünist devrimin başarısı, hem Amerika'nın hem de Sovyetler Birliği'nin savaşta bir tarafı desteklemeye katkıda bulunduğu Kore Savaşı'nın patlak vermesi ve bu sırada Sovyet gücünün Amerikan nükleer gücüne rakip olmak için nükleer silahlar elde etme yeteneğine de sahip olması gerginliği arttıran önemli gelişmelerdi. Amerika Birleşik Devletleri 1949 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü (NATO) kurdu, Sovyetler Birliği buna 1955 senesinde Varşova Paktı'nı kurarak yanıt verdi. İki ülke arasındaki Soğuk Savaş elli yıl sürdü ve ancak 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sona erdi. Bu savaşın sonunda komünizmin dünyadaki rolü marjinalleştirildi, Berlin Duvarı yıkıldı ve Almanya birleşti. İki kutuplu dünya sisteminin sona ermesi ile kimilerine göre ABD'nin rakipsiz bir güç olarak var olduğu tek kutuplu bir dünya sistemi ortaya çıktı. Yeni dönemde liberal demokrasi ve kapitalizm etkinlik alanını genişletti.¹¹⁹

Soğuk Savaş döneminde Ortadoğu bölgesi, en önemlileri coğrafi konumu ve içindeki doğal kaynakların bolluğu olmak üzere birçok avantajı nedeniyle iki süper güç arasında hararetli bir jeopolitik rekabete sahne olmuştur. Bu süreçte hem Amerika

¹¹⁸ Muzaffer Ercan Yılmaz, "The New World Order: An Outline of the Post-Cold War Era," *Alternatives: Turkish Journal of International Relations* 7, Issue 4, 2008, s.1-2.

¹¹⁹ A.g.e., s.45-46.

Birleşik Devletleri hem de Sovyetler Birliği bölgedeki güç ve liderleri kutuplaştırma politikası izlemiştir. İsrail'in Filistin'deki varlığı ve işgaline bölgede birçok karışıklık ve savaş eşlik etti. Aynı şekilde Cemal Abdül Nasır ve onun milliyetçi vizyonu gibi Arap liderler ve güçler sahneye çıktı.¹²⁰

Bu döneme, önümüzdeki on yıllar için Arap bölgesinin demografisini etkileyecek bir değişiklik eşlik etti. Bu değişiklik, Filistin topraklarında İsrail Devleti'nin kurulduğunun ilanı ile temsil edildi. İsrail'in kuruluşundan önceki dönemde, büyük güçler Yahudilere büyük destek ve kolaylıklar sağladı. Sovyetler Birliği, İsrail'in kurulmasını kabul eden ilk ülkelerden biriydi. İsrail kendini kurmak için Filistin halkına karşı katliamlar yaptı. Bu katliamlara İsrail'in kuruluşunu reddeden bir Arap tepkisi eşlik etti. Arap ülkeleri İsrail'i tanımadılar ve İsrail'e karşı pek çok savaşa girdiler ve bunların çoğundan zaferle çıktılar. Bu muharebelerin en önemlilerinden biri, İsrail Devleti'nin kuruluşunun ilanından önceki 1948 savaşıdır. Savaşın önemi, uluslararası siyasette radikal bir değişime ek olarak bölgedeki demografik değişimlere etkisinden kaynaklanmaktadır.¹²¹

Arap ülkeleri 1948 savaşında İsrail'e karşı bir yenilgiye uğradı ve bu Mısır liderliğindeki Arap ülkelerinin iç devrimci faaliyetlerine yansdı. Bir grup subay “Hür Subaylar Devrimi” adı verilen bir devrim gerçekleştirdi. 23 Temmuz 1952'de bu devrim Kral Faruk rejimini devirmeyi ve daha sonra Cemal Abdül Nasır'ı iktidara getirmeyi başardı. Cemal Abdül Nasır rejimi sömürgeci güçten kurtulma ve toprağın halka geri verilmesi arayışı ile karakterize edildi. Abdül Nasır, Süveyş Kanalı'nı millileştirmeyi başardı. İngiliz kuvvetleri Mısır'dan tahliye edebildi. Abdül Nasır Sovyetler Birliği ile yakınlaşmayı ve Sovyetler Birliği'ni Arap bölgesindeki varlığından uzak tutan engelleri kaldırmayı da başardı. O dönem boyunca, Amerika Birleşik Devletleri ile Abdül Nasır arasındaki ilişkiler dostluk ve anlayış ilişkileri olarak nitelendirildi. Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ile rekabette Mısır'ı kendi tarafına çekmeye çalıştı ve bu amaçla Mısır topraklarında bulunan İngiliz güçlerine bu güçlerin Mısır topraklarından çıkarılması için baskı yaptı. Washington ayrıca Mısır'daki Yüksek Baraj projesini

¹²⁰ Campbell, “The Soviet Union,” s.127-128.

¹²¹ Ghazi Falah, “The 1948 Israeli-Palestinian War and Its Aftermath: The Transformation and De-Signification of Palestine’s Cultural Landscape,” *Annals of the Association of American Geographers* 86, no. 2 (1996), s.256-257. <http://www.jstor.org/stable/2564005>.

finans etme sözü verdi ancak, özellikle Çek silah anlaşmasından sonra Amerika Birleşik Devletleri ile Mısır arasındaki durum değişti.¹²²

Uluslararası alanda Nasır, Sovyetler Birliği'ni kendi tarafına çekmeyi başardı. Sovyetler Birliği, Mısır'a geniş çapta silah göndermeye başladı. Nasır'ın Süveyş Krizindeki siyasi olarak zaferi ve Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi ona büyük bir itibar kazandı ve Arap ülkelerinin Mısır'ı desteklemesine yol açtı. Nasır, Arap Devletleri Ligi Konseyi'nden ve Arap ülkelerinden tebrik ve destek mektupları aldı. Abdül Nasır da örnek bir Arap ulusal lideri olarak Arap halkları arasında ulusal bilincin yayılmasına neden olmuştur. Onun sayesinde 1958'de Suriye ile Mısır arasında üç yıl sürecek olan Birleşik Arap Cumhuriyeti kuruldu. Abdül Nasır ayrıca bağlantısız ülkelerin oluşumuna katkıda bulundu.¹²³

O dönemde Arap ülkeleri gücün kontrolü için birbirleriyle yarışyordu. Cemal Abdül Nasır'ın elde ettiği siyasi zaferler, Mısır'ın Araplar arasındaki derecesini yükseltmesine katkıda bulundu. Ancak bu zaferler Ürdün ve Suudi Arabistan gibi diğer ülkelere olumsuz yansıdı. Sovyetler Birliği'nin 1948'de nükleer bombaya sahip olduğunu açıklamasından bu yana ABD, Sovyetler Birliği'nin dünya üzerindeki etkisini özellikle Ortadoğu'da hızla çevreledi. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği'nin etki alanlarını daraltmak amacıyla çeşitli politikalar benimsemiştir. Bu politikaların en önemlileri arasında Bağdat Paktı'nı sayabiliriz. İttifak İngiltere, Türkiye, Irak, İran ve Pakistan'dan oluşuyor. Bu ittifakın oluşmasıyla Ortadoğu, Bağdat Paktı yanlısı, muhalefet ve tarafsız olmak üzere üç bölüme ayrıldı. O zamanlar Sovyetler Birliği, Suriye'ye giderek daha fazla silah sağlıyordu. Rusya, Bağdat Paktı ülkelerine karşı durmayı hedefledi. Amerika, Sovyetler Birliği'nin Arap ülkelerini İsrail'e savaş açmaya teşvik etmesinden korkarken. Bu nedenle 1957'de Amerika, Eisenhower Doktrini olarak bilinen yeni bir politika ilan etti. Bu politika, Ortadoğu ülkelerine askeri ve ekonomik yardım sağlamayı içermektedir. Ayrıca politika, ABD'nin gerektiğinde askeri müdahalede bulunmasını şart koşuyordu. O dönemde Türkiye, Sovyetler Birliği'nin ve uydu devletlerinin faaliyetlerinden korktuğu için ekonomik kaynaklarının çoğunu silah satın almak için tüketiyordu. Türkiye, Eisenhower Doktrini'nde ekonomisini geliştirmesine ve güçlendirmesine yardımcı olacak ekonomik

¹²² Küçükvatan, "Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri," s. 79-80.

¹²³ Robert E. Danielson, "Nasser and Pan-Arabism Explaining Egypt's Rise in Power" (Thesis, Naval Postgraduate School, 2013), s.39-40.

yardımı buldu. Bu nedenle Türkiye -Lübnan'a ek olarak- Eisenhower Doktrini'nin uygulanmasını ilk kabul eden ülkelerden biri olmuştur.¹²⁴

Geçen yüzyılın 50'li yılların sonu ve 60'lı yılların başı, Sovyetler Birliği ise Cezayir ve Filistin gibi Arap ülkelerindeki kurtuluş hareketlerini destekledi. Sovyetler Birliği, sömürgeciliğe ve Siyonizm'e karşı isyan eden Arap halklarının ilk destekçisi olarak Arap bölgesinde büyük bir memnuniyetle karşılandı. Böylece Sovyetler Birliği Afrika ve Asya'daki halk hareketinin gelişimine tanık olan Ortadoğu'da güçlü ilişkiler kurmayı ve inşa etmeyi başardı. 1961 yılında ilk Bağlantısız Ülkeler Konferansı gerçekleştirildi. Bağlantısızlık, esas olarak büyük dünya güçlerinden herhangi birinin yanında yer almamayı ve sömürge ülkelerinin özgürlüklerini kazanmaları için desteğini çağırma amaçlamaktaydı. Bu gelişmeler ve bağlantısızlık hareketine katılan ülkelerin sayısının artması Amerika'nın yayılmacı planlarına bir tehdit olarak algılandı ve Amerika, bu ülkelerde huzursuzluk yaratmak için çok çalıştı. Öte yandan Sovyetler Birliği, Bağlantısızlar Hareketi'nin sloganlarında ve konferanslarında kendi entelektüel öncüllerine uygun olanı buldu. Sovyetler Birliği bu ülkeler ve halkları için kendi kaderlerini belirlemede destekleyici ve tarafsız bir gözlemci statüsünü aldı. Sovyetler Birliği Mısır'a ve sosyalist ve milliyetçi emelleri olan Cumhurbaşkanı Abdül Nasır'a desteğini açıkladı. Bu yakınlaşma bağlantısız ülkelerde Sovyetler Birliği'ne karşı olumlu bir yankı uyandırdı ve aralarında önemli ekonomik anlaşmalar yapıldı. Sovyetler Birliği fabrikalar, barajlar ve enerji santralleri inşa etmek için yardım sağladı ve bu politikaları sayesinde bağlantısız ülkeler, Moskova'nın yanında yer aldılar.¹²⁵

O dönemde, Ortadoğu ülkeleri, özellikle Arap ülkeleri çok büyük ve önemli olaylara tanık olmaktaydılar. Arap halklarının çok sevdiği lider Abdül Nasır ve Sovyetler Birliği 1958 yılında Mısır ile Suriye arasında birlik kurmayı ve "Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni" kurmayı başardı. 1958'de Irak'ta Abdul Karim Qassem ve Abdul Salam Arif liderliğinde Nuri Al-Said rejimine ve politikalarına karşı bir askeri darbe oluşumu sağladı. Nuri Al-Saeed'in Bağdat Paketi'nin kurucularından biri olduğunu belirtmekte fayda var. Bağdat önceki koalisyonun dışında kaldı ve aksine Abdül Nasır'ı ve onun ulusal özlemlerini destekledi. Irak, Sovyetler Birliği ve Komünist partilerle dikkate değer bir yakınlaşmaya tanık oldu. Cezayir'de Fransız sömürgeciliğine karşı girişilen

¹²⁴ Küçükvatan, "Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri," s. 81-82.

¹²⁵ Lorenz M. Lüthi, "The Non-Aligned Movement and the Cold War, 1961–1973," *Journal of Cold War Studies* 18, no.4, (2016), s.99, doi: https://doi.org/10.1162/JCWS_a_00682S.

devrim 1962'de başarıyla sonuçlandı. Cezayir özgürlük uğruna bir milyondan fazla insanını feda etti. Cezayir Devrimi'nin zaferinden hemen sonra Sovyetler Birliği ile yakınlaşma ve ilişkiler kurdu. Sovyetler Birliği başta Sudan, Yemen, Irak, Mısır ve Suriye olmak üzere Arap ülkeleriyle yakın ilişkiler içindeydi. Moskova'nın Filistin halkı gibi isyancı Arap halklarıyla da daha yakın ilişkileri bulunmaktadır. Sovyetler Birliği Ortadoğu ülkelerinin önemli bir ortağı ve yakın dostu oldu. Ortadoğu halklarının özellikle Müslüman halkların gözünde Sovyetler Birliği'nin imajını bozmaya yönelik tüm Batılı girişimler başarısız oldu.¹²⁶

Sovyetler Birliği Irak'a büyük ilgi gösterdi. Irak'ın Sovyetler Birliği için önemi, en önemlisi Irak'ın coğrafi konumu olmak üzere çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Irak, Körfez ülkeleri ile kuzeyden komşudur. Körfez ülkeleri büyük bir zenginliğin sahip olduğu için Batılı ülkelerin hırslarında ve dış politikalarında birincil önemde olmuştur. Rusya-Irak ilişkileri çeşitli dönemlerde dalgalanma ve uyumsuzluklara maruz kaldı. Irak, bölgedeki Sovyet etkisini durdurmak için oluşturulan Bağdat Paktı'nın kurucu ülkelerinden biriydi. 1959'da, Irak Bağdat Paktı'ndan ayrıldığını açıkladı. Moskova, Irak'a ekonomiyi geliştirmesi için mali yardım sağladı ve Sovyetler Birliği, Irak liderliğini askeri ve ekonomik olarak destekledi.¹²⁷

1950'lerin ortasından 1970'lere kadar Kruşçev ve Brejnev yönetimi sırasında, Amerika Birleşik Devletleri pahasına Ortadoğu'daki Sovyet etkisi büyüdü. Ortadoğu'da Sovyet etkisi birçok nedene bağlıydı; bunlardan en önemlisi Sovyetler Birliği'nin 1952'de Mısır, 1958'de Suriye, 1958'de Cezayir ve Kuzey Yemen 1962 ve 1969'da Sudan ve Libya gibi iktidara gelen devrimci Arap rejimlerinin destekçisi olmasıydı. Sovyetler Birliği ile Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) liderliğindeki Arap Kurtuluş Hareketleri arasında da yakın ilişkiler vardı. Amerika Birleşik Devletleri, İsrail'i her türlü desteklerken, Amerika'nın Arap halkları arasındaki konumunu yansıtıyordu. Sovyet desteği, 1967'de Güney Yemen'de Marksist tarzda bir hükümetin gelişine yol açtı. Güney Yemen devleti, Ortadoğu'daki ilk sosyalist devletti. Ayrıca Sovyetler Birliği, 1973 yılında OPEC'in petrol fiyatlarına yaptığı zamdan yararlanarak büyük kazanımlar elde etti. Ancak Sovyetler Birliği ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişkiler birçok

¹²⁶Wolfe, "The USSR," s.5-6.

¹²⁷ Abbas Kadhim, "Iraqi-Russian Relations amidst US Security-Focused Engagement," in *The MENA Region: A Great Power Competition*, ed. Karim Mezran, and Arturo Varvelli, (Milan: ISPI and Atlantic Council, 2019), s.79-80.

nedenden dolayı kopma yaşadı. Bunların en önemlileri 1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgali, İran'da Humeyni rejiminin iktidara gelmesi ve 1980'de İran-İrak savaşının başlamasıydı.¹²⁸

1970'te Sovyetler Birliği, başta Mısır olmak üzere Ortadoğu ülkelerinin en büyük ortağı haline geldi. Ekim 1973 savaşı, Abdül Nasır'ın boyun eğmez bir ordu olduğu düşüncesine sahip İsrail ordusunu yenebilecek bir askeri güç hazırlamaya karar vermesiyle başladı. Nasır güçlü müttefiki Moskova ile temas kurdu. Sovyetler Birliği Mısır kuvvetlerini modern silahların kullanımı konusunda eğitmek için askeri uzmanlar sağlamanın yanı sıra askeri destek, gelişmiş silahlar ve lojistik destek sağladı. 1970 yılındaki ölüm tarihine kadar Nasır Sovyetler Birliği'nden askeri uzmanlar tarafından eğitilmiş bir Mısır ordusu hazırlamayı başardı. Mısır ordusu askeri taktikler kullanarak İsrail savunma hatlarını veya "Bar-Lev Hattı" olarak bilinen hattı geçmeyi başardı. Mısır füze ve topçu kuvvetleri de İsrail hava kuvvetlerine ağır kayıplar verdirmedi. İsrail daha önceki savaşların gökyüzünü kontrol etmesini sağlayan devasa ve gelişmiş bir hava kuvvetine sahipti ancak Sovyet füzeleri sayesinde Mısır ve Suriye bu özelliği İsrail uçaklarından iptal edebildiler. Mısır, savaşı başlatmak için sürpriz unsuruna güvendi. Birkaç saat içinde Mısır askerlerinin savaşçı ruhundan ve savaşta kullanılan Sovyet silahlarından yararlanarak Sina topraklarına girmeyi başardı.¹²⁹

Savaşın ilk üç günü boyunca, Mısır Silahlı Kuvvetlerinin elde ettiği başarının büyüklüğü, Mısır'daki üst düzey yetkilileri hoş bir şekilde şaşırtmıştı. Sedat, askeri araçlardan çok siyasi amaçlarla ilgileniyordu. ABD ile gizli diplomasi yürütmek için zaman istiyordu. Bunun yanı sıra Sedat, İsraililere ağır kayıplar vermeyi planlayarak savaşı onlar için maliyetli hale getirmeye çalışıyordu. İsrail ordusu savaşın ilk günlerinde meydana gelen kıtlığı ve kayıpları telafi etmek için büyük miktarda Amerikan silahı elde ettiğinde Mısır ordusunun kaydettiği hızlı ilerlemeye rağmen İsrail ordusu yavaş yavaş dengesini geri kazanmayı başardı. İsrail ordusu hem Mısır hem de Suriye ordularına ağır kayıplar verdirmedi. Mısır Cumhurbaşkanı ordusunun savaşa devam edemeyeceğini hissetti ve Sedat askeri çözümden çok diplomatik bir çözüme bağlı hale

¹²⁸ Mark N. Katz, "Same Ends but Different Means: Change, Continuity and Moscow's Middle East Policy," in *The MENA Region: A Great Power Competition*, ed. Karim Mezran, and Arturo Varvelli, (Milan: ISPI and Atlantic Council, 2019), s.40-41.

¹²⁹ George W. Gawrych, "The 1973 Arab-Israeli War: The Albatross of Decisive Victory," *Leavenworth Papers*, no.21, 1996, s.28.

geldi. Ordusunun savaşı kaybedeceği korkusundan dolayı önündeki tek seçenek savaşı bitirmek için iki süper güce başvurmak idi.¹³⁰

Uluslararası düzeyde, savaşı sona erdirmek adına BM Güvenlik Konseyi, İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan geri çekilmesini öngören 338 sayılı Kararı yayınladı. Bundan sonra, çatışmayı sona erdirmek için Amerikan çabaları başladı. Bu dönemde ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ateşkes sağlamak için bir ülkeden diğerine seyahat etti. Kissinger'ın seyahatlerine "mekik diplomasisi" adı verildi. Kissinger, Mısır ve İsrail cumhurbaşkanları arasında bir yakınlaşma sağlamayı başardı. 24 Ekim 1973'te Mısır ile İsrail arasında ateşkes imzalandı. Daha sonra 11 Ocak 1974'te Mısır ile İsrail arasında kuvvetlerin ayrılması anlaşması imzalandı. Suriye tarafında ise, Kissinger 5 Haziran 1974'te Cenevre'de Suriye ile İsrail arasında Kuvvetlerin Ayrılması Anlaşması'nı imzalamayı başardı. Böylece savaş fiilen başladıktan 243 gün sonra sona erdi.¹³¹

Enver Sedat, Abdül Nasır'dan devraldığı Sovyet uzmanlığı ve teçhizatından yararlanarak 6 Ekim 1973 savaşını başlatmasına rağmen Mısır ile Sovyetler Birliği arasındaki yakınlaşma politikası kendi yönetimi sırasında yerini uzaklaşmaya bıraktı. Sedat, Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikalarına ve Kissinger planına ortak oldu. Sovyetler Birliği ile ilişkilerin dondurulduğunu duyurdu. Ayrıca 17 Eylül 1978'de İsrail ile Camp David Anlaşmalarını imzaladı. Ardından 26.03.1978 tarihinde İsrail ile barış anlaşması imzalandı ve bu anlaşma Mısır'ı Arap arenasından izole etti. Çünkü Mısır'ın emelleri Sina'yı elde etmek karşılığında İsrail ile barış sürecini yürütmektir. Böylece Mısır, Arap kurtuluş hareketlerine önderlik etme rolünü terk etti ve bunların başında ilk Arap davası olan Filistin gelmekteydi. İsrail ise Arap ülkeleriyle karşı karşıya gelme yükünü azaltmak için Mısır ile bireysel bir anlaşma elde etmeye çalışmaktaydı. Camp David Anlaşmaları Amerikan gözetiminde imzalandığında Mısır ve İsrail bu amaçlarını gerçekleştirmiş oldular. Bu anlaşma Arap ülkeleri tarafından memnuniyetsizlikle karşılandı ve Arap ülkeleri arasındaki bölünmenin artmasına da katkıda bulundu. Yine bu anlaşma Enver Sedat'ın 6 Ekim 1981'de öldürülmesine de katkıda bulundu.¹³²

¹³⁰ A.g.e., s.54.

¹³¹ A.y.

¹³² Jeremy M. Sharp, "Egypt: Background and U.S. Relations," *Congressional Research Service, CRS Report for Congress*, (12. August 2008).

Camp David Anlaşmalarının imzalanmasından ve İsrail gücünün artmasından sonra Arap arenasındaki durumun karmaşıklığı arttı. İsrail kendisini bölgede bölgesel bir süper güç olarak empoze etme yolunda çevredeki Arap topraklarına çeşitli askeri operasyonlar gerçekleştirdi. Büyük güçler gerekli müzakereler ve yerleşimler dışında bölgede barışı yeniden sağlamanın bir yolunu bulamadılar. Amerika, Sovyetler Birliği'ne ve ülkeler arasındaki müttefiklerine bir medya saldırısı başlatmak için bu rahatsızlıklardan yararlandı, Özellikle 1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgalinden sonra. Sovyetler Birliği, Birleşmiş Milletler ve Güvenlik Konseyi kararlarına bağlı kalarak barış çağrısı ile cevap verdi. Bu amaçla Moskova, "Ortadoğu'da 1984 yılında Uluslararası Barış Konferansı" girişimini sundu. Bu konferansın temel amacı bölgedeki çatışmayı kapsamlı bir biçimde çözmek, Filistinlilerin topraklarına dönme hakkını teyit etmek ve İsrail'in 1967'den beri işgal ettiği topraklardan çekilmesine vurgu yapmaktır.¹³³

Ayrıca 1979'da İran-İrak savaşı patlak verdi. Bu savaş, Bağdat'ın Tahran'a savaş ilan ettiği 22 Eylül 1980'de patlak verdi. Savaş aslında 20 Ağustos 1988'de Humeyni'nin ateşkes anlaşmasını ilan etmesiyle sona erdi. Bu, Iraklı ve İranlı savaşan tarafların, Güvenlik Konseyi'nin ateşkes, esir değişimi gerektiren ve bu kararın kalıcı bir çözüme ulaşmaya kadar uygulanmasını denetlemek üzere Birleşmiş Milletler'den bir heyet göndermeyi öngören 598 No'lu Kararını kabul ettikleri anlamına geliyordu. Öte yandan, Sovyetler Birliği savaş sırasında tarafsızlık ve müdahalede bulunmama kararını ilan etti. Sovyetler Birliği bir yandan Irak'a bir dostluk ve işbirliği antlaşması ile bağlıydı ve diğer yandan özellikle İran devriminin Kral Muhammed Şah Pehlevi'nin yönetimine son vermeyi başarması ve Humeyni'yi İran Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı olarak ilan etmesinin ardından İran ile düşmanlık kazanmayı istemedi. Dolayısıyla İran, Amerika Birleşik Devletleri'nin en önemli müttefiki olmaktan çıkıp en düşmanca rakibe dönüştü. Bu nedenle Sovyetler Birliği liderleri savaşa müdahale etmeyi reddederek, savaşı bölgedeki emperyalist planların bir yansıması olarak nitelendirerek kınamakla yetindiler.¹³⁴

Bu savaş, Sovyetler Birliği'ni her iki savaşan tarafla da stratejik ilişkiler kurmayı amaçladığı için zor bir duruma soktu. Bu nedenle Moskova, iki ülkeye önyargısız silah

¹³³ Yahya A. Alkaki, "Alsharq Alawsat w Alsirae Aldawly," Arapça, (Beyrut: Dar Al-Nahda Al-Arabiya, 1986), s. 246.

¹³⁴ Oles M. Smolansky and Bettie M. Smolansky, *The USSR and Iraq: The Soviet Quest for Influence*, (USA: Duke University Press Books, 1991) s.231.

sağlamanın yanı sıra çeşitli anlaşmalar imzalayarak, aralarında resmi ziyaretlerde bulunarak Irak ve İran arasındaki ilişkileri güçlendirmeye devam etti. Sovyet tarafsızlığı uzun sürmedi ve 1987'de İran deniz kuvvetleri Kuveyt petrolü yüklü bir Sovyet kargo gemisine saldırdığında kökten değişti. Moskova'nın bu savaşa ilişkin tutum değişikliğine, Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasında İran'ın bu savaştan galip çıkmasını önlemek için yapılan bir anlaşma eşlik etti. Tahran bu savaşı kazanırsa, hem Washington'un hem de Moskova'nın bölgedeki çıkarlarını tehdit edecekti. Dolayısıyla, Sovyetler Birliği'nin bu savaştaki konumu, Sovyetler Birliği'nin münhasır çıkarlarını elde etmekten kaynaklanıyordu.¹³⁵

2.1.3. Rusya Federasyonu ve Ortadoğu Arasındaki Siyasi İlişkiler

Sovyetler Birliği'nin dağıldığının ve Gorbaçov'un istifasının açıklanmasından sonra Yeltsin, Rusya Federasyonu'nun ilk başkanı oldu. Yeltsin, Rusya'nın dış politikasında radikal değişiklikler meydana getirmek için çalıştı. Bu amaçla Moskova'yı yurtdışında temsil etmesi için deneyimli politikacıları işe aldı. Bu bakanlar Rusya'nın dış politikasının gelişmesinde, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Ortadoğu ile yakınlaşmasında kilit rol oynamışlardır. Rusya, daha önce Sovyetler Birliği ile ilişkiler kurmuş olan Üçüncü Dünya ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini sürdürmeye hevesliydi. Ancak antlaşmalar Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeni hayatın dayattığı yeni antlaşmalara dönüştü. Yeltsin, Rusya'nın koşullarını iyileştirmek ve ülkedeki demokratikleşme ve serbest piyasa ile meşguldü. Bu nedenle, Ortadoğu sahası Yeltsin'in 1991'deki Madrid Barış Konferansı'nın kararlarını teşvik etmesinden başka bir şeye tanık olmadı.¹³⁶

Yeltsin, Sovyetler Birliği'nin müttefiki olan ülkelere karşı yeni politikalar izledi. Yeltsin döneminde yaşanan duruma tanık olunmuştur ve radikal bir değişikliğe uğramıştır. Yeltsin, Sovyetler Birliği döneminde önceki dönemlerde yapılmış olan sözleşmeler ve silah satışları nedeniyle SSCB'ye borcu bulunan ülkelere borçlarını ödemeleri için baskı yapmış ve bu ülkelerden teknik ve askeri uzmanları da geri çekmiştir. Yeltsin'in asıl ilgisi ise Türkiye, Mısır, İran ve Arap Körfezi ülkeleri gibi Batı

¹³⁵ Wedad J. Ghazi, "Tabieat Al-Ealiqat Al-Eiraqia Al-Ruwsia (Dirasat Tarikhia Wa Siasiatu)," *AL-Mostansiriyah, journal for arab and international studies*, Issue 20-21, 2006, s. 219.

¹³⁶ Mustafa Aydın, "Geopolitics Of Central Asia And The Caucasus; Continuity An Change Sinca The End Of The Cold War," *The Turkish Yearbook of International Relations* (2001), s.171.

gücüne yönelen ile yakın ve Sovyetler Birliği ile arası iyi olmayan Özellikle olarak tanımlanan diğer ülkelerle iş birliğine yönelikti. Rusya'nın, özellikle Ortadoğu bölgesi ile ilgili olarak, izlemesi gereken dış politika konusunda artık net bir vizyonu yoktu ve koşullarını iyileştirmede yardım almak için Batılı ülkeleri dikkate almaya çalışırken kayboldu. Moskova, Ortadoğu'daki önemli konumunu ve rolünü kaybetmeye başladı. Bölgeye yönelik dış politika radikal bir değişime sahne oldu. Yeltsin, Moskova'nın Ortadoğu'daki önceliklerinin her birini değiştirmek için çalıştı. Eski dostlarının sayısı azaldı ve onlarla iş birliği azaldı. İlişkileri tamamen ticari ve ekonomik bir ilişki haline geldi. Yeltsin de Batı gücüne Batılı güçlere sadık Arap ülkelere yanaştı ve bölge Moskova ile İsrail arasında bir yakınlaşmaya tanık oldu. Öte yandan Moskova'nın bu politikaları Arap çevrelerinde pek hoş karşılanmadı.¹³⁷

Ancak Putin, Rusya'nın başkanlığını devraldığıında bu durum değişti. Rusya çöküşün eşiğindeydi ve konumunun gerilemesinden acı çekiyordu, uluslararası siyasetteki etkili rolü Amerika Birleşik Devletleri'nin verdiği emirlere bağımlı hale geldi. Amerika buna karşılık, Rusya'nın uluslararası rolünü marjinalleştirmeye ve Rus varlığına dikkat etmemeye çalıştı. Putin'in iktidara gelmesiyle bu durum değişti. Putin uluslararası ilişkiler perspektifinin yeniden gözden geçirilmesine katkı sağlayan stratejiler ve ilkeler geliştirmeye çalıştı. Rusya'daki üretim sürecini iyileştirdi ve bu Rusya'nın Yeltsin yönetimi sırasında yaşanan kötüleşen ekonomik koşullardan kurtulmasına yardımcı oldu. Putin'in planları ve politikaları dış yardım istemeden iç ekonomik durumu iyileştirmeyi mümkün kıldı. 2003 yılında dış borçlarını ödeyebilmek için özellikle petrol fiyatlarındaki artıştan yararlandı. Rusya'nın iç ve ekonomik düzeyindeki bu gelişme Putin'in Rusya'yı etkili bir uluslararası güç haline getirebilmek için yeniden kurmasını sağladı. Moskova, çeşitli Ortadoğu meseleleriyle ilgilenmek için birçok siyasi ve yasal temele dayandı. Bu meselelerin başlıcaları Arap-İsrail çatışması, teröre karşı savaş, petrol ve doğal gaz zenginliği ve dağılımı konusundaki uluslararası mücadelelere ek olarak nükleer silah edinme yarışdır.¹³⁸

Putin Filistin meselesine olan ilgiyi yeniden canlandırdı. 28 Eylül 2000'de ikinci Filistin İntifadası patlak verdi ve bölge çok sayıda kişinin öldüğü bir savaşa tanık oldu. Çatışmalar 2005'teki Şarm El-Şeyh Konferansı'na kadar bitmedi. Putin, çatışan iki taraf

¹³⁷ Robert O. Freedman, "Russian Policy toward the Middle East: The Yeltsin Legacy and the Putin Challenge," *The Henry M. Jackson School of International Studies* 55, no. 33 (December 2001), s. 9.

¹³⁸ A.g.e., s.18-19.

arasında arabulucu rolü oynamaya çalıştı ve çatışmanın her iki tarafında uluslararası baskıyı güvence altına almaya çalıştı, Putin Ortadoğu Dörtlüsü Komitesi'ni kurabildi. Rusya, Amerika, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler 2002'de bu komiteyi kurmayı kabul etti ve Filistin ile İsrail varlığı arasında barışı sağlamak için çalışması hedeflendi. Rusya'nın Güvenlik Konseyi'ne Filistin ve İsrail devletinin yan yana kurulmasını öngören 1515 sayılı Kararı çıkarmasını önerdiği gibi, en önemli kararlarından biri yol haritası planının çıkarılmasıdır.¹³⁹

Rusya, Putin'in yönetimi sırasında, her türlü saldırganlığı reddeden politikalar izledi. Bu nedenle, Putin'in Rusya'sının Lübnan'daki olaylara ek olarak ABD'nin Irak işgalini reddettiğini görüyoruz. Putin ekonomik anlaşmalar yapmayı da başardı. Putin, Rusya'yı Ortadoğu'ya geri getirdi ve Rusya'nın dönüşü, karşılıklı ekonomik ilişkilerin kurulmasıyla kendini gösterdi. Rusya, kısa sürede Ortadoğu'da iş planlarını çeşitlendirdi. Çeşitli Rus ihracatı Ortadoğu'ya akmaya başladı. Rusya'nın Ortadoğu'ya yaptığı ihracat ağırlıklı olarak silah satışlarından oluşuyordu. Putin, Rus silahlarının kalitesini artırmayı ve ayrıca yeni silah satış anlaşmaları yapmayı da başardı. Ayrıca Putin, bölgedeki gaz ve petrol ihraç eden ülkelerle yakınlaşma ve anlaşmalar imzalamayı başardı. Bu Rusya'nın petrol ihracatı fiyatlarına olumlu yansıdı. Ayrıca Putin, Buşehr nükleer reaktörünün inşası için İran'a gerekli desteği vermeye devam etti. Nükleer reaktörün İran'a satılması anlaşmasının Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya'nın yaptığı en önemli ve en büyük anlaşma olarak kabul edildiğini söyleyebiliriz.¹⁴⁰

Putin, Arap Körfezi bölgesine olan ilgisini ve bölgede kalıcı bir Rus askeri varlığı arzusunu gizlemedi. Moskova petrol zengini Basra Körfezi bölgesinde elde edeceği muazzam ekonomik faydalara ek olarak bölgede Washington ile rekabet etmek ve bölgedeki etkisini yeniden tesis etmek ve genişletmek için daha etkin bir rol oynamak istediği için Körfez ülkeleriyle ilişkileri her şeyden önce Moskova'nın çıkarıdır. Bunun için Putin bölgeyi 2007'de ziyaret etti. Bu ziyaret, Moskova ile Körfez Arap ülkeleri arasındaki yabancılaşma durumunu sona erdirmek için anlaşmaların imzalanmasıyla sonuçlandı. Ayrıca milyarlarca dolarlık silah anlaşmaları yapıldı ve bu satış işlemi bölgede Rus uzmanların varlığı gerekli hale geldi. Öte yandan Rusya, 11

¹³⁹ Paul Scham, "Annapolis, November 2007: Hopes and Doubts," *Middle East Institute Monthly Policy Briefs* no 2, (November 2007), s.1-2.

¹⁴⁰ Abdulrahman Al-Fawwaz, "Russian intervention in the Middle East: Political and Economic Dimensions," *Journal of Studies in Social Sciences* 17, no 2. (2018), s.120-121.

Eylül 2001 terör olaylarının ardından ABD'nin Körfez ülkeleriyle ilişkilerinde oluşan gerilimden yararlandı. Rusya, özellikle Rus-Çeçen ihtilafının yoğunluğunun azalmasının ardından İslam ülkeleriyle yakınlaşma arayışına girdi ve 2003 yılında İslam Konferansı Örgütü'nün zirvesine süpervizör sıfatıyla katıldı.¹⁴¹

Medvedev liderliğindeki Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ile bölge ülkeleri arasında yaşanan gerilimden yararlandı. Amerika Birleşik Devletleri'nin müttefikleri bile bölgedeki ve dünyadaki benzersiz ve kibirli politikasından şikayet etmeye başladı. Rusya, bölgeyi sarsan sorunları çözmek için kendisini farklı bir vizyonla alternatif ve küresel bir güç olarak sunmaya çalıştı. Rusya ortaklarıyla eski ittifakları yeniden kurmaya çalıştı, Amerika Birleşik Devletleri'ni ve bölgedeki ortakları destekleyen ülkelerle yeni anlaşmaların ve ittifakların kapılarını açtı. Moskova, Türkiye, İran, Arap Körfezi ülkeleri, Mısır ve Suriye başta olmak üzere Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalıştı. Böylece Rusya, başta Arap-İsrail çatışması olmak üzere sorunların çözümünde önemli bir rol oynamaya çalıştı. Irak'ta iç istikrarın sağlanması için etkin katkılarını sundu. Rusya, müdahalesi yoluyla, küresel rolünü artırma ve Rusya'yı çok kutuplu bir dünyada bir süper güç olarak restore etme ana hedefine ulaşabilmesi için ülkeye istikrar getirmeye çalıştı. Medvedev, eski Devlet Başkanı Putin'den devraldığı ve Ortadoğu ihtilaflarının çözümüne yönelik ortak bir vizyona dayanan politikayla ilgilenmeye devam etti. Dmitry Medvedev hukuk doktorasına sahip olduğundan, bölgesel sorunların tarafsız ve uluslararası tartışılması ve açıklık politikası izlemiştir. Çok taraflı bir vizyona sahip olmanın gerekliliğini vurguladı ve çatışmaları çözmek için bireysel eylemi reddetti. Bu vizyon, çatışmaları çözmek için bireysel bir politika benimsedikten sonra Ortadoğu'daki silahlanma ve mezhep ayrımcılığı sorunlarını çözmek için fikir ve politikalarını sunarak ondan yola çıktı.¹⁴²

Arap Baharı devrimlerinin başlamasından önce Rusya, genel olarak uluslararası arenada ve özelde Ortadoğu'da gücünü ve etkili konumunu yeniden kazanmaya başladı, Rusya, dış politikalarında Amerikan münhasırlığına karşı durmaya ve bu doğrultuda ABD'ye karşı olumsuz hisleri kullanmaya, Rusya'nın çok kutuplu bir dünya özlemini yaymak için, Sovyetler Birliği'nin dostu ve müttefiki olan ülkelerle ilişkileri yeniden

¹⁴¹ Leonid Issaev, and Nikolay Kozhanov, "Diversifying Relationships: Russian Policy Toward GCC," *International Politics* 58, (2021), s.887. <https://link.springer.com/article/10.1057/s41311-021-00286-4>.

¹⁴² Oleg Kolobov, and Alexander Kornilov, "Middle East Policy of Russia Under President Medvedev: Strategies, Institutes, Faces," *Bilge Strateji* 2, (Bahar 2011), s.22-23.

kurmaya, ayrıca ufkunu genişletmeye ve yeni ülkelerle anlaşmalar imzalamaya çalıştı. Rusya, özellikle enerji ve silah satışları konusunda ticari ilişkilerini genişletmeyi başardı, Ayrıca, Arap bölgesindeki İslam halklarıyla yakınlaşma politikaları izlemiştir. Rus dış ilişkileri, öncelikle Rusya'nın çıkarları için ve ekonomik faydalar elde etmeyi amaçlayan politikalar benimsemeyi amaçlamaktadır. İkincisi, Amerikan politikalarına karşı durmaktır. Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Batılı ülkelerin Müslüman halklara yönelik politikalarına karşı artan nefret hissini kullandı. Rusya, halkları üzerinde olumlu bir izlenim bırakmak için bu Müslüman ülkelerle bir yakınlaşma politikası benimsemeye çalıştı.¹⁴³

Arap Baharı olaylarının patlak vermesi olmasaydı, Rusya amacına büyük ölçüde ulaşacaktı. Arap devrimleri genel olarak kötüleşen ekonomik koşullara karşı protesto olarak patlak verdi ve aynı zamanda Arap hükümetlerinin vatandaşların özgürlüklerini bastırmasına ve kısıtlamasına bir tepki olarak geldi. Rusya, devrimlerin patlak verdiği Arap ülkelerine yakındı ve bu nedenle her ülkedeki çatışan taraflar arasında tarafsızlık politikası benimsedi. Arap Baharı devrimlerinin patlak vermesinin başlangıcında, Rusya Arap kurtuluş hareketlerini Amerika Birleşik Devletleri'nin Rusya'nın müttefiklerini bölgeden çıkarmaya yönelik uydurma operasyonlar olarak görüyordu. Rusya'nın Arap kurtuluş hareketlerini desteklemeyi reddetme politikası, Rusya'nın Muammer Kaddafi yönetimini devirmek amacıyla Libya üzerinde bir uçuşa yasak bölge oluşturulmasını ve ardından bir hava harekatının başlatılmasını talep eden 1973 sayılı Güvenlik Konseyi Kararını oylamayı kabul etmeyi reddettiği 2011'de güçlü bir şekilde ortaya çıktı. O dönemde Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi'nin Rusya ile güçlü bir ilişkisi olduğunu belirtmekte fayda var.¹⁴⁴

Putin'in Rusya'da iktidara dönüşüne, Rus dış politikasının etkili rolünün artması eşlik etti. Rusya'nın önemi, Arap Baharı hareketlerine sahne olan ülkeler başta olmak üzere Ortadoğu ülkelerindeki dalgalanmalarda etkili rolünde kendini göstermiştir. Arap ülkelerinde devrimci hareketlerin patlak vermesinden bu yana Moskova bazı devrimlerde tarafsız bir tavır almıştır. Bu pozisyon Tunus ve Mısır devrimlerinde kendini göstermiştir. Öte yandan, Rusya ABD ve NATO müttefiklerinin Libya'ya

¹⁴³ Mehmet Akif Koç, "Russia in the Middle East: A New Perspective on the Corporatization of Foreign Policy," *International Journal of Kurdish Studies* 6 (2020), s.25.

¹⁴⁴ James Sladden, et al., "Russian Strategy in the Middle East," *Santa Monica, CA: RAND Corporation*, 2017, 2-3. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE236.html>.

Muammer Kaddafi rejimini devirmek için başlattığı askeri müdahaleyi reddetti. Putin'in Ortadoğu'daki politikasının öncelikle Arap Baharı devrimlerinden ve bu devrimlerin uluslararası ilişkiler ve dış politika üzerindeki sonuçlardan etkilendiğini söyleyebiliriz. Öte yandan, Rusya'nın Suriye krizine askeri müdahalesinin pek çok etkisi oldu ve bunların çoğu Rusya'nın duruşuna olumlu yansdı.¹⁴⁵

2015 yılında Suriye'ye Rus askeri müdahalesi, Rusya'nın Ortadoğu'da oynadığı rolün öneminin vurgulanmasına katkıda bulundu. Rusya bölgede hedefli bir bölgesel politika izlemeyi arzularken, başta Körfez ülkeleri olmak üzere bölgedeki diğer ülkelerle ekonomik ve siyasi çıkarlar elde etmenin yanı sıra küçümsenmeyecek ve Batılı ülkelerin emellerine karşı koyabilecek büyük bir askeri güç olarak gücünü öne çıkarmayı amaçladı. Bu amaçla Filistin, İsrail, Türkiye, İran ve Körfez ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Rusya'nın hem Batı hem de Körfez ülkelerine yüksek müdahale kabiliyetini ve mevcut sorunlara çözümlerinin etkinliğini kanıtlaması gerekiyor. Bu çerçevede Rusya bölgedeki çatışmalarda etkili bir arabulucu olarak hizmetlerini sunabilmek için esnek politikalar benimsemeye çalışmıştır.¹⁴⁶

2.2. Rusya-Suriye İlişkileri

2.2.1. Suriye'nin Oluşum Aşamasında Rusya-Suriye İlişkileri

Osmanlı döneminde şu anda Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin'i içeren bölgeye Büyük Suriye adı verildi. Bugün bilinen Suriye ise 1916 Sykes-Picot Anlaşması'nın sonucudur. Araştırmalar Rusya-Suriye ilişkilerinin iki devletin kurulmasından önce de var olduğunu göstermektedir. Onuncu ve on birinci yüzyıllarda bazı Rusların Suriye'yi ziyaret ettiğine tanık olundu ki bu ziyaretlerin çoğu kutsal bölgelere hac ziyareti veya ticaretle ilgiliydi. Rus ve Suriye halkları arasındaki etkileşim aralarında güçlü sosyal bağlar yarattı. Bu ilişkiler özellikle 1917 Bolşevik Devrimi'nin başarısı ve Sovyetler Birliği'nin kurulmasından sonra iki ülke arasındaki yakınlaşmaya katkıda bulundu.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Kozhanov, "Diversifying Relationships," s. 888.

¹⁴⁶ A.g.e., s. 889.

¹⁴⁷ Andrej Kreutz, *Russia in the Middle East Friend or Foe*, (Westport: Praeger, 2006), s.13.

2.2.2. Sovyetler Birliği Döneminde Rusya-Suriye İlişkileri

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra bazı Arap ülkeleri sömürgeci ülkelerinin kontrolüne girdi. Suriye, Fransa'nın kontrolü altındaydı. 24.07.1920 tarihinden itibaren Suriye Birleşik Krallığı kuvvetlerinin Fransız kuvvetlerine karşı kaybettiği Maysaloun Savaşı'ndan sonra Suriye ve Lübnan Fransız Mandası'nın yetkisi altına girdi. 1920'den 1946'ya kadar Suriye Fransız sömürgeciliği yönetimi altındaydı. Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'ün 1941'de Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmesine rağmen, Suriye üzerindeki Fransız mandası 1946'ya kadar devam etti. Şükrü el-Kuvatli'nin Suriye devlet başkanı olmak için kazandığı serbest seçimlerin yapılmasına izin verilmesinin yanı sıra Fransa'nın Suriye mandası Fransız kuvvetlerinin Suriye topraklarından çekilmesine kadar devam etti ki bu çekilme 17.04.1946 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Seçimlerin yapılması ile Fransız güçlerinin tahliyesi arasındaki dönemde Suriyeli politikacılar Fransız sömürgeciliğinden bağımsızlık taleplerini desteklemek için kasıtlı olarak bölgesel gücü hedef aldılar. Suriyeli politikacıların dikkati hem Sovyetler Birliği'ne hem de Amerika Birleşik Devletleri'ne çevrildi çünkü iki ülkenin bölgede sömürge politikası yoktu. Politikacılar Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından Suriye'nin bağımsızlığının tanınmasını ve onunla diplomatik ilişkiler kurmayı başardılar. De Gaulle ülke üzerindeki Fransız hegemonyasını yeniden kurmak için Suriye'de savaş başlattığını duyurduğunda Sovyetler Birliği ve Amerika ile yakınlaşma adımıyla yararlandı. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği bu savaşın yanı sıra Fransa ve İngiltere'nin Levant'taki sömürge varlığını reddetti. 1946 Şubat'ında Suriye, Suriye'deki Fransız ve İngiliz varlığı konusunu Güvenlik Konseyi'ne götürdüğünde Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Suriye'nin taleplerini destekledi ve uluslararası baskılar sonucunda Suriye 1946 yılında bağımsızlığını kazandı. 17 Nisan Suriye'nin Bağımsızlık Günü oldu.¹⁴⁸

Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye olan ilgisi bir bütün olarak Ortadoğu'ya olan ilgisinden kaynaklanmaktadır. Sovyetler Birliği Suriye'nin Fransız sömürgeciliğinden bağımsızlığını kazanmasından önce Suriye ile yakınlaşmaya başladı. Sovyetler Birliği defalarca Ortadoğu'da özellikle Arap bölgesinde Batı sömürgeciliğine son verilmesini talep etti. 10.02.1946 tarihinde Suriye'nin bağımsızlığından önce Sovyetler Birliği

¹⁴⁸ Thomas Collelo, *Syria: A Country Study*, (Washington: GPO for the Library of Congress, 1987), s.25-26.

Suriye ile gizli bir anlaşma imzaladı. Anlaşma Sovyetler Birliği'nin Suriye ordusunun oluşumu için askeri destek sağlamanın yanı sıra uluslararası forumlarda Suriye'ye siyasi ve diplomatik destek sağlamasını sağlamaktadır ve iki ülke arasında imzalanan saldırmazlık anlaşmasının 10.04.1950 tarihinde askıya alınmasının ardından ilişkilerde büyük bir yakınlaşmaya sahne oldu.¹⁴⁹

Quwatli, bağımsız Suriye'nin ilk cumhurbaşkanı oldu. Ancak Arap arenası, onu etkileyen bir dizi değişikliğe tanık oldu. Bunlardan en önemlisi Filistin'de İsrail'in kurulduğunun ilanıyla. Suriye ve Arap ülkeleri bu bildirgeyi reddederek 1948'de Filistin'i yeniden kurmak için bir savaş başlattılar. Ancak İsrail Arap ordularını yenmeyi başardı ve adını Ortadoğu'da yeni bir oluşum olarak kabul ettirebildi. Bu andan itibaren Arap halkları, Batı'nın İsrail'e verdiği destek karşısında hayal kırıklığına uğradı. Buna karşılık, İsrail Batı kampına ve ABD'ye doğru ilerlemeye başladıktan sonra Sovyetler Birliği ciddi bir darbe aldı. Arap kaybı Suriye'deki iç duruma da olumsuz yansıdı. 1949'dan 1953'e kadar Suriye, huzursuzluk dönemi olarak bilinen askeri darbeler dönemini yaşadı. Bu dönem aynı zamanda Arap Sosyalist Baas Partisi adlı radikal bir partinin doğuşuna da tanık oldu. Baas Partisi, Sovyetler Birliği ile Baas Partisi arasında bir yakınlaşmaya katkıda bulunan sosyalist ilkeleri benimsedi. Suriye'de radikal partilerin iktidara gelmesiyle birlikte Sovyet-Suriye ilişkileri gelişmeye başladı. 1954-1956 yılları arasında Suriye ile Sovyetler Birliği ve diğer komünist ülkeler gibi doğu kampındaki ülkeler arasındaki ilişkilerin büyümesine tanık oldu. Bu yakınlaşma, çeşitli kültürel anlaşmaların imzalanmasıyla kendini göstermiştir.¹⁵⁰

Sovyetler Birliği İsrail ile Arap çatışmasında daha tarafsız bir tavır alarak Suriye liderlerinin Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmasını tercih etti. Özellikle Birlik 1953'te Stalin'in ölümünün ardından daha açık bir politika izlemiştir. Moskova Şam ile yakınlaşmaya başladı ve ona ekonomik ve askeri destek sağladı. O dönemde, Arap arenası sömürgeci güçlerin çatışmasına sahne oldu. Suriye Sovyetler Birliği'nde kendisini destekleyen bölgesel gücü buldu. Sovyetler Birliği silahlarını ve ideolojik fikirlerini Suriye'ye ihraç etmeye başladı. Daha sonra özellikle 1955'te Bağdat Paketi'nin kurulmasından 1956'da Süveyş Krizi'nin başlamasından ve 1958'de Suriye-Mısır birliğinin kurulmasından sonra 1961'de iki ülke arasındaki dağılmaya kadar iki ülke

¹⁴⁹ Elvin Aghayev, and Filiz Katman, "Historical Background and the Present State of the Russian-Syrian Relations," *European Researcher* 35, no. 11-3, (November 2012), s.2067.

¹⁵⁰ Collelo, *Syria*, s.28-29.

arasındaki yakınlaşma belirgindi. Bu olaylara Ortadoğu bölgesinin politikalarındaki değişiklikler eşlik etti. Yine bu dönemde Suriye Baas Partisi'nin ideolojisi büyümüş ve Suriye'de iktidar arayışına girmiştir.¹⁵¹

Baas Partisi 08.03.1963 tarihinde gerçekleştirdiği askeri darbenin ardından iktidara geldi ve parti Suriye'de iktidarı kontrol altına aldı. Parti güç rekabeti ve liderlerin kişisel yönelimlerinin uygulanması sonucunda iç çatışmalara tanık oldu ve bu çatışmalar 1966'da bir darbe olduğunda sona erdi. Bu darbe Suriye'nin Sovyetler Birliği ile güçlü bir yakınlaşma politikası izlemesine neden oldu. Sovyetler Birliği ile Suriye ilişkileri toparlanmaya ve genişlemeye başladı, böylece Moskova Suriye'nin ekonomik ve millileştirme planlarını geliştirmesine yardımcı olmak için ekonomik uzmanlar göndermenin yanı sıra daha fazla askeri destek sağladı, Sovyetler Birliği de 1960'lı yılların ortalarından itibaren Suriye'ye başta Fırat Barajı olmak üzere çeşitli projelerin uygulanmasında yardımcı olmuştur. Sovyet mühendisleri barajı 1968'de inşa etmeye başladılar. Ayrıca tekstil fabrikaları ve metal imalat gibi farklı üretim fabrikaları kurulmasında yardımcı olmuştur. Moskova ayrıca Şam'a askeri destek sağladı ve Moskova sadece Şam'a silah ihraç etmekle kalmadı aynı zamanda bazı ideolojilerini Suriye'ye ihraç etti. Moskova sosyalist ve komünist fikirlerini yaymak için Suriye'de uygun bir üs buldu çünkü Suriye'de Sovyet fikirlerinin yayılması için temel altyapı mevcuttu. 1967 senesindeki Haziran Savaşı veya İsrail'le Altı Gün Savaşı Suriye'nin dış ve iç politikalarındaki ana dönüm noktasıydı. Sovyetlere Suriye askeri kapasitesinin İsrail'in askeri kapasitesini karşılayamayacağı açıkça belli oldu. Moskova müttefiklerinin İsrail'e yenildiğini görmekten memnun değildi, bu nedenle, İsrail'e Suriye ve Mısır'a zarar vermemesi için defalarca uyarılarda bulundu, ayrıca bu dönemde İsrail, Mısır Sina Yarımadası, Suriye Golan Tepeleri, Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Filistin topraklarını ele geçirmeyi başardı. Bu yüzden Moskova müttefiklerine yaptığı yardımı ikiye katladı ve İsrail ile ilişkilerini kesti.¹⁵²

Sovyetler Birliği ile Suriye arasındaki ilişkilerin gelişmesine yol açan en önemli nedenlerden biri 1970 yılında Hafız Esad'ın Suriye devlet başkanlığına gelmesidir. Hafız Esad yönetiminin başında, birbirine yaklaşan Arap eğilimlerinden ve Haziran 1967

¹⁵¹ John Galvani, "Syria and the Baath Party," *Middle East Research and Information Project (MERIP)*, no. 25, (February 1974), s.5-6.

¹⁵² Aron Lund, "From Cold War to Civil War: 75 Years of Russian-Syrian Relations," *UI Paper No. 2*, (Mars. 2019), s. 6.

savaşındaki kaybı telafi etme arzusundan yararlandı. Esad, başta Körfez ülkeleri olmak üzere Arap ülkelerinin dostluğunu ve desteğini kazanmayı başardı. Uluslararası alanda Suriye hükümeti Sovyetler Birliği ile yakınlaşmaya özel önem verdi. Uluslararası alanda Suriye hükümeti Sovyetler Birliği ile yakınlaşmaya özel önem verdi. Hafız Esad iktidara geldiğinde Moskova'yı ziyaret etti ve bu onun yabancı bir ülkeye ilk resmi ziyaretiydi.¹⁵³

Hafız Esad'ın Sovyetler Birliği ile benimsediği yakınlaşma politikası Sovyetler Birliği'nin daha önce Arap davalarına özellikle Arap-İsrail çatışmasına verdiği destek temelinde inşa edildi. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri ve Batılı ülkeler İsrail varlığının yanında yer alma eğilimindeydiler, Suriye'nin politikaları Sovyetler Birliği'ni Suriye'ye yaklaşmaya teşvik eden Batı emperyalizmini reddetti ve Moskova Suriye ordusunu geliştirmek ve eğitmek için silahlar ve uzmanlar sağladı. Sovyetler Birliği de bunun için Akdeniz'den bir geçiş yolu aramaktaydı ve 1971'de anlaşma imzalandığında elde ettiği şey buydu. Anlaşma Sovyetler Birliği'nin Suriye'nin Tartus limanında askeri bir tesis kurmasına izin vermektedir. Ardından 1972'de bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşma teknik ekonomik iş birliğini amaçlamaktadır. Moskova Suriye'deki petrol projelerini finanse etmek için Şam'a mali destek sağlamanın yanı sıra üretim merkezlerini ve Lazkiye ve Tartus tarafından temsil edilen Suriye limanlarını birbirine bağlayacak bir demiryolu hattı geliştirme sözü verdi.¹⁵⁴

1970'ler, Sovyetler Birliği ile Suriye arasındaki ilişkilerin büyümesiyle sonuçlanan olaylara tanık oldu. 1970 yılında Cemal Abdül Nasır öldü ve yerine Enver Sedat getirildi. Sedat, iktidarının ilk iki yılında Sovyetler Birliği'nden uzaklaşma ve Amerika'ya yaklaşma politikası izledi. Bu yeni durum Suriye'ye olumlu yansıdı. Moskova, Şam'a olan ilgisini ve desteğini artırdı. Hafız Esad 1972'de Moskova'yı ziyaret ettiğinde bu kanıtlandı. Esad bu ziyareti sırasında 700 milyon dolar değerinde Rus askeri ve ekonomik yardımı elde edebildi. Sovyet-Suriye ilişkilerinin en üst seviyelere ulaştığını söyleyebiliriz.¹⁵⁵

Mısır ve Suriye İsrail'e sürpriz bir saldırı düzenleme konusunda anlaştı ve iki ülke başta Mısır'da Sina ve Suriye'de Golan olmak üzere İsrail'e kaybettikleri toprakları geri kazanmayı hedefledi. Bu savaşın bölgedeki güç dengesizliği üzerinde güçlü bir

¹⁵³ Bilal Karabulut, "Kardeniz'den Ortadoğuya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri," *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 15, Güz 2007, s.72.

¹⁵⁴ Lund, "From Cold War to Civil War," s.6-7.

¹⁵⁵ Karabulut, "Kardeniz'den Ortadoğu'ya," s. 74.

etkisi oldu. İsrail kendisini yılmaz bir ordu olarak görmekteydi ancak hem İsrail hem de Amerikan istihbaratı savaşı öngöremedi. Bu savaş aynı zamanda Arap ülkelerinin inisiyatif alma ve İsrail'e askeri bir saldırı başlatma yeteneğini de gösterdi, uluslararası düzeyde bu savaş sonrası dönemlerde bölgeye yönelik uluslararası politikalar üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Arap-İsrail çatışmasının Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki büyük güçlerin gündeminin ön saflarında yer almaktadır. Savaştan önce İsrail çok güçlü bir hava kuvvetine sahip olmaktan gurur duyuyordu, İsrail Hava Kuvvetleri İsrail'e çeşitli muharebe cephelerinde Arap kuvvetlerine hükmetme yeteneği verdi. İsrail Hava Kuvvetlerini geçmek için hem Mısır hem de Suriye bir füze cephaneliği inşa etmeye çalıştı. Hem Suriye hem de Mısır Sovyet yeteneklerine güvenmekteydi ve bu nedenle topçu kuvvetlerini eğitmeye ve çeşitli bir topçu kuvvetine sahip olmanın yanı sıra Sovyet uçaksavar füzeleri satın alındı. Etkilenen Arap ülkeleri 1967'deki savaşı kaybettikten sonra bu yenilginin etkilerini silmeye hazır olduklarına tanık oldular. Hem Suriye hem de Mısır modern askeri teçhizata ek olarak modern ve eğitilmiş bir askeri güce sahip olmalarını Sovyetler Birliği'ne borçludur. Özellikle Sovyet füze kalkanı ve Sovyet füzeleri savaşın ilk günlerinde onlarca İsrail savaş uçağının düşürülmesine katkıda bulundu.¹⁵⁶

Daha önce de belirttiğimiz gibi savaş ateşkes anlaşmasına varıldıktan sonra sona erdi. Bölge Mısır'ın 1978'de Camp David Anlaşmalarını imzalamasına yol açan bir dizi gelişmeye tanık oldu. Ardından 26.03.1978 tarihinde Mısır ile İsrail arasında bir barış anlaşması imzalandı. Mısır bu anlaşmaları imzalamasıyla Arap halklarının gözünde ileri konumunu kaybetti. Suriye ise Arap muhalefetinin ve Batı emperyalizmine karşı direnişin lideri haline geldi ve Şam, Moskova'nın Arap bölgesindeki ilk ortağı oldu. Sovyet askeri desteğinin Suriye'ye akını, Suriye'de borçların birikmesine katkıda bulundu. Borçların birikmesi Rusya açısından hoşnutsuzluğa neden oldu ancak, Moskova Suriye'ye askeri destek sağlamaya devam etti. Moskova'nın Sovyetler Birliği'nin ortaklarıyla cömertçe iş birliği yaptığı mesajını iletmek için Şam'a ihtiyacı vardı. Moskova, Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ta olduğu gibi Esad'ın Batı kampına kaymasından korktuğu için borçlarını ödemesi için Esad'a baskı yapmadı. Sedat Batı kampıyla yakınlaşma sayesinde Amerika Birleşik Devletleri'nden büyük askeri ve ekonomik yardım almanın yanı sıra Sina'yı Mısır devletine geri döndürmeyi başardı.

¹⁵⁶ John L. Scherer, "Soviet and American Behavior During the Yom Kippur War," *World Affairs* 141, no. 1 (1978), s.6-7. <http://www.jstor.org/stable/20671755>.

1973 savaşından sonra Esad Amerika Birleşik Devletleri ile yakınlaşmaya başladığında Sovyetler Birliği'nin korkuları gerçek oldu ve bu yakınlaşma ABD Başkanı Richard Nixon'un 15.06.1974 tarihinde şam'ı ziyaret etmesiyle sonuçlanmıştı.¹⁵⁷

ABD-Suriye ilişkileri Arap-İsrail atışması gibi bölgesel konularda anlaşma sağlanamamasının ardından çıkmaza girdi. Sovyet liderleri rahat bir nefes aldılar ancak sonraki yıllarda Esad'a olan güvensizliklerini sürdürdüler. 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında Suriye Sovyetler Birliği ile ilişkilerin gevşemesine katkıda bulunan bir dizi i ve dış etkiye tanık oldu. Dış düzeyde bölge bir dizi değişkene tanık oldu ve bunların başında Suriye'nin Lübnan topraklarına müdahalesi geldi. 22.06.1976 tarihinde Suriye ordusu güçleri Lübnan iç savaşına müdahale ederek Sovyetler Birliği'nin mtfeiki olan sol milislere ve Filistin Kurtuluş rgt'ne karşı Maruni milislere destek verdi. Bu müdahale Sovyetler Birliği ile Suriye arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Moskova Suriye'ye silah tedarikini dondurdu buna karşılık şam, Rus gemilerinin kıyılarına ulaşmasını engelledi.¹⁵⁸

İ düzeyde Müslüman Kardeşler'in Esad rejimine karşı isyanı gibi çeşitli ekonomik sorunlardan ve i çatışmalardan zarar gördü. Esad, İsrail'in durumdan yararlanacağından ve askeri müdahalede bulunacağından korkuyordu. Böylece Esad, Sovyetler Birliği ile yakınlaşmaya başladı ve aralarındaki farklılıkları sona erdirmek için çalışmaya başladı. Suriye liderliği Arap ve İslam dünyasındaki kamuoyunun konumuna meydan okuyarak Afganistan'daki Sovyet askeri müdahalesini kınamayı reddetti. Bu politika, Suriye ile Sovyetler Birliği arasındaki huzursuzluğun sona ermesine yol açtı. Ayrıca, iki ülkenin 1980'de bir Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamasına yol açtı. 1980'lerin ortalarına kadar Sovyetler Birliği ile şam arasındaki ilişki derin ve yakın bir ilişki olarak tanımlanmaktaydı.¹⁵⁹

1985 senesinde Gorbaçov Moskova'da iktidara geldi. Gorbaçov, Sovyetler Birliği'nin çeşitli düzeylerde bir dizi sorundan mustarip olduğunu tespit etti. Suriye, Sovyetlerin desteğini kaybetmekten korktu ve Hafız Esad, Gorbaçov iktidara geldiğinde Sovyetler Birliği'ni ziyarete koştu. Gorbaçov, Esad'a Sovyetler Birliği için askeri harcamaları kısma kararını, askeri harcama oranlarının düşürülmesi ve Sovyetler Birliği ekonomisini desteklemek, özellikle Perestroyka politikasını uygulamak için reformlar

¹⁵⁷ Lund, "From Cold War to Civil War," s.8.

¹⁵⁸ A.g.e., s.9.

¹⁵⁹ A.g.e., s.10.

listesinin başında yer almakta olduğunu anlattı ve Moskova Şam'a borçla silah vermeyi reddetti. Bu Suriye'nin sorunlarını çözmek için ihtiyaç duyduğu askeri desteği alamayacağını göstermekteydi. Bunun yerine Gorbaçov, Esad'dan özellikle İsrail ile sorunları barışçıl bir şekilde çözmeye başlamasını istedi. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar durum aynı şekilde devam etti. Suriye en büyük destekçisini kaybetmiş ve silah sağlama sorunuyla karşı karşıya kalmıştı.¹⁶⁰

2.2.3. Rusya Federasyonu ve Suriye Arasındaki İlişkiler

Sovyetler Birliği çöktüğünde modern Rusya'nın ideolojisi değişti. Başkan Yeltsin Sovyetler Birliği'nin ideolojisinden ve dış politikasından uzak yeni bir Rusya'nın ortaya çıkması için çalıştı. Rusya, Amerika ve Batılı ülkelerle yakınlaşma arayışındaydı. Gerekli reformları uygulamak için Amerika'nın Moskova'ya vermeyi taahhüt ettiği miktarda desteği elde etmeye çalıştı. Bu nedenle Rusya, İsrail ve Amerika Birleşik Devletleri'nin onayını kazanmak için Arap-İsrail ihtilafında arabulucu rolünü üstlenmeye çalışmıştı. Rusya Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki hedeflenen barış sürecini etkilemek için Suriye liderliği ile derin ilişki ve yakınlaşmadan yararlandı. Ancak Rusya'nın Batılı ülkelerle yakınlaşma girişimleri Amerika Birleşik Devletleri tarafından kısıtlamayla karşılandı. 1996 yılında Evgeny Primakov, Rusya Dışişleri Bakanlığına atandı. Bu andan itibaren Rusya çift yönlü yeni bir dış politika benimsemeye başladı. İlk eğilim, Batılı ülkelere karşı katı tavırlar benimsemeye dayanıyordu. İkinci eğilim, Moskova'nın Ortadoğu'daki, özellikle Suriye, Irak ve İran'daki faaliyetlerini yoğunlaştırmayı amaçlıyordu.¹⁶¹

2000 yılının haziran ayında Hafız Esad öldü ve oğlu Başar Suriye Devlet Başkanı oldu. Esad iktidarının ilk yıllarında Amerika Birleşik Devletleri ile yakınlaşma ile karakterize yeni bir politika başlatmak için çalıştı. Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri ile yakınlaşmaya çalışmak, Suriye, İran ile stratejik ilişkilerini sürdürdüğü için Beşar Esad'ın babasının dış politikasını terk ettiği anlamına gelmemektedir ve Suriye, Arap-İsrail çatışmasında net duruşunu sürdürmüştür. Bu dönemde, bir dizi küresel olay meydana geldi ve üretilen yeni uluslararası politikalar özellikle Ortadoğu'ya gölgesini düşürdü. Bu olaylardan en önemlisi 2001 yılında Amerika Birleşik

¹⁶⁰ Karabulut, "Kardeniz'den Ortadoğu'ya," s. 80-81.

¹⁶¹ Włodkowska-Bagan, "Syria in Russia's Foreign Policy in the 21st Century," s.28.

Devletleri'ne yapılan ve Amerika'nın Ortadoğu'daki rolünü doğrudan etkileyen terörist saldırılardı. Amerika, terörle mücadele bahanesiyle savaş açma politikasını benimsemişti. ABD dış politikaları Rusya ve Suriye için tamamen kabul edilebilir değildi. Rusya ve Suriye, Amerika'nın terörizme karşı tutumunu destekledi. Ancak 2003'te ABD'nin Irak'a karşı savaşına karşı çıktı.¹⁶²

ABD dışişleri Bakanlığı'nın açıkladığı gibi, Esad bir baş belası haline geldi. Esad kendisine uluslararası destek bulabilmek için yeniden Rusya ile yakınlaşmaya çalıştı. 24 Ocak 2005, Esad Rusya'ya bir ziyaret yaptı. Ziyaret dört gün sürdü ve çeşitli düzeylerde başarılı oldu. Bu ziyareti sırasında, iki ülke borcun yüzde 73'ünü iptal etmeyi kabul etti. Daha önce de belirttiğimiz gibi Suriye, Sovyetler Birliği'nden destek aldı ve Sovyetler Birliği Şam'ın Moskova'ya 13 milyar dolardan fazla olduğu tahmin edilen milyarlarca dolar borcu olana kadar Suriye'ye ekonomik ve askeri destek verdi. Bu süreç iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin uzun dönemler boyunca yeniden kurulmasına olanak sağlayacaktı. Ancak 2005 yılında Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin öldürülmesinde Rusya'nın tutumu Suriye'nin lehine değildi. Dünya ülkeleri Suriye ordusunun Lübnan'daki varlığını kınadığında Moskova güçlerini Lübnan'dan çekmesi için Şam'a baskı yaptı. Şam 2005 yılında askeri güçlerini oradan geri çekti. Şam'ın amacı ise ABD ile gerginliği yatıştırmak ve aynı zamanda Rusya'nın onayını almaktı. Bundan sonra Rusya-Suriye ilişkisi düzelmeye başladı ve Esad 2006'da Rusya'yı ziyaret etti ve askeri anlaşmalar imzalamayı başardı.¹⁶³

Hem Putin hem de Medvedev, Rusya ile Suriye arasındaki ilişkiyi büyük düzeylerde güçlendirmeyi başardı. Rusya'nın çok taraflı bir dünyada yenilenmiş bir küresel güç olarak konumunu geri kazanmayı amaçlayan yeni bir uluslararası politika benimsediler. Buna karşılık, Rusya-Suriye ilişkileri Medvedev'in iktidarı döneminde dikkate değer bir yakınlaşmaya tanık oldu. Başkanlar karşılıklı ziyaretlerde bulundular ve iki ülke arasındaki ilişkinin gücünü vurguladılar. 20.08.2008 tarihinde Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad Rusya'yı ziyaret etti ve Devlet Başkanı Medvedev ile bir araya geldi. Suriye Cumhurbaşkanı'nın Gürcistan'daki Rus askeri müdahalesini desteklediğini açıkladığı görüşmenin ardından Suriye'nin Tartus limanındaki Rus üssünün inşaat ve teçhizat çalışmalarına tanık olması Rusya'nın deniz gücünü geri kazanma arzusunu

¹⁶² Lund, "From Cold War to Civil War," s.14.

¹⁶³ A.g.e., s.14-15.

göstermektedir. 10.05.2010 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Medvedev Suriye'yi ziyaret etti. Bu ziyaret bir Rus cumhurbaşkanının Suriye'ye yaptığı ilk ziyaret oldu. Bu ziyaretin önemi iki ülke arasındaki ilişkilerin derinliğini ve Rusya'nın Ortadoğu'daki önemli rolünü yansıttığından kaynaklanmaktadır. Ancak Rusya ile Suriye arasındaki ilişki resmi bir ittifak değil sadece güvenlik ve askeri iş birliğiydi. İki ülke arasındaki ticaret alışverişleri ve yatırımlar sınırlıydı. Rusya ve Suriye arasındaki güçlü ilişkiyi canlandırmak için Rus liderliği iki ülke arasındaki ekonomik yatırımları ve ticaret alışverişini geliştirmek için çalıştı. Rusya'nın Suriye'ye ilgisi iki ülkenin Batı'dan uzaklaşmasının ve Rusya'nın Irak'la ilişkilerini kaybettikten sonra Ortadoğu'daki ve özellikle Arap bölgesindeki etkin rolünü yeniden kazanma arzusundan gelmektedir.¹⁶⁴

Putin 2000 yılında iktidara geldiğinden beri Ortadoğu'da İran ile birlikte Rusya'nın müttefiki olmak için ülkesinin Suriye ile ilişkisini geliştirmek için çok çalıştı. Putin 2012 senesinde Rusya'da iktidara döndüğünde Suriye rejim güçleri ile Suriye muhalefeti arasında askeri bir çatışmaya tanık oluyordu. Suriye devrimi barışçıl gösteriler şeklinde başladı ancak daha sonraki dönemlerde çatışmanın iki tarafı arasında silah ve şiddet kullanımına yöneldi ve bu da çok sayıda ölüme yol açtı. Suriye devrimi muhalif güçler ile Esad rejimine bağlı Suriye ordusu arasında bir iç savaşa dönüştü. Moskova Beşar Esad rejimini devirmeyi amaçlayan Suriye krizine herhangi bir uluslararası müdahaleyi reddeden bir pozisyon aldı. Rusya'nın bu pozisyonu Batı'nın Kaddafi rejimini devirmek için Libya'ya askeri müdahale senaryosunun tekrarlanması korkusundan ileri gelmekteydi.¹⁶⁵

¹⁶⁴ A.g.e., s.16-17.

¹⁶⁵ Aron Lund, "Syria's Civil War: Government Victory or Frozen Conflict," *FOI Totalförsvarets forskningsinstitut*, FOI-R--4640—SE, 2018, s.21.

3. SURİYE KRİZİ SIRASINDA RUSYA-SURİYE İLİŞKİLERİ

Suriye'de yaşanan durumu adlandırmak için devrim, komplo, protestolar, olaylar, iç savaş, silahlı isyan, kriz ve savaş gibi birçok kavram kullanılmaktadır. Adlandırmadaki bu çeşitliliğin en önemli nedeni her bir adlandırmanın farklı bir bakış açısı ve belli bir niyet doğrultusunda yapılmasıdır. Bir yandan da Suriye’de olayların seyri farklı aşamalar izlemiştir ki bu da adlandırmalarda rastladığımız çeşitliliğin bir nedenidir. Suriye’de yaşananlar, başlangıçta barışçıl gösterilerden ibaretken her türlü silahın kullanıldığı bir savaş aşamasına kadar evrildi. Bu çatışmaya binlerce Suriye vatandaşı ve askerinin öldürülmesi, çok sayıda kayıp kişinin varlığı ve çok sayıda Suriyelinin farklı ülkelere göç etmesi eşlik etti.¹⁶⁶

Bu çalışmada özellikle başlıklarda, daha genel bir terim olması ve bu farklı aşamaları adlandırmak için de kullanılabilir olması nedeniyle kriz terimi tercih edilmiştir. Ancak metin içinde farklı aşamaları nitelendirmek için yukarıda söz edilen terimler de yer yer kullanılmıştır.

3.1. Suriye Krizi

Suriye 2011'de Suriye’de krizin patlak vermesine neden olan pek çok neden vardı. Bu nedenlerin anlaşılabilmesi için, olayların patlak vermesinden önce Suriye’de var olan koşulların incelenmesi gereklidir. Suriye’deki protestoların ağırlıklı olarak Baas Partisi ve Esad rejiminin Suriye yönetimindeki tekelinin reddine odaklandığı söylenebilir. Suriye nüfusu ağırlıklı olarak Sünni olmasına rağmen, 1963'te Baas Partisi'nin iktidara gelmesiyle Sünnilerin Suriye'yi yönetmedeki rolü azaldı. Sünni rolündeki düşüş, 1970'te Hafız Esad iktidara geldiğinde belirgindi. Hafız Esad döneminde, Esad yönetiminin devrilmesi çağrısında bulunan bir dizi karışıklık meydana geldi. Bu protestoların çoğu Sünni gruplar tarafından yapıldı. Bunlardan belki de en önemlisi 1976-1982 yılları arasında süren Müslüman Kardeşler isyanıydı. Esad rejimi ve Suriye ordusu güç kullanarak ayaklanmayı bastırmayı başardı. Bu ayaklanmadan sonra Suriye, baskı korkusu nedeniyle büyük hareketlere tanık olmadı. Buna karşılık,

¹⁶⁶ Aron Lund, “The Politics of Memory: Ten Years of War in Syria,” *The Century Foundation*, (March 15, 2021), <https://tcf.org/content/commentary/politics-memory-ten-years-war-syria/>. Erişim Tarihi: 31/05/2022.

Suriye rejimi İslamcı gruplarla yakınlaşma politikası benimsedi. 1980'ler ve 1990'lar boyunca, muhalefetin Suriye rejimine yönelik büyük bir hareketi olmadı.¹⁶⁷

Hafız Esad 2000 yılındaki ölümüne kadar Suriye devlet başkanı olarak kaldı. Ardından oğlu Beşşar Suriye'nin yeni cumhurbaşkanı olarak atandı. Beşşar, ülkenin seviyesini hem içeride hem de dışarıda yükseltmek için ekonomik ve politik reformlar uygulamaya söz verdi. Beşşar, özellikle İslami toplantılara yönelik güvenlik önlemlerini hafifletti. Bu andan itibaren ülke siyasi ve dini toplantıların yayılmasına tanık oldu. Siyasi olmayan İslam'ı teşvik etmenin, yönetiminin sonraki dönemlerinde Sünni Müslüman grupların sadakatini sağlayacağına inanan rejim, İslami hareketlerin etkisini ve laikliğin ortadan kaldırılması çağrısında bulunmadaki rolünü hafife aldı. Bu, Suriye Baas Partisi rejiminin çökmesine bile yol açabilir.¹⁶⁸

Bu dönemde uluslararası politikalar Arap ülkelerinin iç koşullarına da yansımıştır. Özellikle ABD'nin Irak savaşı ve 2003 yılında Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi. Bu politikalar bazı Arap ülkelerinin özellikle de diktatörlük rejimleri olan ülkelerin iç arenasına da yansdı. 2010'un sonlarında ve 2011'in başlarında, Arap ülkeleri Arap Baharı olarak bilinen bir kargaşa halinin ve halk hareketlerinin zirvesindeydi. Bu olaylar Tunus'ta başladı ve Mısır, Libya, Suriye ve Yemen gibi Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki çeşitli Arap ülkelere yayıldı. Herhangi bir ülkedeki ayaklanmaya, hükümetlerin tepkisi olarak şiddet ve baskı araçlarının kullanımı eşlik etti.¹⁶⁹

Suriye Arap Baharı hareketlerinden uzak değildi. 25.03.2011 tarihinden bu yana Suriye'nin çeşitli yerlerinde halk protestoları başlatılmıştır. Suriye devriminin başlangıcındaki ilk haftalardaki hedefleri modern ve demokratik bir devlete ulaşmak için reformlar ve ülke hukukunda değişiklikler yapmaktı. Ancak bu protestolar kısa sürede Suriye rejimi ile muhalif güçler arasında askeri çatışmalara dönüştü. Muhalefetin gösterileri Suriye rejiminin devrilmesine kadar ulaştı. Suriye rejimi krizi kontrol altına alamadı. Rejim, Suriye ve halkına karşı hazırlanan yabancı komploları suçlamaya başladı. Rejimin bakış açısına göre Suriye'de huzursuzluk eken bölge devletleri vardı. Bu Suriye'nin uluslararası meselelerdeki konumundan kaynaklanmaktaydı. Suriye

¹⁶⁷ Angela Joya, "Syria and the Arab Spring: The Evolution of the Conflict and the Role of the Domestic and External Factors," *Ortadoğu Etütleri* 4, no.1, (July 2012), s. 30.

¹⁶⁸ A.g.e., s.31.

¹⁶⁹ Marian Žuber, and Samuel Sahel Moussa, "Arab Spring as a Background of Civil War in Syria," *International conference Knowledge-Based Orgaiization* 24, no. 1, (2018), s.245-246.

rejimi İsrail'in bir numaralı düşmanı, Filistin direnişinin en güçlü destekçisi ve İran'ın bölgedeki en güçlü müttefikiydi. Başka bir deyişle, Esad yönetimi altında Suriye diğer Arapların gözünde direniş için bir model ve bir lider haline gelmişti.¹⁷⁰

Bu nedenle rejim gösterilerin taleplerini kabul etmemiş ve oluşumlarının başlangıcından itibaren şiddet uygulamıştır. Uluslararası toplum göstericilere yönelik şiddetin sona ermesi ve rejimin göstericilerin taleplerini karşılaması ve reformlar yapması çağrısında bulunuyordu. Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad en belirginini 21.04.2011 tarihinde olmak üzere bir kararname ve değişiklik paketi yayınladı. Ülkede 1962'den itibaren uygulanan olağanüstü hal uygulaması ve Yüksek Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin kaldırılması kararlarını açıklamıştır. 23.02.2012 tarihinde Suriye rejimi Suriye Anayasası'nın Suriye'de Baas Partisi'nin münhasır yetkisini öngören Sekizinci maddesini yürürlükten kaldırmış ve onun yerine çok partili hayata izin veren yeni bir madde getirilmiştir. Yeni bir hükümetin kurulması da dahil olmak üzere çeşitli alanlarda reformlar öngörülmüştür. Bu reformlar, rejimi devirmeyi ana hedefleri haline getiren göstericiler tarafından reddedildi. Protestocuların Suriye'deki rejimi değiştirmeyi amaçlamayan reformları reddetmesi iki ana faktörden kaynaklanmaktadır. Birincisi değişiklik tarihine kadar ülkenin, ordu ve polis mensuplarının yanı sıra siviller de dahil olmak üzere binlerce Suriye vatandaşının ölümüne tanık olmasıdır. İkinci faktör ise Suriye'deki devrimci hareketleri destekleyen ülkelerin Suriye rejimini yıkmak ve ondan kurtulmak istemeleridir.¹⁷¹

Protestolar ve isyanlar Suriye'nin her yerine yayıldı. Protestolara göstericilerle rejim güçleri arasında silahlı çatışmalar eşlik etti. Bu protestolar, başlangıçlarının ilk aşamalarından beri mezhepçilik ile karakterize edildi. Bu protestolar esas olarak nüfusun Sünni çoğunluğundan ve daha az ölçüde diğer mezheplerden geldi. Rejim ise desteğini ordudan ve Suriye'deki azınlıklardan buldu. Kargaşanın başlangıcından bu yana aşırı şiddet kullanımı, rejime karşı silahlı direniş yürüten silahlı grupların oluşmasına yol açmıştır. Silahlı muhalif güçler Özgür Suriye Ordusu olarak biliniyordu. Bu ordu, farklı ideolojik güdülere sahip başka örgütlerin oluşumuna ek olarak, temelde Suriye ordusundan ayrılan muhalifler ve askerlerden oluşuyordu. Suriye savaşı rejimi veya

¹⁷⁰ Patrick Seal, "Assad Family Values: How the Son Learned to Quash a Rebellion from His Father," *Foreign Affairs*, 20/3/2012, Erişim Tarihi: 02/01/2021. <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2012-03-20/assad-family-values>.

¹⁷¹ Simon Adams, "Failure to Protect: Syria and the UN Security Council," *Global Centre for the Responsibility to Protect, Occasional Paper Series* no.5, (March 2015), s.6.

muhalefeti desteklemek için uluslararası bölünmelere sahne oldu. İç Savaş sırasında yaşanan muharebelerin seyrinde bazı büyük ülkeler büyük rol oynamıştı. Bölgesel düzeyde ülkelerin bir kısmı, özellikle Körfez ülkelerinin çoğu, muhalifleri desteklerken, Suriye rejimi İran ve Lübnan Hizbullah milislerinden destek alıyordu. Uluslararası düzeyde, Suriye krizi süper güçler arasındaki bölünmelere katkıda bulundu. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinin çoğu muhalefetin yanında yer aldı. Rusya ve Çin ise uluslararası forumlarda Suriye rejimini desteklediler.¹⁷²

Suriye'de olayların patlak vermesinden yaklaşık bir yıl sonra ülke nötr olarak bilinen bir grup varlığına ek olarak iki ana bölüme ayrıldı: rejim yanlıları ve muhalifler. Rejim yanlıları Suriye rejimine ve ordusuna ve Suriye'deki operasyonlarına sadık olan sivillerdir. Suriye rejimi ve yandaşları ilk etapta İran ve Hizbullah'tan dış destek alıyordu. Suriye topraklarında rejim ordusu ile silahlı muhalif güçler -sonradan Özgür Suriye Ordusu olarak anılacaktır- arasındaki çatışmalar Suriye topraklarının çoğunu kapsayacak şekilde genişlemeye başladı. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu krize mezhepçi bir karakter kazandırılmıştır. Rejim ve ona bağlı olanlar artık kendilerini Suriye'deki aşırılıkçılığa karşı dini çoğulculuğun koruyucuları olarak tanımlıyordu. Muhalifler ise ayaklanmalarını, rejimin nüfusun Sünni çoğunluğuna karşı mezhepçi doğasına bir tepki olarak nitelendirdi.¹⁷³

Uluslararası düzeyde, Suriye partileri çeşitli büyük ülkelerin desteğini aldı ve büyük ülkeler bölgedeki etkilerini güvence altına almak için destek vermeyi amaçladı. Suriye bir yanda ABD ve Avrupa Birliği ülkelerinin rekabetine sahne oldu, diğer yanda Rusya ve Çin vardı. Suriye devrimi ile büyük güçler arasında Suriye üzerindeki bölgesel rekabet yeniden başladı. 2011 yılında Suriye protestolarının başlaması ve Suriye devriminde silahlı gösterilerin tırmanmasıyla Amerika o zamanki başkanı Barack Obama aracılığıyla Suriye'de savaşmak istemediğine dair bir mesaj gönderdi. Obama'nın konumu Ortadoğu'daki savaşı sona erdirme sözü verdiği için kampanya vaatlerinden kaynaklanmaktadır. Obama'nın görüşü Suriye'ye doğrudan askeri müdahalenin bölgedeki ABD politikalarının feci bir başarısızlığını temsil edeceği yönündeydi. Amerikan müdahalesinin durumun ciddiyetini artıracığını ve çatışmayı yoğunlaştıracağı düşünüldüğünden Amerikan Başkanı, rejime uyarılar göndermeyi seçti

¹⁷² Zuber, and Moussa, "Arab Spring as a Background," s.248-249.

¹⁷³ Heiko Wimmen, "Syria's Path from Civic Uprising to Civil War," *Carnegie Endowment for International Peace*, (November 2016), s.3.

ve Amerika'nın politikası daha sonra terör örgütü IŞİD tehdidiyle yüzleşmeye odaklandı.¹⁷⁴

El Kaide, Suriye ve Irak'taki kargaşadan benzer şekilde yararlandı ve 2011 Suriye devriminin olaylarından sonra Suriye topraklarında yayılmayı başardı. IŞİD'in Irak'ta kurulmuş olmasına rağmen Suriye topraklarına kadar genişledi. 2014 yılında IŞİD lideri Ebubekir el-Bağdadi Suriye'nin Rakka kentini Suriye'de kendi başkenti yapmayı başardı. Örgüte "Irak ve Şam'da İslam Devleti" adı verildi, daha sonra isminin kısaltılmasıyla IŞİD olarak tanındı. Örgüt Suriye ve Irak topraklarına yayılmayı başardı. 2015 yılında ise Suriye ve Irak topraklarının büyük bir bölümünü kontrol edebildi ve otoritesini bu bölgelerin halkları ve zenginlikleri üzerinde de genişletebildi.¹⁷⁵

Suriye'de rejim direniş güçlerini iki taraftan bir savaşa maruz bırakmak için IŞİD'in varlığını kullandı. İlk cephe rejimle mücadele ikincisi IŞİD ile mücadele idi. Buna karşılık örgüt rejimin politikasından yararlandı ve Suriye topraklarında kazanımlar elde etmek için kullandı. IŞİD'in gücü 2014'ün sonlarında zirveye ulaştı ve 100.000 km2'lik bir alanı kontrol eder hale geldi. IŞİD zengin ve çeşitlendirilmiş bir finansal ve ekonomik güç oluşturdu. Bu zenginlikler ilk etapta IŞİD'in kontrol ettiği bölgelerin kaynaklarını sömürmesinin sonucudur, Örgüt ayrıca kendi yetki alanı dışına yayılmaya başladı ve farklı ülkelerde bulunan aşırılık yanlısı gruplar Halife'ye ve İslam Devletine bağlılık yemini ettiklerini açıkladılar. Bu grupların başında Nijerya'daki Boko Haram grubu ile Mısır, Libya ve Filipinler'e yayılan terör grupları gelmektedir. Örgüt, Irak ve Suriye'deki ana toprakları dışında terör saldırıları gerçekleştirdi. 31.10.2015 tarihinde Mısır'daki Sina Yarımadası üzerinde bir Rus uçağını düşürmeyi başardı ve içindeki 224 kişiyi öldürdü. Bununla kalmayıp Fransa ve Belçika'da bombalı saldırılar gerçekleştirildi. Örgütün artan gücü ve elde ettiği kazanımların yanı sıra aşırılık ve suç teşkil eden eylemlerinin ortaya çıkması diğer ülkeleri örgütle yüzleşmek ve örgütten kurtulmak için bir politika benimsemeye sevk etti. Amerika Birleşik Devletleri liderliğinde örgüte karşı uluslararası bir koalisyonun kurulması 22.09.2014 tarihinde

¹⁷⁴ Chiara Lovotti, "Redistribution of Power in the Middle East: Moscow's Return to Syria," in *The MENA Region: A Great Power Competition*, ed. Karim Mezran and Arturo Varvelli, (Milano: ISPI and Atlantic Council, 2019), s.69-70.

¹⁷⁵ Seth G. Jones, et al., "Rolling Back the Islamic State," *Santa Monica, CA: RAND Corporation*, 2017, s.99-100. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1912.html.

başladı. Buna ek olarak özellikle Kobani kentindeki çatışmalardan sonra Suriye'nin kuzeyindeki Kürt güçlerini IŞİD'e karşı desteklediler.¹⁷⁶

Suriye krizi, krizin körüklenmesine ve gösterilerin kişisel gündemler elde etmek için bir iç savaşa dönüşmesine büyük katkı sağlayan iç ve dış tarafların varlığına tanık oldu. Suriye'deki kuvvetler şu şekilde dağıtıldı:

1. **Suriye Rejimi:** Suriye liderliği ve Suriye Arap Ordusu ile Suriye halkından destekçi gruplar tarafından temsil edilmektedir, Rejim gösterileri başlangıcından bu yana gösterilerden kurtulmayı hedefledi ve bunları bölgede siyasi değişiklikler yapmayı amaçlayan bir dış komplo olarak değerlendirdi. Rejim, devrimin patlak verdiği ilk dönemde oluşturduğu halk örgütlerinin yanı sıra Suriye ordusu ve güvenlik güçleri aracılığıyla muhalif güçlerle bilinçli olarak karşı karşıya geldi. Suriye rejimi Lübnan Hizbullah'ı ve İran Devleti'nden de destek aldı.¹⁷⁷
2. **Suriye Muhalefeti:** Suriye halkının çoğunluğundan oluşmaktadır, Suriye'de devrimin başlamasından bu yana muhalefet Suriye'de kapsamlı reformlar gerçekleştirmeyi hedefledi ancak sivil kişilerin ölümleri ve binlerce kişinin tutuklanmasıyla birlikte talepler iktidardaki Suriye rejiminin devrilmesine dönüştü. Muhalefet gücü 2011 yılı Ekim ayı başında "Suriye Ulusal Konseyi"ni kurdu. Bu konsey uluslararası destek ve meşruiyetinin tanınması ve Suriye rejiminin yıkılmasına yardımcı olmak için çalıştı. Konsey'i tanıyan ülkelerin başında Amerika Birleşik Devletleri vardı. Ancak Suriye Konseyi diğer muhalif gruplarla çalışmayı koordine edememesine ek olarak üyeleri arasındaki iç farklılıklar nedeniyle başarısız oldu. 11.11.2012 tarihinde muhalif güçlerin çoğu, Suriye rejiminin kontrolünden çıkmayı başaran bölgeleri yönetmek için bir hükümet kurmayı amaçlayan "Suriye Koalisyonu"nu kurdu.¹⁷⁸
3. **Özgür Suriye Ordusu:** Suriye devriminin patlak vermesinin ilk günlerinde özellikle aşiret karakteriyle karakterize edilen bölgelerde silahlı gösteriler eşlik etti. Suriye ordusu daha sonra Özgür Suriye Ordusu'nu oluşturan subaylar ve

¹⁷⁶ Burak Bilgehan Özpek, and Yavuz Yağış, "Competitive Jihadism: Understanding the Survival Strategies of Jihadist De Facto States," *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace* 8, no. 1, (2019), s.34.

¹⁷⁷ Brian Michael Jenkins, "The Dynamics of Syria's Civil War," *Santa Monica, CA: RAND Corporation*, 2014, Ss. 6-7.

¹⁷⁸ Joya, "Syria and the Arab Spring," s. 32-33.

askerler arasında bölünmelere tanık oldu. Suriye ordusundan çıkan Albay Riad Al-Asaad 29.07.2011 tarihinde Özgür Suriye Ordusu'nun kurulduğunu duyurmuştu. O zaman Özgür Ordu göstericileri korumayı amaçlayan ayrı grupları değerlendirdi. Bundan sonra Özgür Ordu'nun gücü ve kabiliyeti Suriye Ordusu ve onu destekleyen kuvvetlerle savaşılan bir askeri güç oluşturmak üzere büyüdü ve Özgür Suriye Ordusu ve muhalefet koalisyonunun gücü Katar ve diğerleri gibi çeşitli ülkelerden destek aldı. Verilen bu desteklerinin temel amacı Suriye rejiminden kurtulmaktı.¹⁷⁹

4. **Suriye Demokratik Güçleri (SDG):** 10.10.2015 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri ve Batılı ülkelerin Suriye'de IŞİD'e karşı savaşmak için askeri yardım sağlanmasını açıklamasının ardından kuruldu. SDG Kürt ve Arap Suriyeli silahlı gruplardan oluşmaktadır. İlk etapta ABD'den askeri ve lojistik destek alan SDG güçleri kuzey Suriye'de bulunmaktadır ve bağımsız bir federal hükümet kurmayı hedeflemektedir. Kuzey Suriye'deki bağımsız Kürt varlığı Türkiye'nin bunu reddetmesiyle aynı zamana denk geldi.¹⁸⁰
5. **El-Nusra Cephesi:** 2011 yılı sonunda Suriye'de kuruldu ve Suriye olaylarında etkili güçlerden biri haline geldi. 10.04.2013 tarihinde El-Nusra Cephesi El Kaide ve lideri Ayman al-Zawahiri'ye bağlılık sözü verdi ve bunu BM Güvenlik Konseyi'nin El Nusra Cephesi örgütü ve unsurlarına yaptırım uygulama onayı izledi.¹⁸¹
6. **Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD):** El Kaide'den ayrılan bir terör örgütü olan IŞİD Suriye ve Irak topraklarının geniş alanlarını aynı şekilde kontrol etmeyi başardı. Örgütün artan gücü ve insanlığa karşı suç ve ihlallerinin artması nedeniyle birçok ülke örgüte savaş ilan etti ve Temmuz 2014 ortasından itibaren örgüte karşı askeri operasyonlar başladı. Örgüte karşı savaş yıllarca sürdü fakat hem Irak'ta hem de Suriye'de yenildi, Irak'ta örgüte karşı savaşın bittiği ve yenilgisinin 09.09.2017 tarihinde ilan edildiği açıklandı. 23.03.2019 tarihinde ise örgütün Suriye'de yenilgiye uğradığı açıklandı. Şu an için *Badia* (çöl) bölgesinde

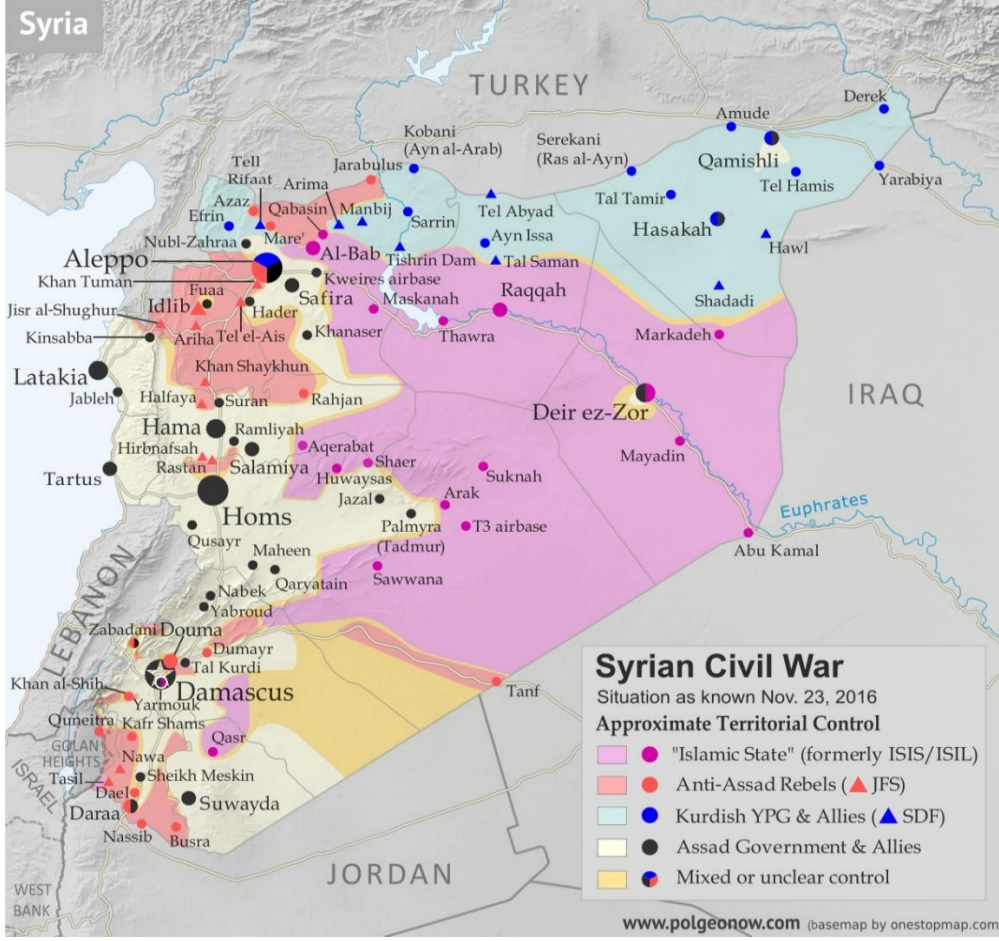
¹⁷⁹ Jenkins, "The Dynamics of Syria's" s. 8-9.

¹⁸⁰ Mustafa Çalışkan, "Suriye'de PKK Faaliyetlerinin Tarihî Arka Planı ve PYD Terör Örgütünün Siyasallaşma Çabaları," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 10, (Mayıs 2020), s. 73-74.

¹⁸¹ Jenkins, "The Dynamics of Syria's," s. 9-10.

organizasyon için kalan hücreler bulunmaktadır. Örgütün unsurları şu anda ara sıra baskınlar ve zaman zaman patlayıcı operasyonlar gerçekleştirmektedir.¹⁸²

Gerginliğin tırmandığı süreçte gösterilere ve ardından gelen askeri hareketlere katılan en önemli güç bunlardır ve Suriye'nin içinde bulunduğu durumdan tüm taraflar sorumludur. Aşağıdaki şekil, 2016'da Suriye'deki savaşan güçlerin coğrafi kontrol alanını göstermektedir.

Şekil 3. Suriye'deki Kontrolün Savaşan Güçlerin Arasındaki Dağılımı 2016

Kaynak: <https://www.polgeonow.com/2016/11/syrian-civil-war-map-of-isis-control.html>

3.1.1. Suriye Krizinde Rusya'nın Rolü

Suriye Arap dünyasında patlak veren tüm devrimlere karşı tarafsız bir tavır alan Rusya Arap devrimlerini Arap ülkelerindeki egemen rejimleri değiştirmeye yönelik dış ve Batı gündemlerine tabi olaylar olarak değerlendirdi. Ancak Suriye örneği Rusya'nın

¹⁸² Özpek, Yağış, "Competitive Jihadism," s.23-24.

tutumunun bir istisnasıydı. Suriye'de devrim patlak verdiğinde Rusya'nın başında Medvedev vardı. Medvedev liderliğindeki Rusya, iktidardaki Suriye rejimine karşı barışçıl gösterilerin başlamasından sonra Suriye rejimi ile muhalefet arasında orta bir pozisyon aldı. Devlet Başkanı Medvedev Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'a, kendisinin veya Suriye'nin başına gelebilecek herhangi bir kötü senaryodan kaçınmak için reformları uygulamaya ve muhalefet gücüyle diyalog kurmaya başlaması çağrısında bulundu. Rejim ile muhalefet arasında şiddet ve silah gücüne başvurma arttığında Rusya kötüleşen durumdan çatışan iki tarafı sorumlu tuttu. Rusya, krizi çözmek için Rusya'nın dış müdahaleyi reddetmesi merkezli bir diplomasi izledi ve Suriye krizinin çözümünün çatışan taraflar arasında barışçıl bir çözümden kaynaklanacağını vurguladı. Rusya bu diplomasi ile Güvenlik Konseyi ve Birleşmiş Milletler'in Suriye'ye askeri müdahale çağrısında bulunan kararlarına karşı çıkabilmiştir.¹⁸³

Rusya sadece kararları reddeden bir tavır almakla kalmadı aynı zamanda Suriye krizinin çözümü için girişimlerde bulundu ve krizin çözümünün sadece Suriyelilerin elinde olduğunu vurguladı. Rusya bölgedeki eski müttefiklerinden gelen bölgesel tehditlerden kaçınmak için bu pozisyonu benimsemiştir çünkü Batı tarafından desteklenen bu değişiklikler Batı kampıyla müttefik olma ve özel Batı gündemlerini uygulama eğiliminde olan yeni rejimlerin üretimine dayanacaktır. Rusya bu konumunu Libya'ya askeri müdahaleye ve Muammer Kaddafi rejimine karşı savaşında silahlı Libya muhalefetinin desteğine dayandırdı. Bu müdahale ile Rusya, Batı politikalarına olan güvenini kaybetti. Özellikle Amerika'nın Rusya'yı bölgede stratejik bir ortak olarak görmemesi Rusya'nın hoşnutsuzluğunu kışkırttı. Rusya, Libya senaryosunun Suriye'de tekrarlanmaması için Suriye krizini çözmek için dış müdahaleyi reddetme pozisyonunu benimsemiştir. Rusya, Suriye'deki Libya deneyiminin tekrarlanmamasını sağlamak için Suriye meselesini uluslararası bir mesele haline getirmeye çalıştı. Suriye rejimine karşı uygulanan herhangi bir uluslararası veya tek taraflı yaptırımı reddetti ve Suriye hükümetine karşı herhangi bir karara karşı Güvenlik Konseyi'ndeki veto hakkını defalarca kullandı. Örneğin 04.10.2011 tarihinde Rusya ve Çin rejimin sivillere karşı güç kullanmasını kınayan ve Suriye hükümetine karşı yaptırımlara izin veren bir BM Güvenlik Konseyi karar taslağını veto etti. Rus diplomatlar Güvenlik Konseyi'nden veya Birleşmiş Milletler'den rejimi suçlu sayan, rejime karşı yaptırımlar uygulayan veya

¹⁸³ Sertif Demir, and Carmen Rijnoveanu, "Suriye Krizinin Küresel ve Bölgesel Politik Dinamikler Üzerine Etkisi ler Üzerine Etkisi," *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 13 (2013), s.69-70.

Suriye sorununu çözmek için askeri müdahaleyi içeren herhangi bir karar çıkarmama konusunda istekliyidiler ve Rusya BM'de bu konuda yayınlanan herhangi bir kararı veto etme hakkını kullandı.¹⁸⁴

Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahaleyi reddetme konusundaki ısrarı nedeniyle Birleşmiş Milletler çatısı altındaki uluslararası müzakereler sonuçsuz devam etmekteydi. Rusya, Kaddafi rejimini devirmek için Libya'ya yönelik uluslararası askeri müdahaleyi tekrarlamak istemedi. Kremlin, Libya'ya müdahaleyi kaçınılması gereken bir felaket olarak değerlendirdi ve Rus yetkililer bu senaryonun tekrarlanmasına izin vermeme kararı aldı. Bu nedenle Rusya Suriye'ye karşı herhangi bir BM kararına karşı veto hakkını kullanmaktan çekinmedi. Tutarlı Rus pozisyonu 2013 yılında kimyasal silah kullanımı konusunda kendini gösterdi. 21.08.2013 tarihinde Şam'ın Guta bölgesi kimyasal silah kullanan saldırılara sahne oldu. Bu saldırı yüzlerce sivilin ölümüne yol açtı ve bu saldırıya uluslararası bir uyarı ve Suriye'de askeri güç kullanmaya hazır bir Amerikan hazırlığı eşlik etti. Amerikan uyarısı bir yıllık rejimin Suriye halkına yönelik şiddete devam etmesi durumunda Amerikan askeri müdahale tehdidinin ardından geldi. ABD Başkanı 20.08.2012 tarihinde Suriye'de kimyasal silah kullanımının "kırmızı çizgi" olduğunu ve bunun Amerika Birleşik Devletleri'nin Suriye krizine yaklaşımının değişmesine yol açabileceğini söylemiştir.¹⁸⁵

Amerika Suriye'ye karşı askeri hareket başlatmak için düzenlemeler yapmaya başladı ancak zamanla Amerika'nın Suriye'ye askeri saldırı başlatma niyeti azaldı. Bunun nedeni Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov'un ABD Dışişleri Bakanı John Kerry ile koordineli olarak Suriye'nin kimyasal silahlarını imha etmek için önlemler almayı kabul ettirmeyi başarmasıdır. Güvenlik Konseyi'nde Suriye'nin kimyasal silah stokunun ortadan kaldırılmasını ve Suriye'nin Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'ne katılımını öngören 2118 sayılı Kararın son şekline ulaşıldı. Buna ek olarak Suriye makamları Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü ve bağlı ekipleriyle iş birliğini kolaylaştıracaklardı. 27.09.2013 tarihinde Güvenlik Konseyi 2118 sayılı Kararı oyladı.

¹⁸⁴ A.y.

¹⁸⁵ Can Kasapoğlu, "Beyond Obama's Red Lines: The Syrian Arab Army and Chemical Warfare," *SWP Comment*, no.27, (June 2019), s. 3.

Suriye halkının kimyasal silahlarla ve kimyasal silah cephaneliğini sökme tarihinden sonraki tarihlerde saldırılara maruz kaldığını belirtmekte fayda var.¹⁸⁶

Moskova'nın bakış açısından da Suriye'deki savaş çatışan taraflar arasındaki mezhepçilikle ilgiliydi. Birinci taraf Suriye rejimi ve Hizbullah ve İran'dan aldığı Şii desteği, ikinci taraf ise IŞİD ve El Nusra Cephesi gibi aşırı Sünni grupların varlığıyla temsil edilmektedir. İran'ın Suriye'deki mezhep savaşına müdahalesi nedeniyle arena, İran'ın bölgedeki etkisini durdurmak amacındaki İsrail müdahalelerinden de muaf değildi. İsrail'in görüşü, askeri baskınların, stratejik silahların Lübnan Hizbullah'ına ulaşmasını engelleyeceği yönündeydi. Suriye, İran silah ve teçhizatının Suriye toprakları üzerinden Lübnan Hizbullah'ına ulaşmasını engellemek ve etkisiz hale getirmek için İsrail baskınlarına sahne oldu. İsrail, Suriye krizinin patlak vermesinden bu yana birçok hava saldırısı gerçekleştirdi. Rusya ise İsrail'e Suriye rejimine teslim ettiği Rus silahlarının Hizbullah üyelerinin veya İran destekli örgütlerin eline geçmeyeceğine dair güvence verdi. Öte yandan Suriye'de özellikle Tartus kıyısında bir Rus askeri tesisi bulunmaktadır. Bu Rus askeri üssü Rus Donanması gemilerinin yanaşmasına ve onarılmasına izin vermek için belirlendi. Rusya bu üssü Rus Donanması için bir lojistik destek noktası olarak görmekteydi. Aynı zamanda Bağımsız Devletler Topluluğu dışındaki son kaleleri bu üstür ve kaybıyla birlikte Rusya, sıcak sulardaki tek ve stratejik çıkışını kaybetmiş olacaktır. 2013 yılının Şubat ayında Suriye'deki savaşlar Tartus şehrine yaklaştı ve bu süre zarfında Özgür Ordu liderleri Esad rejimine destek vermeyi bırakmazlarsa Rus üssünü ve savaş gemilerini hedef alacakları tehdidinde bulundular. Buna karşılık Rusya askeri tesislerine yönelik herhangi bir saldırıya şiddetle karşılık vereceği ve ayrıca askeri üssünü savunmak için gerekirse Elit Kuvvetler göndereceği tehdidinde bulundu. Rusya, Suriye'ye herhangi bir dış askeri müdahaleyi önlemek için Suriye kıyılarındaki savaş gemilerinin varlığını güçlendirdi. Moskova Şam'a giden Rus silah sevkiyatlarını korumayı hedeflediğini söyledi ancak Libya krizinde olduğu gibi Suriye savaşına herhangi bir uluslararası askeri müdahale niyetini ortadan kaldırmayı da hedefledi.¹⁸⁷

¹⁸⁶ John Hart, Maaike Verbruggen, and Giovanna Maletta, "Actual use of chemical weapons in Syria," in *SIPRI Literature Review for the Policy and Operations Evaluations Department of the Dutch Ministry of Foreign Affairs*, (Solna: SIPI, 2017), s.83-84.

¹⁸⁷ Roy Allison, "Russia and Syria: explaining alignment with a regime in crisis," *International Affairs* 89, Issue 4, (July 2013), s.807-808. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12046>.

Batı'nın Suriye'ye silah satışını yasaklama çağrılarına rağmen Moskova bu çağrılarını reddetti ve anlaşmaların mühimmat ve küçük savunma silahlarından oluştuğunu savundu. Bu silahlar Moskova tarafından Rus gemileriyle Suriye'ye gönderilmektedir ve Suriye'nin Lazkiye ve Tartus limanlarında teslim edilmektedir. Rusya'nın Suriye'ye askeri desteği bedavaya gelmemektedir. Suriye'nin ekonomik çöküşüne ve direnişin Suriye'deki petrol kaynakları üzerindeki kontrolüne rağmen Moskova, Suriye'ye askeri teçhizat göndermeye devam etti. Bu İran'ın, Rusya'nın hem de Suriye'nin stratejik bir müttefiki olmasının temel nedeni olabilir. İran Suriye savaşına doğrudan müdahale etmekte ve İran güçleri Beşar Esad rejimini ve Suriye ordusunu desteklemek ve yanında durmak için Suriye topraklarında bulunmaktadır. İran Suriye topraklarında da var olan Lübnan Hizbullahını desteklemenin yanı sıra Suriye'deki askeri varlığını güçlendirdi.¹⁸⁸

Moskova, sıcak sulardaki son çıkışı olarak kabul edilen Tartus'taki askeri üssün varlığına ek olarak Suriye rejimini bölgedeki son müttefiki olarak gördüğü için Esad'ın düşmesi fikrini reddetmektedir. Ayrıca Suriye'de Esad rejiminin düşmesi ılımlıların iktidara gelmesi anlamına gelmemektedir. Aksine Kaddafi rejiminin düşmesinden sonra Libya'da olduğu gibi aşırılık yanlılarının güçleri ve varlıkları güçlenebilir. Moskova açısından bu Kırım bölgesinde de gerilimin ortaya çıkması ve ayrılıkçılar ve İslamcılarla savaşların başlaması anlamına gelmektedir. Bu nedenle Moskova kendi topraklarında veya yakınında patlamasını beklemek yerine İslamcı aşırılık yanlılarına karşı Rusya'nın sınırlarından uzak bölgelerde savaş başlatmaya karar verdi. Gürcistan ve Ukrayna müdahalesinin ardından Rusya'ya uygulanan yaptırımların ardından Rusya'da kötüleşen ekonomik koşullar nedeniyle Rus güçlerinin Suriye içinde savaşa girmesi beklenmemekteydi. Fakat Rusya Obama'nın Suriye meselesindeki itidal politikasından yararlandı. Moskova Suriye'ye askeri müdahaleyi benimseyerek Rusya'nın büyük güçler arasında sayılması gereken bir süper güç olmasını amaçladı ve Moskova'nın IŞİD terörüne karşı savaşında müttefiki Esad'a verdiği destek Rusya'nın Ortadoğu'da güvenlik ve istikrarın koruyucusu olarak konumunun yükselmesine katkıda bulunacaktır.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Lund, "From Cold War to," s.22.

¹⁸⁹ Allison, "Russia and Syria," s.809-810.

3.1.2. Rusya'nın Suriye Krizine Askeri Müdahalesi

Şekil 3'te görüldüğü gibi, Suriye'nin çoğu rejimin kontrolü dışındadır. IŞİD, Suriye bölgelerinin çoğunu kontrol altına aldı. Suriye ordusunun ülkenin kuzey ve doğu bölgeleri başta olmak üzere Suriye'nin tüm bölgelerine kontrolünü genişletmemesi IŞİD güçlerinin varlığının yoğunlaşmasına izin verdi. Böylece örgüt, Suriye'de kendi başkenti olarak Rakka şehrini aldı ve oradan Suriye topraklarında etkisini genişletmek için yayıldı. Örgütün genişlemesi, yalnızca onu durdurmaya çalışmak için hava saldırılarının uygulanmasıyla karşılandı, ancak IŞİD'in Suriye topraklarına yayılmasını ve nüfuzunu durduramadı. Sadece hava saldırıları yapmak örgütün büyümesini durduramayacaktı ve bu yüzden karadan askeri bir saldırı gerçekleştirilmeliydi. Amerika Birleşik Devletleri'nin özellikle Irak ve Afganistan'daki sefil başarısızlığından sonra bir kara saldırısı düzenlemek veya başka bir savaşa girmek istemediği için bunun Barack Obama başkanlığında gerçekleştirmesi imkansızdı. Bölgesel olarak Amerika IŞİD'e karşı güçlü bir müttefik bulamadı. Irak güçleri özellikle IŞİD karşısında arka arkaya aldıkları kayıplardan sonra bitkinler, IŞİD'e karşı koymaya mecbur bırakılan tek güç Suriye ve Irak ordularındır ancak bu iki ordunun IŞİD'e karşı durabilmeleri için güçlü bir desteğe sahip olması gerekir. Raporlar Suriye rejiminin ve Suriye ordusunun Suriye alanının yalnızca %40'ı olarak tahmin edilen bir alanı kontrol ettiğini gösterdiğinden Suriye topraklarında Suriye ordusu savaşlarda en büyük kaybedendir. Suriye krizinin ışığında Suriye ordusunun morali de sarsıldı ve ordudan firar vakalarıyla birlikte ordu personelinin morali de etkilendi.¹⁹⁰

Rusya, Suriye'deki savaşın, Suriye halkına demokrasi ve özgürlük sağlamak amacıyla değil, rejim ve muhalefet dışında üçüncü bir tarafın arzudan kaynaklandığına emindi. Rusya bu üçüncü tarafın terör örgütleri ve El Kaide tarafından temsil edildiğini ve bu örgütlerin sadece Suriye rejimini devirmeyi değil aynı zamanda tüm bölgenin güvenlik ve istikrarını bozmayı amaçladığını düşünmekteydi. Bu da Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından 2013 yılında Amerikan halkına yaptığı konuşmada sunuları söylediğinde doğrulandı:

Suriye demokrasi için bir savaşa değil çok dinli bir ülkede hükümet ve muhalefet arasında silahlı bir çatışmaya tanık oluyor, Suriye'de çok az demokrasi şampiyonu var. Ancak hükümete karşı savaşan her türden yeteri kadar Kaide savaşçısı ve aşırılık yanlısı var, ABD Dışişleri Bakanlığı El Nusra Cephesi'ni ve muhalefetle

¹⁹⁰ Clement Ndidi Oligie, "Why Russia is involved in the Syrian Civil War: One Issue Many Views," *Acta Universitatis Danubius* 12, no. 1, (2019), s.95-96.

*savaşan Irak ve Şam İslam Devleti'ni terör örgütü olarak belirledi, muhalefete sağlanan yabancı silahların körüklediği bu iç çatışma, dünyanın en kanlı çatışmalarından biridir.*¹⁹¹

Terörist gruplar kişisel çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla dünyanın farklı ülkelerinden kendilerine katılan gönüllülerden oluşur ve Putin bu grupların unsurlarının çatışmanın sona ermesinden sonra ülkelere dönmesinden duyduğu korkuyu dile getirerek şunları söyledi:

*Orada savaşan Arap ülkelerinden paralı askerler ve Batı ülkelerinden ve hatta Rusya'dan yüzlerce militan bizim derin endişemizdir, Suriye'de edindikleri tecrübe ile ülkemize dönemeyecekler mi? Ne de olsa Libya'da savaştıktan sonra aşırılık yanlıları Mali'ye geçti, bu hepimizi tehdit etmektedir.*¹⁹²

Suriye'ye Rus askeri müdahalesi IŞİD'in gücünün artmasının ardından geldi çünkü örgüt, Rusya'dan ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinden özellikle de Kafkasya bölgesinden çok sayıda Müslümanı kendine çekmeye başladı. IŞİD Çeçenya, Dağıstan ve bölgede yaşayan diğer İslami halklardan genç Müslümanları çekmeyi başardı. IŞİD'in kurulduğunu ilan ettikten sonra “Mücahidler”in dikkatini Irak ve Suriye'ye çevirmeyi de başardı, Kasım 2014'te IŞİD Rusya'ya çevresinde yaşayan Müslüman halklar tarafından kendisine yönelik terör operasyonlarına tanık olacağı yönünde doğrudan bir tehdit yönelttiği kısa bir film yayınladı. Bu noktada Moskova kendisine karşı saldırılar başlatmak için açık tehditler gönderen terör dalgasına karşı durmaya hazırlanmaya başladı. Rusya bu savaşçıları Rus toprakları dışında ortadan kaldırmanın Rusya'ya ve onun istikrarına daha fazla fayda sağlayacağını düşündü ve bu Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesinin ana nedenlerinden biriydi.¹⁹³

2015 yılının Eylül ayında Suriye liderliğinin Devlet Başkanı Putin'e Rus ordunun müdahale etmesi ve rejimi kurtarması için resmi bir talepte bulunmasını Rus, İran ve Suriye liderleri arasında gizli görüşmeler izledi. Ağustos sonundan Eylül 2015'e kadar Suriye'deki Rus askeri üslerindeki Rus ordusu ve teçhizatının sayısında artışa tanık olundu. Rusya ağır askeri teçhizatına ek olarak Rus askerlerini Suriye'ye sevk etmeye başlamıştır. Rusya karadan havaya füze sistemleri, Modern MiG savaş uçakları, Sukhoi uçakları ve T-90 tanklarını özellikle Tartus limanındaki askeri üsler ve Lazkiye

¹⁹¹ Vladimir Putin, “A Plea for Caution from Russia,” *New York Times*, September 11, 2013, Erişim Tarihi: 15/01/2021. <https://www.nytimes.com/2013/09/12/opinion/putin-plea-for-caution-from-russia-on-syria.html>.

¹⁹² A.y.

¹⁹³ Włodkowska-Bagan, “Syria,” s.30.

havalimanı başta olmak üzere Suriye topraklarına doğru getirdi. Rusya 30.09.2015 tarihinde Suriye topraklarında ilk hava saldırılarını yönetmeye başladı.¹⁹⁴

Rusya'nın tutumu Esad ve rejiminin çıkarınaydı. Bu Suriye krizinin patlak vermesinden bu yana açıkça görülüyordu. Rusya, Suriye'ye herhangi bir askeri müdahaleye karşı sert bir tavır aldı. Dolayısıyla, Rusya'nın, Esad rejimini devirmek için askeri güç kullanılmasını isteyen herhangi bir BM kararının askıya alınmasına neden olduğunu görüyoruz. Öte yandan Rusya, fırsatı değerlendirerek Suriye krizine askeri müdahalede bulunmaya başladı. Rusya'nın Suriye'ye olan ilgisi birkaç nedenden kaynaklanmaktadır ve bunlardan en önemlilerini şu şekilde sıralanabilir:

- 1. Ekonomik Motifler:** İki ülke arasındaki ticari ilişkiler büyük ve eskidir. Rusya'nın da Suriye'de önemli ekonomik yatırımları ve çıkarları vardır. Bu çıkarlar Beşşar Esad'ın iktidara gelmesiyle büyüdü. Beşşar yönetimindeki Suriye, Rusya için Ortadoğu'da önemli bir ticaret ortağı haline geldi. Rusya'nın bakış açısına göre, Suriye rejimi değiştirilirse Rusya önemli bir ekonomik ve ticari ortağı kaybedecektir.¹⁹⁵
- 2. Jeostratejik Motifler:** Putin 2000 yılında cumhurbaşkanı olduğundan beri, Rusya'nın çıkarlarını mümkün olduğunca gerçekleştirmeyi amaçlayan pragmatik bir politika izlemiştir. Putin, Amerika'nın bölge üzerindeki kontrolünü tamamen genişletmeye çalıştığını ve ABD politikasının Arap ülkeleri ile Amerika'nın Rusya ve Çin gibi rakip ülkeleri arasında herhangi bir yakınlaşmayı önlemeyi amaçladığını tespit etti. Putin'in görüşüne göre, Arap Baharı hareketleri Amerika ile tamamen bağlantılı yeni bir Ortadoğu inşa etmeye yönelik bir Amerikan planıydı. Bu nedenle, Putin'in Amerika Birleşik Devletleri'nin genişlemesini ve uluslararası arenadaki benzersizliğini sınırlayacak herhangi bir karar almaya çalıştığını görüyoruz. Suriye krizi patlak verdiğinde Rusya, Arap bölgesindeki son müttefikini kaybetmekten korktu. Suriye, Rusya'nın Ortadoğu ve Arap bölgesine tek çıkış noktasıdır.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Lund, "From Cold War to," s.28.

¹⁹⁵ Azuolas Bagdonas, "Russia's Interests in the Syrian Conflict: Power, Prestige, and Profit," *European Journal of Economic and Political Studies* 5, no.2, (Winter 2012), s.64.

¹⁹⁶ İbrahim Khasanov, "Rus Basınında Arap Baharı," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 0, sayı: 10, (Mayıs 2020), s.101-102. <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.10.70>.

- 3. Askeri Motifler:** Çarlardan beri Rusya sıcak sulara erişimle ilgilendi. Tartus'ta bir Rus askeri üssü kurma hayali 1971'de gerçekleşti. Putin, yeni umutlarla bir Rus ordusunu yeniden inşa etmeye çalıştı. Putin, orduyu Rusya'ya yönelik herhangi bir tehdidi caydırmak için yeterli olacak şekilde kurmaya özen gösterdi. Bu amaçla Putin ve Medvedev, müttefik ülkelerdeki askeri bölgelerine ilgi göstermeye çalıştı. Rusya Tartus limanını kaybetmekten korkuyordu. Rusya, Suriye rejiminin kaybedilmesinin Rusya'nın Akdeniz'deki son ayağını kaybetmenin bir yolu olacağını düşünüyordu.¹⁹⁷
- 4. Terörle Mücadele:** Rusya, terör örgütlerinin artan gücünden, bölgesel ve uluslararası arenada büyük etkiye sahip bir güç olarak ortaya çıkmalarından korkuyordu. Suriye krizi, Rusya'dan binlerce “Mücahid”i çekmişti. Bu “Mücahidler”, geri dönmedikçe Rusya'nın güvenliği için herhangi bir tehdit oluşturmayacaklar. Bu nedenle Rusya, geri dönmeleri için önlemler almak zorunda kaldı.¹⁹⁸

Rusya'nın Suriye savaşına müdahalesinin ana nedeni Rusya'nın terör örgütlerinin yayılmasını engelleme arzusundan kaynaklanmaktadır. Terör örgütleri radikal fikirlerini yaymak için Arap bölgesinin özellikle Irak ve Suriye'nin genel durumunu istismar ettiler ve dünyanın her yerinden mücahitleri Batılı güçlerle yüzleşmek için çekmeye ve kendi inanç ve fikirlerine dayanan kendi devletlerini kurmaya çalıştılar. Suriye savaşı sırasında aşırılık yanlılarını Suriye hükümetiyle yüzleşmeye teşvik etmek için mezhepçiliği istismar etmeyi başaran bu örgütler kışkırtma sürecini kendi devletlerini kurma hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak görmeyi amaçladılar. Buradan, Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesinin temel amacının terör örgütleriyle yüzleşmek ve onların Esad rejimini devirmelerine izin vermemek olduğu açıkça görülmektedir. Rusya Suriye rejimi tarafından temsil edilen laik hükümetin düşüşünün Suriye'yi aşırılıkçılık ve terörizmin yayılması için bir arenaya dönüştüreceğini düşündü. Bu fikirlerin yayılması

¹⁹⁷ Bagdonas, “Russia's,” s. 61-62.

¹⁹⁸ Abdel Nasser Al-Ayed, “Al-Tadakhul Al-Easkarii Al-Ruwsii fi Suria: Al-Dawaei wa Al-Tadaei wa Al-Afaq,” Arapça, *Al Jazeera Centre for Studies, Reports*, (October 2015), s. 4.

Suriye arenasıyla sınırlı kalmayacak, diğer ülkelere de yayılarak Rusya'ya kadar ulaşacaktı.¹⁹⁹

Rusya ise güvenliğini ve iç istikrarını korumak için terör örgütüne karşı savaş açtı. IŞİD kuruluşunun ilanından sonra çok sayıda üyeyi kendine çekmeyi başardı. Rusya topraklarında özellikle Kuzey Kafkasya ve Çeçenistan'dan IŞİD'e katılmak üzere birçok İslamcı çıkışına tanık oldu. Rusya aşırılık yanlılarının kendisine döneceğinden ve fikirlerini veya eylemlerini Rus topraklarında yayacağından korktu. Bu nedenle geri dönüşlerini veya ülkenin güvenliği üzerindeki etkilerini önlemek için hazırlıklar yaptı. Terör örgütlerinin zaferini ve Suriye üzerindeki kontrollerini engellemek için desteklemeyi daha iyi gördü. Rus hükümetinin görüşü terör örgütleriyle Rus topraklarından uzakta karşı karşıya gelmenin ve onları ortadan kaldırmanın daha iyi olduğu yönündeydi.²⁰⁰

Ayrıca Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan ve Rusya ile yakın siyasi ve ekonomik ilişkileri olan lider ve diktatörlerin egemenliğine tabi olan Orta Asya ülkelerinde terör örgütlerinin yayılmasından, Rusya'ya düşman olan radikal İslami bir rejimi uygulamak amacıyla bu ülkelere ulaşip onları iç savaflara sürüklemelerinden ve iktidardaki rejimleri değiştirmelerinden endişe etmekteydi. Bu, bölgedeki terör rejiminin genişletilmesi anlamına gelmektedir ve buna Rusya tarafından izin verilmemektedir. Rusya Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana radikal İslami örgütlerin ve fikirlerin yayılmasını önlemek için çeşitli savaşlar yürüttü ve Çeçenya bölgesi, Kuzey Kafkasya ve Dağıstan buna tanık oldu. Rusya Tacikistan ve Afganistan gibi bazı Orta Asya ülkelerinde laik rejimlere mümkün olan her türlü desteği sağlamıştır. Arap Baharı devrimlerinin patlak vermesinden sonra Rusya yeni rejimlerin radikal örgütlerinkine benzediğini düşünerek bu Arap ülkelerindeki halk hareketlerini reddeden bir tutum benimsemiştir. Rusya İslami tehdidin geri dönmesine, aşırılıkçı ve terörist fikirlerin yayılmasına direnmek için çalıştı. Bu tehditlerin Rus topraklarına ulaşmasından ve iç istikrarını ve güvenlik durumunu etkilemesinden korkuyordu. Bu yüzden Rusya radikal

¹⁹⁹ Nader Hashemi, "Toward a Political Theory of Sectarianism in the Middle East: The Salience of Authoritarianism over Theology," *Journal of Islamic and Muslim Studies* 1, no. 1 (2016), s.67. muse.jhu.edu/article/701391.

²⁰⁰ A.y.

İslami yaklaşımla entelektüel yakınlığı nedeniyle Arap Baharı hükümetlerinin kendisi için bir tehdit oluşturduğunu düşünmüştür.²⁰¹

Suriye'nin durumu göz önüne alındığında Moskova muhalefetin iç savaştaki zaferinin ve Esad rejiminin devrilmesinin Rusya ve çıkarları için bir felaket olacağını düşündü. Bu yüzden Rusya Ortadoğu'da laik diktatörlük hükümetlerinin varlığının terör örgütlerine karşı koyma ve tehlikelerini Rus topraklarından uzaklaştırma veya etkilerini sınırlandırma kabiliyetine sahip olduğunu değerlendirdi. Rusya ayrıca demokrasinin uygulanmasının Suriye'de aşırılık yanlısı örgütlerin güç kazanma şansını artıracak olduğunu düşündü. Rusya'nın kategorik olarak reddettiği şey buydu. Rusya, Suriye rejimine verdiği destek ve terör örgütlerine karşı mücadelesi yoluyla terörist gruplara karşı koymak ve ortadan kaldırmak için uluslararası çok taraflı bir koalisyon kurmayı başardı. Rusya'nın Suriye'ye desteğinin başlamasından sonra Moskova IŞİD'i ortadan kaldırmak ve ardından Suriye krizini çözmek için diplomatik çabalarını yoğunlaştırmak için bir çağrı haline geldi. Bu nedenle Rusya IŞİD'in yayılmasını ortadan kaldırmak için IŞİD'le savaşan ülkeler listesinin başında yer almaya çalışmaktadır. Rusya IŞİD'e karşı savaşmak için uluslararası koalisyona katılarak çok kutuplu bir dünya düzeninin varlığını savunan teorisini güçlendirmeyi başardı. Rusya, Suriye topraklarında mevcut terör örgütleri tehdidine karşı Ortadoğu ülkelerine ek olarak çeşitli Avrupa ülkelerinden çok kutuplu bir ittifak sistemi kurmayı başardı. Suriye topraklarında terör gruplarıyla mücadele edebilecek tek güvenilir cepheyi temsil ettiği için Suriye rejimini desteklediğine dair ülkelere bir mesaj göndermeyi başardı. Muhalefet askerlerinin çoğu terör örgütüne katıldığı için geri kalan ülkelerin muhalefeti desteklemeyi bırakması, Batılı ülkelerin terör örgütlerine karşı mücadelesinde Esad rejimiyle iş birliği yapması gerektiğini anlatmıştır.²⁰²

Rus askeri operasyonlarının başlamasından hemen sonra, Rus uçakları Suriye rejiminin kontrolü dışındaki bölgeleri bombalamaya başladı. Rus askeri müdahalesi Suriye savaşında bir dönüm noktası oluşturdu. Rusya muhalefet ve onun uluslararası müttefikleri pahasına güç dengesini Suriye rejimi ve müttefikleri lehine değiştirmeyi başardı. IŞİD yerlerini hedef aldığını iddia etti ancak Suriye ordusuna ve rejimine karşı çıkan her kesimi hedef aldı. Rusya hava saldırılarına devam ederken karada Suriye

²⁰¹ Bagdonas, "Russia's," s.117-118

²⁰² A.y.

ordusu ve müttefiklerinin gücü muhalefet bölgeleri ve terör örgütleri üzerinde yeniden kontrol sağlamaktaydı.²⁰³

Rusya krizin patlak vermesinden sonra Suriye'ye askeri destek sağladı. Suriye devriminin ilk dört yılında Rusya tarafından hafif askeri malzeme desteği sağlandı ve bunlar arasında mühimmat ve çeşitli bireysel silahlara ek olarak Suriye ordusuna lojistik destek sağlamak için Rus subayları ve askeri uzmanları da bulunmaktadır. Rus askeri operasyonlarının başlamasından önce Rusya, Suriye'ye sürekli olarak tonlarca silah, mühimmat ve çeşitli askeri araç gönderdi, aynı zamanda uçak ve helikopterler için yedek parça sağlamaya odaklandı ve bu Suriye Hava Kuvvetlerinin kendisine muhalif güçlere özellikle de IŞİD'e karşı saldırılar düzenlemeye devam etmesine izin verdi. Rusya daha önce Suriye'de bulunmayan modern mekanizmalar göndererek rejimi destekledi. Örneğin: 9A52 Smerç olarak bilinen ağır ve çoklu roketatarlar, T-90 ve T-72 tankları, Su-24 ve Su-25 uçakları, BTR-82A zırhlı personel taşıyıcıları, UR-77 Meteorite mayın temizleme aracı, KVSŞ Kord ağır makineli tüfekleri ve AK-74M gibi kişisel silahlar gönderdi. 30.09.2015 tarihinde Rusya, Suriye savaşına askeri müdahaleye ve doğrudan müdahil olmaya başladı ve ilk sortisini bir savaş uçağıyla gerçekleştirdi. Rusya 4 adet Su-30SM, 12 adet Su-25, 12 adet Su-24M2 ve 20 adet Mi-17, Mi-25 ve Mi-24 savaş helikopterinden oluşan bir askeri güç gönderdi. Buna ek olarak yeni mekanizmaları çalıştırmak için gönderilen askeri kuvvetlerin 2000'den fazla asker ve subay olduğu tahmin edildi ve zamanla asker sayısı yaklaşık 4000 askere ulaştı.²⁰⁴

Savaş sırasında Rusya muhaliflere kaybettiği bölgeleri geri kazandırmak için yaptığı askeri operasyonlarda Suriye ordusuna doğrudan destek verdi. Hmeymim üssündeki Rus komutanlar askeri operasyonları tamamen denetlerken Suriye ordusunun liderlerinden aldıkları verileri incelemekte, analiz etmekte ve her savaş için uygun bir plan yapmaktalardı. Muharebeler sırasında Rus uçakları kara kuvvetleri için hava koruması sağlamakla muharebe ortamına nüfuz etti ve muhalefete ağır kayıplar verdirdi. Rusya Suriye'deki askeri operasyonlarının başladığı ilk üç ayda 5400 çatışmaya müdahale etti ve 69 savaş uçağı kullanarak en az 1.400 ton ağırlığında bombalar atarken, aynı zamanda Suriye kıyılarında demirlemiş Rus askeri gemileri ve Hmeymim üssünden

²⁰³ Lund, "From Cold War to," s.28.

²⁰⁴ Tomasz Wójtowicz, Izabela Barsznica, and Kamil Drag, "The Influence of Russian Military Involvement in The War In Syria," *Zeszyty Naukowe Akademii Sztuki Wojennej* 111, no. 2, (January 2019), s.91.

muhalif bölgelere füzeler fırlattı. Bununla birlikte Rus Hava Kuvvetleri'ne Rus Donanması'ndan takviyeler eşlik etti. Bazı raporlar Rus Donanmasının 15'ten fazla savaş gemisinin varlığını göstermekte ve bu filolar arasında Sovyet Karadeniz Filosunun Buyan sınıfı savaş gemisi de bulunmaktadır Amiral Kulakov ve Siewieromorsk gibi büyük ve denizaltı karşıtı muhripleri aynı zamanda Büyük Peter adlı kruvazör, eskort gemileri ve savaş uçaklarıyla Amiral Kuzniecowa olarak bilinen uçak gemisi de bulunmakta ve raporlar ayrıca beşten fazla Rus savaş gemisinin Suriye kıyılarında konuşlandığını göstermektedir. Uçak gemisi Amiral Kuzniecov'da on beş savaş uçağı vardır ve ayrıca yüzlerce Rus özel hareket kuvveti de bulunmaktadır. Özel Kuvvetlerin görevleri askeri üsleri korumak, keşif operasyonları yürütmek ve savaş uçakları için hedefler belirlemektir. Bu kuvvetlere ek olarak Suriye topraklarında savaş sırasında Wagner ve Slav grubuna ait Rus paralı askerler de bulunmaktadır. Rusya ayrıca S-400 füze sistemi de sağladı. S-400 sistemi uçaksavar ve füzesavardır ve bu sistem Türk ordusunun 2015 yılının sonlarında bir Rus savaş uçağını düşürmesinin ardından bilinir hale geldi.²⁰⁵

Rus askeri müdahalesi Suriye savaşında bir dönüm noktası oluşturdu. Rusya, muhalefet ve onun uluslararası müttefikleri pahasına güç dengesini Suriye rejimi ve müttefikleri lehine değiştirmeyi başardı. Rejim Suriye'nin kuzey bölgeleri hariç muhalif güçlerle girdiği silahlı çatışmalarda kaybettiği toprakların çoğunu yeniden ele geçirmeyi başardı. Rusya kendisini önemli bir bölgesel oyuncu olarak kabul ettirdi. Rusya çeşitli bölgelere müdahale etme ve başarılı askeri operasyonlar yürütme kabiliyetine sahip olduğunu gösterdi. Çatışmalar sırasında Rusya, Suriye ordusu güçleri, İran güçleri, Hizbullah güçleri ve onlara eşlik eden grupların ilerleyişi eşliğinde yoğun hava saldırıları gerçekleştirdi. Bu operasyonlar IŞİD güçlerini ezmeye yönelik yapılmıştır lakin Suriye rejimine karşı çıkan herhangi bir gücü ezmek için hiçbir çabadan kaçınılmamıştır. Rusya'nın desteği sayesinde rejim Suriye topraklarının çoğu üzerindeki kontrolünü kademeli olarak geri kazanmayı başardı ve Rusya'nın desteği sayesinde IŞİD'in Suriye topraklarındaki varlığı ortadan kaldırıldı.²⁰⁶

²⁰⁵ A.g.e., s.92-93.

²⁰⁶ Michael Kofman, "Syria and the Russian Armed Forces: An Evaluation of Moscow's Military Strategy and Operational Performance," in *Russia's War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned*, ed. Robert E. Hamilton, Chris Miller, and Aaron Stein, (Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, 2020), s.41-42.

Rusya, Suriye krizine askeri müdahalesi ile sadece IŞİD'e karşı savaşmayı amaçlamadı. Daha ziyade rejime ve Suriye ordusuna onunla savaşan güçlere karşı askeri destek sağladı. Rusya, Suriye rejiminin muhalif güçlere karşı iç savaşta kaybettiği Suriye topraklarını geri alabilmesi için buna destek vermeyi amaçladı. Suriye muhalefet güçleri, Amerika Birleşik Devletleri'nden destek almaktaydı. Rusya, Suriye savaşına müdahalesinden sonra çeşitli jeopolitik kazanımlar elde etmeyi hedeflemektedir. Rus güçleri Esad'ı desteklemek için ilk katılımlarından sonra herhangi bir dış baskı olmaksızın uygun siyasi çözüm aşamasına kadar çalıştı. 2017 yılının sonlarında Rus ordusu Suriye ordusu için önemli kazanımlar elde etti çünkü Suriye ordusu ve onu destekleyen gruplar çeşitli cephelerde savaşan tüm grupların saldırısını durdurabildi. Ayrıca en önemlileri Halep şehrinin ve Deraa vilayetindeki Şeyh Miskin bölgesinin silahlı muhalefet gruplarından kurtarılması olan geniş alanları ve bölgeleri özgürleştirmeyi başardı. Suriye ordusu da 2016 yılında Palmira şehrini IŞİD'den kurtarmayı başardı ve aynı zamanda Suriye ordusu ve ona bağlı güçler IŞİD'i yenilgiye uğratarak örgütün kontrol ettiği bölgeleri geri almayı başardı. Bundan sonra Suriye ordusu savaşan herhangi bir gruba karşı herhangi bir askeri operasyon başlatmak için inisiyatif aldı. Savaş sırasında çok sayıda Rus askeri öldü ve Rusya günlük olarak yüksek malzeme maliyetlerine maruz kaldı ancak Rusya savaşın maliyetlerini karşılayan maddi getiriler elde etmek için çalıştı. Örneğin Tartus üssünü ve Hmeymim askeri havaalanını 2066 yılına kadar kullanma hakkını elde edebildi ayrıca Suriye'deki muharebeler savaşa katılan Rus askerlerine yeni silahlar deneyerek ve deneyim kazandırarak Rusya'ya hizmet verdi. Rusya Devlet Başkanı Putin bunu, Suriye savaşına katılan Rus askerlerinin kazandığı muharebe tecrübesinin paha biçilmez olduğunu vurgularken dile getirdi.²⁰⁷

Rus müdahalesinden önce Suriye ordusu zor durumdaydı çünkü Suriye ordusu güçsüzdü ve kötü bir durumdaydı. Suriye topraklarındaki muhalif güçler ve örgütler Suriye ordusuna ağır kayıplar vermeyi başardı bu da Suriye rejiminin Suriye topraklarının çoğunun kontrolünü kaybetmesinde kendini gösterdi. Rusya müdahalesinden sonra sadece hava saldırıları yapmakla kalmamış aynı zamanda Suriye ordusuna destek sağlamak ve tavsiyelerde bulunarak yardım etmek için de çalışmıştır. Rusya, Hmeymim üssünü askeri operasyonları planlama ve yürütme merkezi olarak kullanmıştır. Farklı cephelerden gelen bilgiler Hmeymim üssüne ulaşmakta ve ardından

²⁰⁷ Lund, "From Cold War to," s.39.

uygun adımlar atılmaktadır. Rusya bölgelerin kurtarılması için yapılan savaşlarda Kaplan Kuvvetleri ve Kudüs Tugayı gibi Suriye ordusuna eşlik eden milislerle işbirliğini koordine etmeye çalıştı. Başka bir deyişle, Rusya'nın savaştaki stratejisi, bir grup paralı askerinin kara operasyonlarına katılımına ek olarak, hava kapsama alanı sağlamak ve kara hareketlerini Suriye ordusuna ve beraberindeki milislere bırakmak üzerine kuruluydu.²⁰⁸

Rusya Suriye ordusunu yeniden güçlendirmeyi başardı. Suriye ordusu Rus askeri desteği sayesinde çeşitli muhalif güçlere karşı yaptığı savaşlarda zaferler elde edebildi. Suriye'deki Rus askeri kuvvetlerinin eski komutanı General Sergey Surovikin tarafından 2017 yılı sonunda yayınlanan Rus raporlarına göre Rusya'nın 227 günlük muharebelere katılımının ardından 67.000 km²'lik bir alanın kurtarıldığı, aynı zamanda IŞİD'e ait 32.000'den fazla savaşçının öldüğü ve örgüt tarafından kullanılan 394'ten fazla tankın imha edildiği belirtildi.²⁰⁹

Öte yandan, Suriye krizi sırasında Suriye toprakları uluslararası güçlerin rekabetine sahne oldu. Bu güçler arasında bir miktar temas oldu. Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesine Suriye meselesinde ilgili bölgesel güçlerle temas da eşlik etti. Buna karşılık Rusya İran, Irak ve Suriye'ye komşu ülkelerle eylemleri koordine etmek için Suriye'ye müdahalesinden kazançlı çıktı. Rusya ayrıca İsrail ordusunun liderleriyle koordinasyonu yoğunlaştırdı. En büyük temas Türkiye ile Rusya arasında oldu. Her iki ülke de Suriye savaşına müdahale etti ve her iki ülke de Suriye savaşında kendi hedeflerine ulaşmak istemekteydi, Rusya, yukarıda ifade edilen özel çıkarlarını elde etme umuduyla Esad rejimini desteklemektedir. Türkiye ise Esad rejimini devirmek için muhalefete desteğini açıkladı. Türkiye sınırlarının güvenliğini sağlamaya çalıştı ve özellikle IŞİD'e karşı savaş sırasında Kuzey Suriye topraklarında bulunan ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenen Kürt güçlerini zayıflatmak için çalıştı. Hem Rusya hem de Türkiye çatışmanın taraflarından birini desteklediğinden aralarında doğrudan bir temas gerekliydi. Türk füzeleri 2015'te bir Rus savaş uçağını düşürdüğünde olan buydu. Bu olayın ardından iki ülke arasındaki ilişkilerde bir istikrarsızlık yaşandı.

²⁰⁸ Kofman, "Syria," s.42.

²⁰⁹ Wójtowicz, Barsznica, and Drag, "The Influence," s.94.

Fakat iki ülke arasında diplomatik çabalar gösterildikten sonra ilişkiler nispeten istikrara kavuştu.²¹⁰

Sonraki zamanlarda Rusya ve Türkiye arasındaki diplomatik çabalarda artış görüldü. Her iki taraf da destekledikleri taraflar arasında barış istedi. İki ülke muhalefet ve rejim temsilcileri arasındaki görüşmeleri denetledi. Türkiye'nin çıkarı öncelikle sınırlarının güvenliğine ve Kürt güçlerinin Türkiye sınırlarına yaklaşmasına izin vermemeye odaklanmıştı. Türkiye ayrıca İdlid'de herhangi bir saldırgan eylemi yasaklamak için Rusya ile bir anlaşma imzaladı. Türkiye, Rusya ile koordineli olarak Suriye'nin kuzeyinde askeri operasyonlar düzenledi. Türk kuvvetleri, sınırlarının güvenliğini sağlamak için kuzey Suriye'de askeri operasyonlar gerçekleştirmiştir. Bu operasyonların en önemlileri 2016 yılında Fırat Kalkanı Harekatı, 2018 yılında Zeytin Dalı Harekatı ve 2019 yılında Barış Pınarı Harekatı olmuştur. Türk-Rus ilişkileri de rejim güçleri ile muhalif güçler arasında ara sıra yaşanan çatışmalar nedeniyle sık sık çalkantılara sahne oldu. Zaman zaman Türk güçleriyle doğrudan çatışmalar meydana geldi. Bu da 27.02.2020 tarihinde Rus ve Suriye ordularının hava saldırılarında İdlid şehrinde bulunan çok sayıda Türk ordusu personelini öldürdüğü zaman oldu.²¹¹

İsrail de İranlı milislerin ve Lübnan Hizbullahının bölgelerine hava saldırıları düzenliyordu. İsrail bu operasyonlarla sınırlarını düşmanlarına ulaşan silahlardan korumayı amaçladı. İsrail, operasyonlarını Rus ordusuyla koordine olmadan yürütüyordu. Rus ve İsrail orduları arasında doğrudan temas kurması gerekiyordu. Ancak 2018'de Suriye güçleri yanlışlıkla bir Rus IL-20 askeri uçağını düşürdü bu olay Suriye ordusunun sistemleri üzerinde tam Rus denetimi teorisinin yanlışlığını kanıtladı. Rusya, İsrail'i uçağın düşürülmesine neden olmakla suçladı aynı zamanda Rusya bu olaya karşılık olarak üç adet S-300 sistemini ücretsiz bir şekilde sağladı ve bu Suriye ordusuna Suriye hava sahasını herhangi bir güç tarafından gelecekteki herhangi bir saldırıdan korumak için ek bir güç verdi.²¹²

Rusya'nın Suriye topraklarındaki varlığı askeri destek sağlamakla sınırlı değildi. Aynı zamanda Rusya, savaşan taraflar arasında arabuluculuk yaptı ve aralarındaki

²¹⁰ Robert E. Hamilton, and Anna Mikulska, "Russian-Turkish Relations and Their Implications for the West," *Foreign Policy Research Institute*, (April 2021), s.13.

²¹¹ Cemil Doğan İpek, and Mehmet Çağatay Güler, "Turkey and Russia in Syrian War: Hostile Friendship," *War Studies University* 35, no. 3, (2021), s. 80.

²¹² Lund, "From Cold," s.39.

anlaşmaların ve ateşkeslerin sonuçlandırılmasına nezaret etti, Rusya ayrıca Suriye ordusu ile muhalefet grupları arasındaki bu ateşkeslerin uygulanmasını denetledi. Anlaşmaların çoğu muhalif savaşçıların İdlib'e sınır dışı edilmesini ve İdlib'e erişimlerini garanti altına almak içindi. Bu durumda rejim, Suriye'nin kuzey bölgelerinde muhalif militanların varlığını sağlarken bölgelerin çoğu üzerinde kontrolü yeniden kazanmış olacaktı. Bu anlaşmalar ve ateşkesler büyük ölçüde rejimin 2018'de Şam kırsalı ve çevresinde kontrolü yeniden tesis etme savaşlarında kazandığı zaferlerden sonra ortaya çıktı. Suriye rejimi, rejimin geri almak istediği bölgelerde direniş gruplarına karşı şiddetli askeri operasyonlar yürütürken kara operasyonlarına Rus uçaklarından yoğun hava desteği eşlik etmektedir. Bu operasyonlar çok sayıda sivilin ölümüne ve bu da muhalif güçlerin Rus gözetiminde rejimle anlaşmalar imzalamasına neden oldu. Rejim ile silahlı muhalif gruplar arasındaki anlaşmalar IŞİD güçlerini de kapsamaktaydı. IŞİD başlıcaları Şam'ın El-Hacer el-Esved mahallesi ve Yermuk kampı olan bazı mahalleleri kontrol etmekteydi. Rejim güçleri ile IŞİD unsurları arasında IŞİD güçlerinin Suriye'nin El Bukemal kentine gelişini kolaylaştırmak karşılığında kontrol alanlarını rejime devretme anlaşması imzalandı. IŞİD'in varlığının son bölgesi olduğu için örgüt unsurları bu şehri seçti. 21.07.2018 tarihinde Suriye ordusu IŞİD'in Şam kentindeki son kalesini aldı ve Şam kenti IŞİD unsurlarının varlığından kurtuldu.²¹³

Muharebeler sırasında Rusya, muharebenin gerçekleştiği her bölgeye karşı "kavrulmuş toprak politikası" izlemiştir. Savaş uçakları, savaş gemileri ve askeri üslerden savaş alanına füzeler fırlatmanın yanı sıra birçok hava saldırısı gerçekleştirmektedir. Rusya ve Suriye ordusunun aşırı güç kullanması muhalefeti teslim olmaya ve ateşkes talep etmeye zorladı. Ateşkes, muhalif güçlerin İdlib gibi diğer bölgelere güvenli erişimleri karşılığında silahlarını teslim etmesiyle yapılmaktaydı. Aynı zamanda Rusya, anlaşmaların uygulama mekanizmalarını denetlemek ve istikrarı ve mezhepsel farklılıkların olmamasını sağlamak için muhalefetten geri aldığı alanlarda devriye gezmek için Rus Askeri Polisi birimlerini kullandı. Böylece muhalif güçler Rusya'nın anlaşmalara bağlı olduğunu ve onları ihlal etmediğini, Rusya'nın mezhep çatışmalarından uzak bölgelerde istikrarı hızlandırmak istediğini öğrendi. Ayrıca

²¹³ Sasha Ingber, "Syrian Military Retakes Full Control of Damascus," *NPR*, (May 21, 2018), Erişim Tarihi: 27/01/2021. <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2018/05/21/613083607/syrian-military-retakes-full-control-of-damascus>.

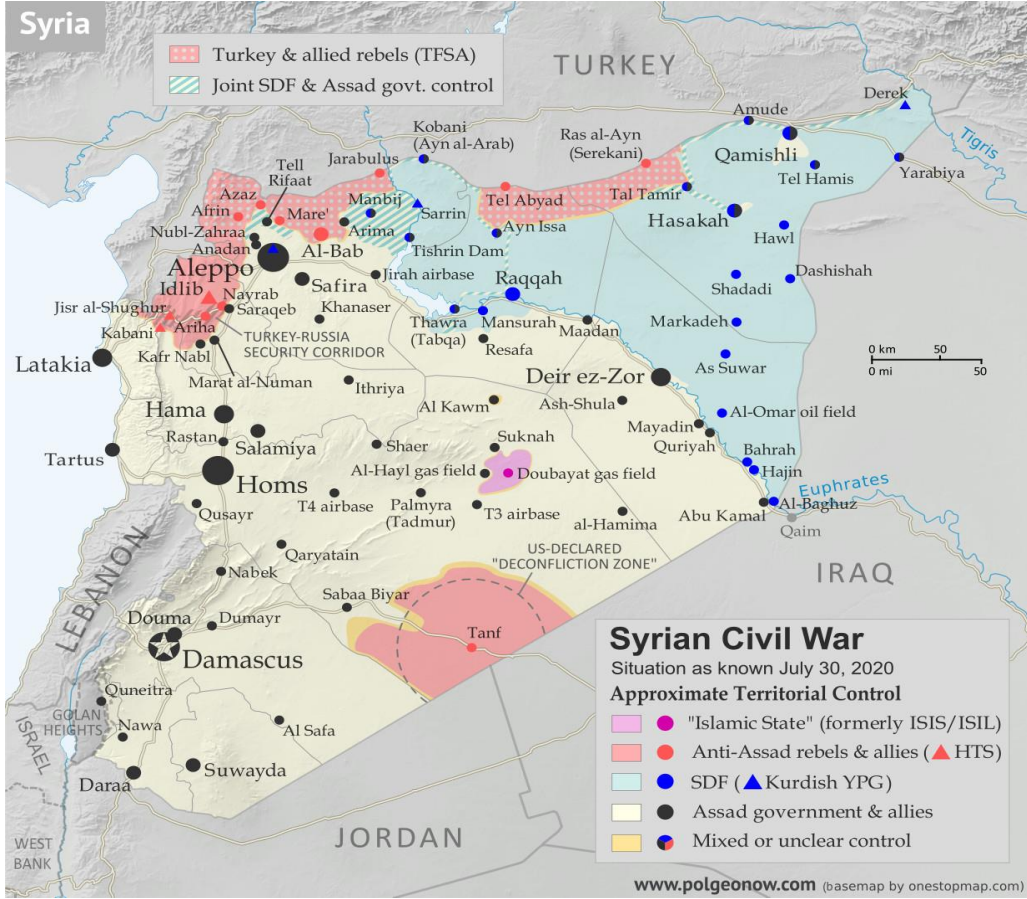
Rusya'nın özgürleştirdiği alanları yağmalamadığı veya kötüye kullanmadığı konusunda genel bir fikir oluşturdu. Suriye devriminin kaynağı olan ülkenin güney bölgelerinin kurtarılması sırasında yaşananlar bunlardır ve Rus güçlerinin varlığı rejim güçlerinin eski isyancılara karşı misilleme olaylarını hafiflettiğine inanılmaktadır.²¹⁴

Öte yandan Rusya muhalif gruplar ile rejim güçleri arasındaki anlaşmaların imzalanmasına nezaret etti. Anlaşmaların çoğu muhalif savaşçıların bölgelerinden çıkışını ve onların ve ailelerinin Suriye'nin kuzeyindeki Özgür Ordu'nun kontrol bölgelerine erişimini sağlamanın şart olduğunu belirtilmiştir. Karşılığında ise Rejim güçlerinin muhalefetten kurtarılan bölgelere girmesi ve orada Suriye bayrağının çekilmesi ve böylece rejimin kontrolüne geri dönmesi şartı da bulunmaktadır. Rusya aynı senaryo altında birçok anlaşmanın uygulanmasını denetleyerek rejimin Şam kırsalında muhalefete kaptırdığı alanları geri kazanmasını sağladı. 12.04.2018 tarihinde Şam kırsalındaki Duma kentinden rejim karşıtı İslam ordusunun tahliyesi sırasında Rus Askeri Polis birimlerinin Duma şehrinde konuşlandırılacağı, aynı zamanda tahliye sırasında Suriye bayrağı çekileceği duyuruldu ve böylece rejim Doğu Guta'nın tamamını kontrol altına almış oldu.²¹⁵

2019'un sonu ve 2020'nin başı, kuvvetlerin Suriye toprakları üzerindeki konuşlanma ve kontrolünün seyri değişti. Suriye ordusu güçleri Rus desteği sayesinde toprakların çoğunun kontrolünü yeniden ele geçirmeyi başardı. Suriye haritası ise Esad güçleri, Kürt koruma güçleri, Suriye muhalefet güçleri ve IŞİD güçlerinin bulunduğu alanlar arasında dağıtıldı. Şekil 4 30.07.2020 tarihinde Suriye'deki kontrol ve yayılma alanlarını göstermektedir.

²¹⁴ International Crisis Group, "Lessons from the Syrian State's Return to the South," *Crisis Group Middle East Report* no. 196, (25 February 2019), s.3-5.

²¹⁵ News Wires, "Syrian Military Takes Full Control over Eastern Ghouta," FRANCE 24, (12 April 2018), Erişim Tarihi: 08/01/2021. <https://www.france24.com/en/20180412-syria-russian-military-police-deployed-douma-eastern-ghouta>.

Şekil 4. Suriye'deki Kontrolün Savaşan Güçlerin Arasındaki Dağılımı 2020

Kaynak: <https://www.polgeonow.com/2020/07/syria-controlled-areas-map-2020.html>

Şekil 3 ve şekil 4 arasında karşılaştırılma yapıldığında Rejim tarafından kontrol edilen alanın genişlemesini fark edilmektedir. Aynı zamanda Kürt Koruma Birimi güçleri tarafından kontrol edilen alanın genişletildiği görülmektedir. Bununla birlikte varlığı İdlib şehri ile sınırlı olan muhalif güçlerin kontrol ettiği alanın küçüldüğü fark edilmektedir. IŞİD varlığının büyük kısmı ortadan kaldırıldı. En büyük itibar Suriye'ye askeri müdahalesi ve rejimin Suriye'nin büyük bölümünde kontrolünü genişletmesini sağlayan Rusya'ya gitmektedir. Suriye rejiminin imdat çağrısı ve Rusya'nın askeri desteği olmasaydı durum tamamen farklı olurdu. Kontrol alanları şu şekilde dağıtıldı:

- 1. Suriye Rejimi Kontrolündeki Alanlar:** Beşar Esad liderliğindeki Suriye hükümeti, ülkenin kıyı, orta ve güney bölgelerinin çoğunu aynı zamanda Şam ve Halep gibi büyük şehirleri kontrol etmektedir. Suriye hükümeti Lübnan ve Irak sınırlarının kontrolünü de yeniden ele geçirmeyi başardı.

Aynı zamanda ülkedeki devlet kurumlarının çoğunu ve zenginlik kaynaklarını kontrol etmektedir.²¹⁶

- 2. Suriye Demokratik Güçleri (SDF) Kontrolündeki Alanlar:** Kuzeydoğu Suriye Kürt güçlerinin ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenen eşdeğer Arap güçlerinin kontrolü altında. Bu güçler ağırlıklı olarak Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve onun askeri kanadı Halk Koruma Birlikleri'nin (YPG) güçlerinden ayrıca bazı mezheplere bağlı Arap milis ve güçler ile Asur gibi diğer yerel güçlerden oluşmaktadır. 2014 ve 2017 yılları arasında IŞİD kontrolünü Suriye'nin kuzeyindeki geniş alanlara yaymayı başardı, ancak Suriye Demokratik Güçleri Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğiyle IŞİD güçlerini bölgeden çıkarmayı başardı. Suriye Demokratik Güçleri Fırat Nehri'nin kuzey bölgelerinin neredeyse tamamını kontrol etmeyi başardı ve bu bölgelerde onlar için bağımsız bir rejim kurdu ancak, IŞİD'in uyuyan hücrelerinin yaptığı bazı intihar saldırılarından kurtulamadı. Öte yandan Türkiye terör örgütlerinin Türkiye sınırlarına yaklaşımını sınırlamak için askeri operasyonlar gerçekleştirdi. Türk askeri operasyonları öncelikle Türkiye ile Suriye arasındaki sınır bölgesinin güvenliğini sağlamayı amaçlamaktaydı ve 18.03.2018 tarihinde Türk kuvvetleri Afrin kentini kontrolünü ele geçirmeyi başardı.²¹⁷
- 3. Özgür Suriye Ordusu Kontrolündeki Alanlar:** İdlib Şam hizip grubu veya eskiden El Nusra Cephesi olarak adlandırılan grup tarafından kontrol edilmektedir. Özgür Ordu kuzey Suriye bölgelerinin geri kalanında konuşlanmaktadır. Rejim güçleri ile Özgür Ordu güçleri arasında, kullanılan sayı ve kuvvet bakımından farklılık gösteren ara sıra savaşlar patlak verdi. Özgür Suriye Ordusu da ülkenin güneyindeki Al-Tanf üssünde bulunmaktadır. Üs Suriye çölünde Suriye, Ürdün ve Irak arasındaki sınır bölgesine yakın bir yerde bulunmaktadır. Daha önce bu üs IŞİD'in kontrolündeydi ancak Özgür Ordu güçleri koalisyon güçlerinin de desteğiyle 2016 yılında IŞİD'ten geri almayı başardı ve ardından koalisyon güçleri etrafına 55 km genişliğinde bir tampon bölge kurdu.²¹⁸

²¹⁶ EASO, *Country of Origin Information Report: Syria Security Situation*, (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021), s.17.

²¹⁷ A.g.e. s. 18.

²¹⁸ A.g.e. s. 21.

- 4. İslam Devleti Örgütü (İŞİD):** İŞİD Suriye'deki geniş alanlar üzerindeki muazzam genişlemesine ve kontrolüne rağmen bölgelerinin çoğunu kaybetti. Bunlardan sonuncusu Suriye'nin Deyrizor Şehri'nin doğu kırsalındaki El-Bukamal şehrine bağlı El-Bağuz köyüydü. Suriye Demokratik Güçleri 24.03.2019 tarihinde El-Bağuz kentinin kontrolünü ele geçirerek Fırat Nehri havzası çevresindeki varlığına ve gücüne son verdi. Örgütün varlığı Suriye *Badia*'nın (çölünün) bazı bölgeleriyle sınırlı hale geldi. İŞİD kalıntıları Suriye *Badia*'sının (çölünün) uçsuz bucaksız bölgelerinde onları takip etme ve bulma zorluğundan yararlandı. Suriye'nin doğu ve batı bölgelerini birbirine bağlayan yol boyunca ayrı vur-kaç saldırıları ve ayrı pusular ve tutuklamalar gerçekleştirerek oradan başladı ve buna ek olarak Suriye'nin bazı köy ve şehirlerinde bir dizi koordineli saldırı gerçekleştirmiştir.²¹⁹
- 5. Hay'at Tahrir al-Sham (HTŞ):** 28 Ocak 2017'de Jabhat Fateh al-Sham (eski adıyla Nusra) diğer gruplarla birleşti ve Heyet Tahrir al-Sham'ı kurdu. İdlib, HTŞ'nin karargahı olarak alındı. HTŞ, Suriye rejiminin ve müttefiklerinin Suriye'nin çeşitli bölgelerindeki zaferlerinden yararlandı ve HTŞ, güç kazanmak ve İdlib'in çoğu bölgesinde kontrolünü genişletmek için “Mücahidleri” ve savaşçıları kendisine çekmeye başladı.²²⁰

Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesi Esad rejimini düşmekten korumayı amaçlamaktaydı. Rusya Esad'ı ve rejimini koruyarak sınırlarını aşırılık yanlılarının varlığından korumanın ve güvence altına almanın yanı sıra birçok ekonomik ve jeopolitik çıkar elde etmektedir. Rusya Ortadoğu'daki çeşitli ihtilafların tüm taraflarıyla ilişkilere sahip olma avantajına sahiptir. Rusya'nın Suudi Arabistan ve İran, Katar ve Körfez ülkeleri, Türkiye ve Kürtler, Arap-İsrail çatışmasının tarafları ile ve Libya'daki silahlı çatışmanın iki tarafını Fayez hükümeti ve Tümgeneral Halife Haftar tarafları ile iyi ilişkileri bulunmaktadır. Moskova -Washington'dan farklı olarak- bir tarafı diğerine tercih etmeksizin çatışmaların tüm tarafları arasında orta bir pozisyon almayı başardı ve bu Moskova'ya Washington veya diğer ülkelerin zararına ileri bir rol oynama konusunda

²¹⁹ A.g.e. s. 22.

²²⁰ Omar Idlibi, “Hayyat Tahrir Al-Shaam Kasultat 'Amr Waqieun,” Arapça, Harmoon Center for Contemporary Studies, (February 07,2021), https://www.harmoon.org/reports/%D9%87%D9%8A%D8%A6%D8%A9-%D8%AA%D8%AD%D8%B1%D9%8A%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%A7%D9%85-%D9%83%D8%B3%D9%84%D8%B7%D8%A9-%D8%A3%D9%85%D8%B1-%D9%88%D8%A7%D9%82%D8%B9/#_ftn1, Erişim Tarihi: 15/03/2021).

mutlak bir avantaj verdi. Moskova Washington'un aceleci davranışını düzeltmeyi amaçladı. Washington bu ülkelerdeki siyasi geçişe dayanmadan eski rejimler pahasına halk hareketlerini desteklemekte hızlı davrandı. Rusya, Ukrayna krizinden sonra kendisi ile Washington arasındaki gerilimi azaltmayı da amaçladı ancak, Washington ile Moskova arasındaki yakınlaşma girişimleri başarısız oldu. Washington ile ittifak kurulamamasının ardından Moskova bölgesel bir ittifak kurmaya çalıştı. Moskova, Suriye topraklarında bulunan veya Suriye krizinde çatışan güçler üzerinde etkisi olan ana bölgesel güçle yakınlaşmaya çalıştı, aynı zamanda İran ve Türkiye'yi müzakere masasına getirmeyi başardı. Kazakistan'ın başkenti Astana'da bu ülkeler arasında Suriye konusunda barış görüşmeleri başlatıldığında olan bu olmuştur.²²¹

Astana görüşmeleri 23-24 Ocak 2017 tarihinde başladı ve 16 Şubat 2021 tarihine kadar devam etti. Yapılan toplantı sayısı on beşe ulaştı. Bu toplantılar Suriye rejimi ile muhalefet liderleri arasında Rusya, Türkiye ve İran'ın gözetimi ve güvencesi altında bir görüşme sağlamayı amaçlamakta ve bu konferansların sonuçları kısa vadeli bir etkiye sahip olarak tanımlanmaktadır. Bu yapılan konferanslar Suriye'deki çatışmanın tarafları arasındaki şiddeti azaltmayı başardı fakat bu toplantılar Suriye'deki çatışmaya kapsamlı bir çözüm getirmedi. Birleşmiş Milletler himayesinde düzenlenen ve Suriye'nin siyasi geleceğini tartışan Cenevre konferanslarının tam tersi olmuştur. Rusya Suriye'deki savaşı kazanabilir ama bölgeye barış getiremez. Bu konferansların düzenlenmesinden sonra ortaya çıkan şey budur çünkü Rusya'nın Suriye'nin iç ve dış arenasında neler yapabileceğini gösterdi. Rusya uluslararası güçlerle değil bölgesel güçlerle yakınlaştı. Aynı zamanda Rusya savaş sonrası dönemi için Suriye'yi yeniden inşa edemez çünkü Rusya, Türkiye ve İran gibi Suriye çatışmasına doğrudan müdahil olan bölgesel güçler Suriye'nin yeniden inşası için gerekli faturanın maliyetini karşılayamazlar. Suriye'deki yeniden yapılanma aşaması bu ülkelerin sağlayamadığı devasa kaynaklar gerektirir ve bu nedenle Arap Körfezi ülkeleri gibi ekonomik kapasiteye sahip diğer ülkelerin desteği aranmalıdır.²²²

Suriye'deki savaş tamamen bitmedi. Görüldüğü gibi Suriye hala bölünmüş durumdadır. Suriye topraklarındaki aşırı örgütlerin varlığına ek olarak rejim güçleri ve

²²¹ Andrey Kortunov, "The Astana Model: Methods and Ambitions of Russian Political Action," in *The MENA Region: A Great Power Competition*, ed. Karim Mezran and Arturo Varvelli, (Milano: ISPI and Atlantic Council, 2019), s.56.

²²² A.y.

müttefikleri aynı zamanda Kürtler ve muhalefet güçleri Suriye topraklarında dağılmaktadır. Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesinin üzerinden beş yılı aşkın bir süre geçtikten sonra Rusya, Suriye savaşına müdahale serüveninin avantajlarından yararlanmaya çalışmaktadır. Şimdiye kadar elde ettiği avantajlardan en önemlisi Suriye'de uzun bir süre boyunca askeri üslere sahip olması ve ayrıca Suriye'nin gelecekteki stratejilerini şekillendirmede kilit bir oyuncu haline gelmesidir. Suriye rejimi tamamen çöküşün ve muhalefetle olan savaşı kaybetmenin eşiğindeyken ülkenin büyük bir bölümünü yönetmeyi başardı. Rusya -Esad'a verdiği destekle- Suriye rejiminin konumunu güçlendirmeyi ve muhalefetin konumunu ve gücünü zayıflatmayı başardı. Muhalefet hala bulunmaktadır ve muhalefetin zayıflığına rağmen bölge için Rus barışını çözümlerini reddetmektedir. Rusya, Türkiye ve İran ile Astana Konferansı gibi ortak toplantı ve konferanslar düzenleme konusunda anlaşmaya varma başarısına ulaşmış olmasına rağmen bu anlaşmalar kapsamlı olarak nitelendirilmemektedir çünkü anlaşmaların çoğu gerilimi düşürme ve ateşkese odaklanmakta, gelecekteki Suriye'nin çıkarına kapsamlı bir siyasi çözüm anlamına gelmemektedir. Ancak, Astana konferanslarının düzenlenmesi Rusya'nın çıkarıdır. Bu görüşmeler sonucunda yeni bir Suriye anayasası hazırlayacak bir Suriye komitesi oluşturulmuştur ve Suriye'nin yeniden inşası için destek vermeye istekli Batılı ülkeler çatışan taraflar arasındaki barış görüşmelerinin sonucunu beklemektedir.²²³

Rusya, Putin iktidara geldiği zaman özellikle Suriye başta olmak üzere Sovyetler Birliği ile iyi ilişkileri olan bölge ülkeleriyle ekonomik ilişkiler kurmaya çalıştı. Hem Rusya hem de Suriye uzun yıllara dayanan ekonomik ilişkilere sahiptir. Putin Suriye ile yakınlaşma politikası izlemiş ve iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla ikili ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Ancak şimdi akla şu soru gelmektedir: Kırılgan bir ekonomiye sahip olan Rusya savaş sonrası yeniden yapılanması için Suriye'ye ekonomik destek sağlayabilir mi? Rusya'nın müttefiki Suriye'ye yardım sağlaması zordur çünkü Suriye'nin yeniden inşası Rusya'nın tek başına karşılaması zor olan çeşitli araçlar gerektirmektedir. Bu nedenle Rusya -Çin ile birlikte- Suriye'nin yeniden inşası için ekonomik sözleşmeleri tekelleştirmeye ve ele geçirmeye çalışmaktadır.²²⁴

²²³ Lovotti, "Redistribution," s.74.

²²⁴ A.g.e. s.75.

Rusya -Batı gücü ve Amerika Birleşik Devletleri'nin aksine- Suriye ihtilafına dahil olan tüm taraflarla yakın ilişkilere sahiptir. Aynı zamanda Türkiye, Suriye rejimi ve İran gibi müttefikleriyle de ve kuzeydoğu Suriye'deki Kürtlerle de iyi ilişkileri bulunmakta, buna karşılık Amerika Birleşik Devletleri, İran'ın Suriye topraklarındaki varlığı nedeniyle herhangi bir yardım sağlama teklifini reddetmektedir. ABD açısından İran'ın Suriye topraklarındaki varlığı İsrail ve Suudi Arabistan gibi diğer ülkelerle sorun yaratacak bir mesele olarak görülmektedir. Ancak Rusya, İran kuvvetlerinin önümüzdeki dönemlerde Suriye'den çıkmasının imkansız olduğunu bilmektedir çünkü İran'ın varlığı Esad rejimini desteklemeyi ve onu iç muhaliflerine karşı korumayı hedeflemektedir. Suriye muhalefeti ise İran'ın Suriye topraklarındaki varlığı veya Suriye politikasının gelecekteki yapısının belirlenmesine katılımı nedeniyle herhangi bir çözümü reddetmektedir çünkü Suriye muhalefeti, İran'ın Suriye topraklarındaki varlığını Suriye'de herhangi bir siyasi geçişin önünde engel olarak görmektedir. Ayrıca İran'ın Amerika Birleşik Devletleri ile çok kötü ve sabit olmayan ilişkileri bulunmaktadır. ABD Eski Başkanı Donald Trump İran nükleer dosyası nedeniyle kasıtlı olarak İran'a yeni ekonomik yaptırımlar uygulamış ve bu yaptırımlar İran ekonomisini zayıflatmıştır ki bu da İran'ın Suriye'ye ekonomik yardım sağlayamamasına ve İran'ın pahasına Rusya'yı tercih etmesine neden olacaktır.²²⁵

Öte yandan Rusya muhalif grupların bulunduğu kuzey bölgesinde nüfuzunu genişletmek istemekte ancak bölgede Türkiye ile Rusya arasındaki karmaşık ilişkilere rağmen Türkiye, Rusya ile olan farklılıklarını bir kenara bırakıp, Suriye'deki çatışmaya bir çözüm bulmak için onunla birlikte çalışmaktadır. Rusya, Türkiye ile Suriye arasındaki gerilimi önlemek için Türkiye'nin pozisyonundan yararlandı. Moskova 2019 yazında iki ülkenin Suriye-Türkiye sınırı boyunca güvenli bir bölge kurmayı kabul ettiği Ankara ile bir anlaşmaya varmayı da başardı. Ancak Şam ile Ankara arasında yeni bir anlaşmazlık çıkarsa Moskova kendini zor durumda bulacaktır. Tahminler Rusya'nın bölgedeki ilk müttefiki Esad ve Suriye ordusu lehine ve Türkiye aleyhine davranmaya meyilli olduğunu göstermektedir. Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve NATO güçlerinden destek isteyebilir ve bu ise Rusya'nın bölgedeki politikasında büyük komplikasyonlara yol açacaktır.²²⁶

²²⁵ A.g.e. s.76.

²²⁶ A.g.e. s. 77.

Suriye bugün bir dizi federal bölünmenin ortasında yaşamakta ve her iki taraf da diğer tarafın politikalarını kontrol etmeye çalışmaktadır. Esad, Suriye topraklarının çoğu üzerindeki gücünü ve kontrolünü yeniden kazandı. Rusya ve İran'ın kendisine verdiği desteği kullanarak muhalefeti ortadan kaldırma girişimlerine başladı. Öte yandan İran, uluslararası talepler doğrultusunda Suriye topraklarından ayrılmayı reddetmekte, aynı zamanda bölgedeki varlığını pekiştirmeye ve İran'dan Irak ve Suriye üzerinden Lübnan'a uzanan Şii-İran hilalini oluşturmaya çalışmaktadır. Buna ek olarak İran'ın Suriye'deki varlığı, İsrail'in İran'dan duyduğu korkuya tekabül etmektedir. İsrail güvenliğini ve istikrarını sağlamak için Suriye topraklarına geniş çaplı hava saldırıları düzenlemektedir. Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenen İsrail, İran güçlerini ve Lübnanlı Hizbullah savaşçılarını İsrail'in güvenliğine tehdit oluşturmamalarını sağlamak için etkisiz hale getirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye Suriye'nin kuzeyinde sınırlarını korumaya ve Kürtlerin sınırlarına yaklaşmamasını sağlamaya çalışmakta, buna karşılık Kürtler, Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki operasyonlarına bir ses çıkarmadıkları için artık hiçbir uluslararası gücün desteğine güvenmemektedir. Suriye topraklarındaki bu dengeler Rus politikasına ve stratejik çıkarlarına yansımakta üstelik bu dengeler sadece Rusya'nın Suriye'deki çıkarlarını etkilemekle kalmamakta aynı zamanda Rusya'nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki stratejik çıkarlarına da uzanmaktadır.²²⁷

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki durum kapsamlı toplu güvenliğin uygulanması için güçlü bir sistemin mevcudiyetini ve bu sistemi uygulamak için bölgesel ve uluslararası bir çabanın mevcudiyetini gerektirir. Arap ülkeleri zayıf kabiliyetleri nedeniyle bu sistemi tek başlarına uygulayamazlar. Bu nedenle Türkiye, Rusya ve İran gibi bölge ülkelerinin hazır olması ve tüm bu ülkelerin farklılıklarını bir kenara bırakıp bu sisteme ulaşmak için birlikte çalışması gerekmektedir. Özellikle bu ülkeler Batı varlığının kendi denetimlerine ve politikalarına tabi olmasını istiyorlarsa bu sistemi gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi her zaman sömürgeci devletlerin ilgi ve rekabet alanı olmuş ve tarih boyunca iki bölge de birden çok sömürgeciliğe ve emperyalist rekabete maruz kalmıştır. Amerika Birleşik Devletleri eşsiz bir küresel güç olarak ortaya çıkmasına rağmen bölgenin sorunlarına tek başına müdahale ve kontrol edemez. Öte yandan Rusya, Amerika'ya rakip bir güç olarak ortaya

²²⁷ Kortunov, "The Astana," s.61.

çıkmakta ancak Rusya, Amerika Birleşik Devletleri'nin gücüne benzer bir süper güç olarak kabul edilecek siyasi ve ekonomik kaynaklardan ve uygun ordudan yoksun bulunmaktadır. Her iki ülke de bölgeye mutlak kontrollerini dayatmamakta ancak, bölgedeki tarafları ve aktif devletleri harekete geçirmekten memnun bulunmaktadır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, İran'a baskı yapmaktan ve İsrail'e destek sağlamaktan memnun iken, Rusya, her zaman çatışan tüm taraflar arasında orta bir pozisyon almaya çalışmaktadır. Rusya'nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki varlığını sürdürmek için uluslararası güçlerin geri kalanından daha fazla şansı bulunmaktadır.²²⁸

Rusya'nın Ortadoğu'daki siyasi durumu, kendisini Ortadoğu ülkeleri için güçlü ve önemli bir ortak olarak sunmak için kullandığını söyleyebiliriz. Amerika çıkarlarına ulaşmak için, insan hakları gibi Batılı kavramları yayararak uzun vadeli ideolojik ilişkiler kurmayı amaçlarken, kendisini Amerika Birleşik Devletleri'ne mükemmel bir alternatif olarak sunmayı amaçlayan Rusya ise siyasi, ekonomik ve güvenlik ile ilgili çıkarlarını en üst düzeye çıkarmak amacıyla kısa vadeli politikalar benimsemiştir.²²⁹

3.2. Suriye Krizi Sırasında Rusya-Suriye İlişkileri ve Rusya'nın Kazanımları

Rusya, Suriye krizinde yaşananlardan en çok yararlanan taraf oldu ve olmaya da devam ediyor. Suriye krizinin başlangıcından bu yana, Rus pozisyonu Beşşar Esad ve rejiminin yanındaydı. Aynı zamanda, ABD ve müttefikleri ise Esad rejimini devirmeyi amaçlayan her gücü destekliyordu. Bu tezin ana sorusu, Rusya'nın Suriye'deki duruma müdahalesinden kazanımlarının ne olduğudur. Rusya'nın Suriye'de askeri operasyonlarına başlamasının üzerinden beş yılı aşkın bir süre geçtikten sonra pek çok kazanım elde ettiğini görüyoruz. En önemlisi Suriye'de Esad rejiminin devamlılığının sağlanması üzere Rusya'nın elde ettiği kazanımlar aşağıda, jeopolitik, askeri ve ekonomik kazanımlar olmak üzere üç başlık altında incelenecektir.

²²⁸ A.g.e. s.62.

²²⁹ Becca Wasser, "The Limits of Russian Strategy in the Middle East," *Santa Monica, CA: RAND Corporation*, 2019, s. 4. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE340.html>.

3.2.1. Jeopolitik Kazanımları

Daha önce de gördüğümüz gibi, Rusya Çarlık döneminden beri sıcak sulara ulaşmayı ummuştur. Bu hedefe, Sovyetler Birliği'nin Tartus limanında askeri bir deniz üssü inşa etmeyi başardığı 1971'de ulaşıldı. O dönemde Sovyetler Birliği, ABD ile birlikte dünyadaki güç dengesinin ikinci kolunu temsil ediyordu. Bununla birlikte, Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Rusya'nın uluslararası alandaki konumunun gerilemesine neden olurken, ABD'nin güç ve etkisinin ise artmasına katkıda bulundu. NATO eski Doğu Bloğu ülkelerine doğru genişledi. Putin, iktidara geldiğinden beri, Sovyetler Birliği günlerinde olduğu gibi Rusya'yı büyük bir küresel güç olarak yeniden kurmak için çalıştı. Bunun için Putin, içeride Rusya'nın tüm askeri ve ekonomik sektörlerini içeren reformları gerçekleştirmeye çalışırken, dışarıda, uluslararası sistemi tek kutuplu bir sistemden çok kutuplu bir sisteme dönüştürmek için Çin gibi küresel bir güçle ittifaklar kurmaya çalıştı. Ancak, 30 Eylül 2015'te Suriye'deki askeri operasyonlarının başlamasından bu yana Rusya, birçok hedefe yöneldi. Bu hedeflerden en önemlisi - bahsettiğimiz gibi- Esad rejimini korumak, bölgedeki Amerikan planlarına karşı çıkmak ve Suriye'de cihatçı örgütlerin büyümesini engellemektir.²³⁰

Rusya'nın Sovyet sonrası dönemde, özellikle Putin'in gelişinden bu yana dahil olduğu askeri operasyonların giderek büyüdüğünü söyleyebiliriz. Putin, her durumda askeri güç kullanmaktan çekinmedi. Bu, 2005'te Çeçen savaşındaki zaferde, 2008'de Abhazya'daki askeri operasyonlarda, 2014'te Kırım'ın işgalinde ve 2015'te Suriye'ye askeri müdahalede kendini gösterdi. Putin'in askeri operasyonlarındaki hedefi, Rusya'nın ihtişamını geri getirmektir. Rusya'nın Suriye'deki çıkarları, Suriye'nin Rusya için önemi ile sınırlı değildir. Rusya'nın Ortadoğu ve Akdeniz'deki çıkarlarını koruma arzusuna ulaşmak için bunun ötesine geçmektedir. Rusya'nın ilgisi öncelikle Tartus limanındaki askeri üssün varlığından kaynaklanmaktadır. Bu üs, Rusya'nın Akdeniz kıyılarında kalan tek üssü olması nedeniyle büyük bir stratejik önem taşımaktadır. Buradan, Esad rejimine Rus desteğinin, Rusya'nın bölgedeki çıkarlarının korunmasına katkıda bulunan Rus askeri varlığını güçlendirmek için geldiğini ileri sürülebilir.²³¹

²³⁰ Spyridon Plakoudas, "Putin, Assad and Geopolitics," *Middle Eastern Review of International Affairs*, no. 19, (February 2016), s.5-6.
<https://www.proquest.com/docview/1781761606?accountid=165872&forcedol=true>.

²³¹ Oligie, "Why Russia," s.98.

Ancak, Rusya'nın Suriye rejimine olan desteği sadece bu üssün korunması amacı ile sınırlı değildir. İki ülke, ticaret borsaları ve Rusya'nın Suriye'ye silah satışı gibi çeşitli ekonomik faaliyetlerde işbirliği yaptı. Rusya için Suriye önemli bir pazardır. Ancak Rusya, Suriye'yi güçlü bir ekonomik ortak olarak görmemekte ve Ortadoğu'da önemli ekonomik çıkarlar elde etmeyi hedeflemektedir. Bu, Rusya'nın Suriye rejimi ile 2008 yılında Tartus'taki Rus üssünü genişletmesine ve yenilemesine izin veren yeni anlaşmalar elde etmesiyle kanıtlandı. Rusya'nın bakış açısına göre askeri üs, Rusya'nın ticari faaliyetlere katılımı için bir kapı olacaktır. Ortadoğu ve Akdeniz'in, Suriye olaylarının başlangıcından bu yana Rusya'nın rejime olan desteğinin bu nedenle Rusya'nın bölgede tutunma arzusuna dayandığını görüyoruz. Rusya, Suriye rejiminin savaşı kaybetmesinin, Rusya'nın Sovyet döneminden bu yana kalan tek çıkış noktasını kaybetmesine neden olacağından korkuyordu. Suriye rejimi muhalifleri, Amerika ve diğer ülkelerden destek almaktadır. Muhalif güçler Suriye rejimini devirmeyi başarırrsa, Amerika ve müttefiklerine bölgede daha büyük bir rol verileceği, bu da Rusya'nın bu bölgedeki stratejik çıkarlarını kaybedeceği anlamına gelmektedir.²³²

Öte yandan Rusya'nın ekonomik çıkarlarını korumak için Esad rejimini elinde tutmayı amaçladığını söyleyebiliriz. Rusya, Avrupa ülkeleri için bir numaralı gaz ve petrol kaynağıdır. Rusya, Suriye rejiminin kaybının Amerika ve müttefikleriyle ortak çıkarları olan bir rejimin varlığına yol açacağından korkuyordu. Yeni Suriye rejimi, Rusya'nın Avrupa ülkelerine özel petrol ve gaz ihracatını etkileyecektir. Rusya, analizini Suriye muhalefetinin müttefiklerinin öncelikle Amerika ve Suudi Arabistan gibi petrol zengini Körfez ülkelerinden oluşması gerçeğine dayandırdı. Buradan Rusya, Suriye'deki herhangi bir yeni rejimin Arap ülkelerinden Avrupa'ya petrol transferini kolaylaştıracağını ve bunun da Rusya ekonomisini etkileyeceğini gördü. Dolayısıyla Rusya'nın Suriye savaşında Suriye rejimine verdiği desteğin öncelikle Rusya'nın kendi ekonomik çıkarlarını koruma arzusundan ileri geldiğini söyleyebiliriz.²³³

Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesinin başlamasının beşinci yılından sonra, Rusya'nın muhalefet ve onu destekleyen bölgesel güç pahasına Suriye savaşını Suriye rejimi lehine çevirmeyi başardığını görmekteyiz. Rusya'nın askeri desteği sayesinde rejim, Suriye'nin kuzey bölgeleri hariç silahlı muhalefete kaybettiği toprakların çoğunu

²³² Jeffrey Mankoff, "Why Moscow Fears Arab Unrest," *Current History* 111, no. 747, (Oct 2012), s.259.

²³³ Dilan Koc, and Serdar Güner, "The Syrian Conflict: Driving Forces of Balances and Imbalances," *The Middle East Review of International Affairs (MERIA)* 21, no.2, (September 2017), s.1-2.

yeniden kontrol edebildi. Batılı ülkeler Rusya'nın Suriye'de ağır kayıplara uğramasını ve Suriye'nin Rus ordusunun içinde boğulacağı bir bataklık olan Afganistan gibi olmasını bekliyordu. Fakat Rusya, Batı'nın tüm beklentilerini boşa çıkardı ve kendisini güçlü ve modern bir askeri güç olarak sunmayı başardı. Rusya, Suriye'ye müdahale ederek birçok kazanım elde etti ve kendisini uluslararası sahnede özellikle Ortadoğu'da önemli bir bölgesel oyuncu olarak kabul ettirmeyi başardı. Batılı ülkelerin askeri müdahalelerine kıyasla yıllarca ucuz askeri müdahalede bulunan Rusya, Suriye ekonomisini kontrol etmeyi başardı. Müdahale, Rusya'nın Suriye zenginlik kaynaklarına tam erişimini kolaylaştırmıştır. Rusya bu çıkarlarının yanı sıra Suriye'yi daha geniş jeopolitik politikalarının önemli bir bileşeni olarak görmektedir. Suriye'ye askeri müdahalesi sayesinde Akdeniz'in sularında etkili bir güç olmayı başardı ve nihayet Rus çarlarının sıcak sularda bir limana sahip olma hayalini gerçekleştirebildi. 2017 yılında Suriye rejimi ile Tartus deniz üssünü 49 yıl süreyle ücretsiz kullanma hakkı veren bir anlaşma imzalayabildi. Böylece Rusya Akdeniz bölgesindeki donanma varlığını sağlamlaştırdı ve Lazkiye'deki Hmeimim havalimanını kullanarak hava varlığının yanı sıra bölgede mutlak askeri varlığını da sağlamıştır.²³⁴

3.2.2. Askeri Kazanımları

Suriye'deki Rus askeri müdahalesi, Rus ordusunun savaş deneyiminin güçlendirilmesine bir şekilde katkıda bulundu. Ek olarak, Suriye savaşı Rus askeri mekanizmalarının performansının iyileştirilmesine katkıda bulundu. Rus askeri operasyonları ücretsiz pratik dersler gibiydi. Rus kuvvetleri, yeni ve farklı silah türlerini test etmek için bu savaştan yararlandı. Bu silahların çoğunun daha önce test edilmediğini belirtmekte fayda var. Rusya Savunma Bakanı Sergei Shoigu'nun açıklamalarına göre Suriye savaşı Rus silah şirketlerinin yeni silahları test etmesine olanak sağladı aynı zamanda Rus kuvvetleri modern uçaklar, çeşitli askeri araçlar, füze rampaları, Rus robotları ve diğer birçok askeri teçhizatı denedi. Bizzat Sergei Shoigu, “320'den fazla farklı silah türünü test ettik” açıklamasında bulundu.²³⁵

²³⁴ Kübra Çağlar Hekimoğlu, “Suriye Krizi Bağlamında Rusya'nın Suriye Politikası,” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(4), (Ekim 2021), s. 1414-1415. <https://doi.org/10.16951/atauniiibd.912762>.

²³⁵ “Russia tested 320 types of weapons in Syria,” *Middle East Monitor*, (July 15, 2021), <https://www.middleeastmonitor.com/20210715-russia-tested-320-types-of-weapons-in-syria/>, Erişim Tarihi: September 25, 2021.

Beş yıllık savaş sırasında Rusya'nın Suriye'de test ettiği bu silahların arasında Mi-28, Mi-24, Mi-35 ve Ka-52 helikopterleri, Tu-95MS ve Tu-22MZ uzun menzilli uçakları, Su-34, Su-30SM, Su-35S, Su-24M ve Su-25SM uçakları, Iskander, Tochka-U, Kalibr ve Kh-101 füze sistemlerinin yanı sıra en son elektronik harp sistemleri, ile muhabere ve keşif sistemleri de yer almaktadır.²³⁶

Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesi, silah sistemlerindeki kusurların keşfedilmesine katkıda bulundu ve bu da hataların düzeltilmesi ve gerekli silah modifikasyonlarının yapılmasına olanak sağladı. Aşağıdaki tabloda keşfedilen bazı hatalar ve buna ek olarak 2017-2018 yıllarında Rusya'nın test ettiği bazı yeni silah türleri gösterilmektedir:

Tablo 1. Suriye Savaşında Yeni ve Değiştirilmiş Silahlar

Yıl	No.	Detay
2017	01	BRDM-2 olarak bilinen yeni bir tür zırhlı aracın test edilmesi ve keşifteki etkinliğinin yanı sıra engebeli arazide yürüme kabiliyetinin ölçülmesi.
	02	Suriye'deki Rus ordusu komutanlarına çelikten beş kat daha güçlü olduğu söylenen zırhlı takımların sağlanması.
	03	Spetsnaz kuvvetlerinin Ak-73M3 tüfekleriyle silahlandığı görüldü aynı zamanda tüfeğe gündüz ve gece teleskobu eklendi.
	04	Rus Su-34 ve Su-35 uçaklarının elektronik cihaz ve yazılımlarındaki hatalar keşfedildi ve ayrıca hava savunma füze sisteminde de eksiklikler bulundu.
	05	İdlib'de muhalif mevzilere Tochka-U ve Iskander füzeleri ateşlendi ve Rusya füze fırlatmalarının sorumluluğunu reddetti.
2017	06	T-90 tankının birinci zaman test savaşta sırasında, özellikle teröristlere karşı etkinliği.
	07	Rus mühendis kuvvetleri tarafından PP-2005M duba köprüsünün pilot uygulaması. Köprü 120 ton taşıma kapasitesine ve bir saat içinde inşa edilebilme özelliğine sahiptir.
	08	Solntsepek TOS-1A ağır füzelerinin kullanılması. Bu füzeler ağır bir alev makinesidir ve özellikle dağlık arazilerde etkilidir.
2018	09	Suriye'deki görevlerin doğasına uygun olarak Kh-101 füzelerinin modifikasyonu.
	10	Tor-M2 olarak bilinen hava savunma sistemi Hmeymim havaalanına yerleştirildi. Sistemin temel amacı havalimanına yapılan drone saldırılarına karşı koymaktır.
2018	11	Savaşlar bakım ve bazı silahlarda değişiklik yapma veya bunları iptal etme alanında büyük deneyim verdi ve Rus kuvvetleri Ataka tank güdümlü füzeyi iptal ettiğinde Khrizantema-VM 9M123M ile değiştirildi.

²³⁶ Timothy Thomas, "Russian Lessons Learned in Syria an Assessment," *MITRE Center for Technology and National Security*, (June 2020), s.4-5.

12	Drone saldırılarına karşı sistemler geliştirmeye çalışıldı ve Rus İHA'larının yetenekleri geliştirildi.
13	The Glaz olarak bilinen bireysel anket sistemi test edildi. Bu sistem arazinin doğru bir resmini gönderebilir ve tünel aramalarında da kullanılabilir.
14	SPG-9 Kopye tanksavar bombaatar test edildi ve bu sistem ilk kez Suriye'de denendi.

Kaynak: <https://www.mitre.org/sites/default/files/publications/pr-19-3483-russian-lessons-learned-in-syria.pdf>

3.2.3. Ekonomik Kazanımları

Başkan Putin 2000 yılında iktidara geldiğinde, daha önce de vurgulandığı üzere, Rusya'nın Batılı ülkeler karşısında güçlü bir rakip olma konumunu geri kazanmayı hedefledi. Kremlin'in siyasi liderliğinin, Rusya'nın diğer büyük güçlerle rekabet edebilecek güfte olduğunu düşündüklerini, hatta Moskova'nın diğer ülkeleri yenme hırısı içinde olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle Rusya, çeşitli ülkelerle girdiği ilişkilerle etki alanını ve ittifakını genişletmeye çalıştı. Rusya'nın hedefleri Ortadoğu bölgesi ülkeleriyle yakınlaşmada ortaya çıkmıştır. Rusya bu yakınlaşma ile bölgedeki Batı varlığını ve Batı'nın bölgedeki demokratik hareketlere verdiği desteği azaltmayı ve böylece Batılı ülkelerin bölgedeki gücünü ve rolünü zayıflatmayı hedeflemekteydi. Rusya tek bir kutbun kontrolü altında olmayan çok kutuplu bir dünyanın ışığında bir süper güç olarak gücünü yansıtmayı başardı. Rusya'daki siyasi liderler, silah ticareti ve geliştirilmesi, petrol ve enerji sektörüne ilgi ve nükleer reaktör teknolojilerinin satışı yoluyla Rusya'nın bölgedeki ekonomik çıkarlarını desteklemeye çalıştılar.

3.2.3.1. Silah Ticareti

Rus ekonomisi hala doğal kaynaklara ve hammaddelere bağımlı olmasına rağmen silah sanayii ve ticareti de ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Rusya'daki silah endüstrisi Rusya içinde istihdam yaratmak için geniş bir kapı olarak görülmenin yanı sıra büyük bir gelir kaynağıdır. Başkan Putin iktidara geldiğinde hazır ve tam bir orduya ulaşmak için askeri sanayiye ve Rus ordusunun özellikle de Rus Donanmasının teknolojilerini geliştirmek ve modernize etmek için çalıştı. Kremlin maddi kazanımlar elde etmek için yalnızca silah satışlarını ve ticaretini iyileştirmeyi amaçlamakla kalmamakta aynı zamanda çeşitli siyasi hedeflere ulaşmayı da hedeflemektedir. Bunların en önemlisi Moskova'nın siyasi etkisini artırmak ve küresel güç dengesini

istikrarsızlaştırmaktır. Moskova konumunu eski haline getirmek için Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın tüm ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmaya çalıştı aynı zamanda bu ilişkilerden her fırsatta Batılı ülkelerin varlığıyla rekabet etmeyi amaçladı. Bu pozisyonu desteklemek için Rusya silah ihracatına güvenmektedir. Rus silahlarının ABD gibi diğer ülkelerde üretilen silahlara göre onları tercih etmelerini sağlayan birtakım avantajları bulunmaktadır. Rus silahlarını Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde Amerikan silahları pahasına ilk tercih haline getiren en önemli nedenler şunlardır:²³⁷

1. Rus silahlarının avantajı benzer silahlardan daha ucuza mal olmaları ve bu fiyatların sınırlı bütçeli ülkeler için uygun olmasıdır.
2. Rusya'daki askeri sanayi Amerikan silah üretme teknolojilerine kıyasla geride kalmakta fakat Rusya, gelişmiş Amerikan silahlarıyla rekabet edebilecek silahlar üretebilmektedir. Buna bir örnek modern Amerikan F-35 savaş uçağını yenebilen S-300 ve S-400 uçaksavar füze sistemleridir.
3. Rus silah satış prosedürleri, bürokrasi ile karakterize edilen ABD satış prosedürlerinin aksine basit ve sorunsuzdur.
4. Rus silahları basitliği ve kullanım kolaylığı ile ayırt edilmektedir.

Öte yandan Rus silahlarının her zaman Amerikan muadilleri kadar gelişmiş olmadığı ayrıca Rusya'nın silah satışları için zayıf takip ve destek ile karakterize olduğu kabul edilmektedir ancak bu durum Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Rus silah satışlarının büyümesinin önünde durmamıştır. Arap ülkelerinin çoğu silah stoklarını çeşitlendirmek istedi ve Körfez İşbirliği Konseyi'nin bazı ülkeleri 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra Rusya ile silah anlaşmaları yaparak Rusya'dan silah satın aldı. Bazı ülkeler de Amerika'nın koşullarını beğenmezlerse Rusya'yı ABD'ne tehdit olarak kullanmaya başvurmaktadırlar. Putin'in Rus askeri sanayilerini modernize etme ve destekleme politikaları benimsemesiyle birlikte Rusya'nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki silah satışları arttı. Suriye, İran, Libya, Cezayir ve Mısır ile çok büyük miktarlarda, Körfez ülkeleri, Irak ve Türkiye ile daha az ölçüde ve Fas ve Tunus ile de küçük miktarlarda silah satış sözleşmeleri yapabildi.²³⁸

Ortadoğu'daki Rus silah ticareti için tarihi bir ortak olan Suriye, Rusya'nın stratejik müttefiki ve bölgedeki Rus silahlarının en büyük alıcılarından biridir.

²³⁷ Anna Borshchevskaya, "The Tactical Side of Russia's Arms Sales to the Middle East," *The Jamestown Foundation, Global Research & Analysis*, (December 2017), s.3-4.

²³⁸ A.y.

Rusya'nın özellikle Sovyet döneminden sonra Suriye'nin borçlarının çoğunu iptal etmesinden sonra, Suriye'nin Rus silahları satın alımı arttı ve aynı zamanda Rusya Tartus donanma tesisinden yararlanma ve iki ülke arasında silah satmak için yeni anlaşmalar yapma hakkını elde etti. Esad ile yakınlaşma sonucunda Rusya, Suriye'nin silah alımlarının %78'inden fazlasını elde edebildi ve Suriye'ye yaptığı silah satışları 2007-2010 döneminde 4,7 milyar doları buldu.²³⁹

Suriye yalnızca Rusya'nın stratejik bir müttefiki olarak görülmeyle kalmamakta aynı zamanda Orta Doğu'daki Rus silahlarının en büyük alıcısı olarak kabul edilmektedir ancak SIPRI tarafından 2019 yılında yayınlanan rapora göre Rusya'nın Suriye'ye yaptığı silah satışlarında yüzde 87'lik büyük bir düşüş yaşanmıştır. Aşağıdaki tablo 2011-2020 döneminde Rusya'nın Suriye'ye yaptığı silah satışlarının parasal değerini göstermektedir:

Tablo 2. 2011-2020 Döneminde Rusya'nın Suriye'ye Yaptığı Silah Satışlarının Değeri.

2011-2020 Döneminde Rusya'nın Suriye'ye Yaptığı Silah Satışlarının Değeri (Değerler Milyon Dolar)											
Yıl	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam
Değer	410	496	496	2	16	03	25	181	Veri yok	72	1701

Kaynak: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php.

Bu düşüşün esas olarak doğrudan Rus askeri varlığından kaynaklandığını, Rus kuvvetlerinin silahları kullandığını ya da doğrudan Suriye ordusuna teslim ettiğini söyleyebiliriz.²⁴⁰

Diğer yandan, Rusya, Suriye savaşında Esad'ı desteklemek için askeri müdahalesinden yararlanmayı da başardı ve birçok kazanım elde etti. Bunlardan en önemlisi Rusya'nın yeni silahları sahada ve gerçek savaşlar sırasında test edebilmesiydi. Rusya silahlarını desteklemek için Suriye savaşını kullanabildi. Örneğin Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesinin başlamasından birkaç gün sonra özellikle Ekim 2015'in

²³⁹ Bagdonas, "Russia's Interests in the Syrian Conflict," s.65-66.

²⁴⁰ Thomas Schaffner, "Five Years After Russia Declared Victory in Syria: What Has Been Won," *Russia Matters*, (March 18, 2021), <https://www.russiamatters.org/analysis/five-years-after-russia-declared-victory-syria-what-has-been-won>, Erişim Tarihi: April 22, 2021.

başında Hazar Denizi'nde bulunan Rus kruvazörleri fırlatma sahasından 1.500 km'den daha uzaktaki hedeflere 26 seyir füzesi fırlattı. Rusya Suriye'deki üslerinden veya Suriye kıyılarındaki savaş gemilerinden füzeler fırlatabilirdi ancak Rusya sadece yeteneğini ve askeri gücünü kanıtlamakla kalmadı aynı zamanda uzun menzilli füzelerini tanıtmaya ve ihracata sunmaya çalıştı. Bu füzelerin devasa bir savaş gemisine ihtiyaç duymaması, bir deniz gücüne sahip olmak isteyen ancak hedeflerine ulaşmak için büyük bir bütçeleri olmayan ülkeler için bu füzeleri satın almanın orantılı olarak satın alma maliyetlerini azaltmak anlamına geleceğini gösterdi.²⁴¹

Kremlin Rus kuvvetlerinin temel stratejik hedeflerine ulaşmadaki başarısını duyurdu. Bu hedefler Suriye topraklarında terör örgütünü ortadan kaldırmaktır. Rus kuvvetleri 2017'de çekildiğini Rusya tarafından Rus kuvvetlerinin 2017'de çekildiği ileri sürüldü. Rusya'nın Suriye savaşına katıldığı iki yıl boyunca Rusya askeri gücünü gösterebildi ve silahlarının gücünü kanıtladı. Rusya, Suriye savaşında kullanılan Su-34 ve Su-35 gibi Rus savaş uçakları başta olmak üzere silahlarını pazarlamak için Suriye savaşlarına katılmanın avantajını kullanabildi. Rusya'nın reklam çabaları Rus silahlarına özellikle uçaklara olan talebin artmasına neden oldu. Pek çok ülke Rus silahları ve savaş uçakları edinme arzusunu dile getirirken 2015 yılının Kasım ayında Çin 24 adet Su-35 uçağı ve 2016 yılının ocak ayında Cezayir 12 adet Su-34 uçağı sipariş etti.²⁴²

Ortadoğu bölgesi, Rus silahlarının en önemli alıcılarından biriydi ve hala öyledir. Ancak Güvenlik Konseyi ve Birleşmiş Milletler'in aldığı kararlardan etkilendiği gibi siyasi hayatın seyri bölgedeki Rus silah ticaretine de yansdı. Örneğin İran, Rus silahlarının önemli bir alıcısıdır. Ancak, Güvenlik Konseyi'nin kararları nedeniyle aralarındaki ticaret bazen durdu. ABD'nin Rusya'ya baskısı 1999'da İran'a silah satışını durdurmasıyla sonuçlandı. 2000 yılından sonra Rusya İran'a silah ihracatına geri döndü. Ancak 2010 yılında Konsey tarafından çıkarılan 1929 sayılı Kararın uygulanmasıyla İran'a satışını durdurmak zorunda kalmıştır.²⁴³

²⁴¹ Dave Majumdar, "Cruise Missile Strikes in Syria: Russia's Big Ad Campaign," *The National Interest*, (October 8, 2015), <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/cruise-missile-strikes-syria-russias-big-ad-campaign-14032>, Erişim Tarihi: April 25, 2021.

²⁴² Timofey Borisov, "Russian arms exports in the Middle East," in *Russia's Return to the Middle East: Bulding Sandcastel*, ed. Nicu Popescu, and Stanislav Secieru, (Paris: European Union Institute for Security Studies, 2018), s.38-39.

²⁴³ A.y.

Rusya özellikle Suriye olaylarında Esad rejimine verdiği destek nedeniyle aralarındaki ilişkilerin bozulmasının ardından Arap Körfezi ülkelerinden yeni alıcılar çekmeyi de hedefledi. Moskova nakit mevcudiyeti ve yüksek satın alma gücü nedeniyle Körfez ülkeleriyle yakınlaşmaya talip oldu. Rusya, Katar Devleti ile yakınlaşmaya başladı ve Moskova, Doha ile sorunlar sayfasını kapatmayı başardı. Aynı zamanda iki ülke arasında askeri ve teknik işbirliği anlaşması imzalamayı başardı ve böylece Doha Washington pahasına Moskova ile yakınlaşmaya başladı. Rusya, Suudi Arabistan ile yakınlaşmayı da başarmıştı. Suudi Arabistan, ABD silahlarının ithalatçılarında biridir ancak, Suudi Arabistan, Rus silahlarını almakla ilgilendiğini ifade etmiştir. Bu, Suudi Kralı Salman'ın 2017'de Rusya'ya yaptığı ziyaretten sonra ortaya çıktı. İki ülke 3.5 milyar dolar olarak tahmin edilen bir anlaşmayı sonuçlandırmak için anlaştilar. Anlaşma, S-400 SAM füze sistemi, Kornet-EM ATGM'ler, TOS-1A sistemleri ve diğerleri gibi birden fazla silahı içeriyordu.²⁴⁴

2017 yılının şubat ayında Birleşik Arap Emirlikleri bir dizi zırhlı araç ve uçaksavar füze sistemi satın almanın yanı sıra Su-35 uçağı satın almak için Rus liderlerle konuşmaya başladı. Ayrıca Birleşik Arap Emirlikleri lojistik destek ve eğitim sağlamanın yanı sıra anti-zırh füzeleri satın almak için 1,9 milyar dolarlık bir anlaşma imzaladı. Rus silahları sahadaki başarılarını kanıtladıktan sonra Uluslararası Savunma Fuarı'nın (IDEX) önemli bir katılımcısı oldular ve bu fuar Ortadoğu'daki en büyük askeri savunma sistemleri fuarlarından biri olarak kabul edilmekte aynı zamanda her yıl Birleşik Arap Emirlikleri'nde düzenlenmektedir. Bu fuar sırasında BAE 5,4 milyar dolardan fazla savunma silahı satın almak için anlaşmalar imzaladı bu yapılan anlaşmalar ABD ve Rusya gibi fuara katılan ülkelerle BAE tarafından yapıldı.²⁴⁵

Bölgedeki çoğu ülke silahlarını ABD'nden ithal ettiğinden Rusya'nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki silah satışlarını artırma arzusu Amerikan varlığıyla çatışmaktadır. Araştırmalar ve raporlar Rus silah ihracatının oranında bir düşüşe ve ABD silah satışlarının oranında bir büyümeye işaret etmektedir. ABD dünyanın ilk silah ihracatçısı olurken Rusya silah ihracatçıları listesinde ikinci sırada yer almaktadır. Bunun nedeni 2014 senesindeki Ukrayna krizi ve ona uygulanan yaptırımlar gibi Rusya'nın son on yılda dahil olduğu bir dizi siyasi olaylardır. Buna başka bir temel neden eklenebilir o da

²⁴⁴ Borisov, "Russian," s.41-42.

²⁴⁵ A.y.

ABD Rus silahlarını satın aldıklarında müttefik olarak kabul edilen ülkelere ekonomik yaptırımlar uygulamasıdır. Bu nedenle Rus silah ticaretinin genişlemesinin sınırlı olduğu, diğer yandan Rusya'nın ABD ile ortaklarından biri arasındaki herhangi bir kargaşa fırsatından yararlandığı görülmektedir. Amerikan silahlarını satma politikası karmaşık ve yorucu kabul edilmekte ve ABD imkanlar sağlamadığında diğer ülkeler, silah temin etmek için Rusya'ya başvurmakla tehdit etmektedir. Ortadoğu bölgesi silah satın almak için harika bir pazar olarak tanımlanmakta ve bu nedenle büyük ülkelerin silahlarının sözleşmelerini ve satışlarını almak için güçlü bir şekilde hazır oldukları görülmektedir. Bunun ana nedeni Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın askeri kargaşa yaşaması ve bu çatışmaların da bu bölgeleri silah için ideal bir pazar haline getirmesidir. Bu bölgelerinin pazarları silahlarını tanıtmak için ABD, Rusya ve Avrupa ülkeleri arasında şiddetli bir rekabete tanık olmaktadır. Ancak Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri büyük miktarlarda Amerikan ve Avrupa silahı satın almaktadır ve bu da Rusya'nın bu şartlara rağmen yüksek değerlerde satış yapmasını zorlaştırmakta fakat Rusya hala dünyanın herhangi bir bölgesinde yeni anlaşmalar elde etmek için yoğun bir şekilde çalışmaktadır.²⁴⁶

Genel olarak Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kaybettiği dengesini yeniden kazandığını söyleyebiliriz. Rusya, öncelikle Putin'in bölgeye yönelik dış politikası sayesinde Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki silah satışlarında önemli bir ortak olmayı başardı. Putin, Rus politikalarına ve silahlarına olan güveni yeniden tesis etmek için mevcut koşullardan yararlandı. Rusya, ABD'nden sonra dünyanın en büyük ikinci silah ihracatçısıdır. Dolayısıyla Rusya faaliyetlerini genişletmek istiyorsa, özellikle Kuzey Afrika ve Ortadoğu pazarlarında Amerika ile şiddetli bir rekabet içine girmesi gerekmektedir.²⁴⁷

3.2.3.2. Petrol ve Enerji Sektörü

Rusya'nın Suriye savaşına askeri müdahalesi yoluyla jeoekonomik hedeflere ulaşmayı amaçladığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Rusya Esad'ı destekleyerek ve onu iktidarda tutarak ona birçok ekonomik fayda sağlayacak, bunlardan en önemlisi Rusya'nın ülkedeki ekonomik çıkarlarını koruyacaktır. Rusya özellikle doğal gaz ve

²⁴⁶ Oligie, "Why Russia," s.102.

²⁴⁷ Borisov, "Russian," s.42-43.

petrol türevleri ile ilgili olarak jeoekonomik çıkarlarını korumayı amaçladı ve bu benzersizliği ve Avrupa gaz piyasası üzerindeki kontrolü ile servetini artıracaktı. Rusya ekonomik gücünü desteklemek için büyük ölçüde petrol gelirlerine güvenmektedir. Petrol ve doğalgaz ihracat gelirleri Rusya'nın bütçesinin %60'ını ve dış gelirin %70'ini oluşturmaktadır. Rusya'daki petrol endüstrisi ve ihracatı, Rusya'nın yaklaşık 494 milyon ton petrol ürettiği 2009 yılından bu yana büyümüştür.²⁴⁸

Rusya, Avrupa ülkeleri için ilk gaz ve petrol türevleri kaynağıdır bu yüzden ABD tarafından desteklenen Avrupa ülkeleri ise Rus gazına olan bağımlılığı ve Rusya'nın bunu Avrupa ülkeleri için güvence altına almadaki benzersizliğini azaltmak ve doğal gaz ihtiyaçlarını güvence altına almak amacıyla uygun bir alternatif bulmaya çalışmaktalar. Hem ABD hem de Rusya Ortadoğu ve Avrupa'daki jeopolitik çıkarlarını elde etmek için rekabet etmektedir. ABD benzersizliği ve Avrupa'daki enerji piyasalarındaki hakimiyeti nedeniyle Rusya'yı kıskanmakta ve ABD Avrupa ülkelerine kendilerine doğal gaz ve petrol türevleri sağlayan alternatifler bulma konusunda destek olmaya çalışmaktadır. Amerika Rusya'yı kendi politikalarına tabi kılmak için Rusya'yı ekonomik olarak zayıflatmayı hedeflemekte ve Washington, Rus petrol ve gazına olan ihtiyaçlarını azaltmak için alternatifler bulmak için susamış Avrupa ülkelerine gaz sağlamaya alternatif olacak yeni bir yol yaratarak hırsını gerçekleştirmeyi ummaktadır.²⁴⁹

Suriye, Irak gibi diğer ülkelerle karşılaştırıldığında az sayılabilecek petrol ve gaz rezervlerine sahiptir ancak Suriye, Avrupa ülkeleri ile petrol zengini Arap Körfezi ülkeleri arasında stratejik bir konuma sahiptir. Suriye krizi patlak verdiğinde Amerika Birleşik Devletleri Suriye'den bağımsızlıklarını kazanmak için ayrılıkçı Kürtleri destekledi böylece ABD, Irak'ın Kürdistan Bölgesi'nden başlayarak Suriye'nin kuzeyinden geçerek Avrupa'ya doğalgaz taşımak için alternatif bir hat sağlamayı ummaktadır. Washington hedeflerine ulaşabilirse, Rusya, Suriye petrol ve gaz rezervleri üzerindeki kontrolünden yararlanamayacak ve Rusya'ya teslim etmek için boru hatları döşeyemeyecektir ve böylece Rusya Suriye'deki en önemli jeopolitik hedeflerine ulaşamayacaktır. Bunun için Rusya, Suriye'ye askeri müdahalesiyle Esad'ı desteklemeyi ve bu Amerikan planını engellemeyi amaçladı. Rusya, Esad'ı iktidarda tutmayı ve

²⁴⁸ Adnan Vatansever, "Russia's Oil Exports: Economic Rationale Versus Strategic Gains," *Carnegie Endowment for International Peace*, no. 116, (December 2010), s. 4-5.

²⁴⁹ Oligie, "Why Russia," s.103.

Suriye'nin toprak bütünlüğünü korumasını Kürt ve Amerikan destekli bağımsız bir Kürt devleti kurma girişimlerinin engellenmesini sağlamayı amaçlamaktaydı. Böylece Rusya, Ortadoğu'daki jeopolitik hedef ve planlarına ulaşabilecek ve Rusya'nın Avrupa'ya gaz ihracatında tekeli sürdürmesini sağlayabilecektir.²⁵⁰

Rusya -bahsettiğimiz gibi- petrol üreten bir ülkedir ve ekonomisi büyük ölçüde petrol ve doğal gaz ihracat gelirlerine dayanmaktadır. Suriye, Rusya'nın dış ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Suriye'nin Ortadoğu'daki önemli konumu ve Rusya'nın kendi toprakları dışında sahip olduğu tek askeri üssün varlığı nedeniyle bölgede Rusya için stratejik bir ortak olarak görülmektedir. Devrim patlak verdiğinde devrimciler Tartus'taki Rus üssüne bakan bölgelere ulaşabildiler. Rusya isyancıların kuzeydoğu bölgelerinden Tartus limanına petrol taşıyan boru hattını ve Banias kentindeki petrol rafinerisi ve depolama istasyonunu tehdit ettiğini düşünmektedir. Rusya'nın bakış açısına göre Suriye'nin önemi sadece petrol boru hattının Suriye topraklarından geçmesi nedeniyle değil aynı zamanda Suriye'nin petrol açısından da biraz zengin olmasından ileri gelmektedir. Birçok Rus şirketi Humus sahasındaki gaz rezervleri başta olmak üzere Suriye gaz ve petrolüne yatırım yaptı. Ayrıca Rusya'nın gözetiminde Suriye'den Gürcistan, Azerbaycan ve Ukrayna üzerinden Avrupa'ya petrol taşımak için bir boru hattı da bulunmaktadır. Rusya'nın çıkarlarını koruma hevesi Esad'ı desteklemesine ve onun çöküşünü engellemesine neden oldu çünkü Rusya Esad'ın Suriye topraklarındaki Rus yatırımlarını koruyabilecek ve garanti edebilecek tek kişi olduğunu düşündü. Putin Beşar Esad rejimini destekledi çünkü hangi petrol boru hatlarının Suriye topraklarından geçmesine izin verileceğine Esad tek başına karar vermektedir. Buna örnek verilecek olursa 2009 yılında Katar Devleti, Katar gazını Suriye topraklarından taşımak için bir boru hattı uzatmayı teklif etti ancak Suriye bu anlaşmayı Rusya'yı etkileyeceği için reddetti.²⁵¹

Avrupa ülkeleri Rus tekeline uzakta doğal gaz için yeni kaynaklar elde etmeyi umutsuzca arzulamaktadır. Bu nedenle Avrupa ülkeleri mevcut herhangi bir alternatiften yararlanmakta ve bunu başarmak için Avrupa Birliği, Doğu Akdeniz'den Avrupa'ya bazı enerji ve gaz projelerini kabul etti. Örneğin Avrupa Birliği ülkeleri Kıbrıs ve Yunanistan üzerinden Avrupa Birliği'ne gaz taşımak için TAP boru hattının yapılmasını kabul etti

²⁵⁰ A.g.e., s.102-103.

²⁵¹ Jiri Valenta, and Leni Valenta, "Why Putin Wants Syria," *Middle East Quarterly*, (Spring 2016): s.7.

ve aynı zamanda Doğu Akdeniz'deki son petrol keşifleri de bölgedeki enerji durumunun değişmesine katkıda bulundu. Hem İsrail'de hem de Mısır'da büyük miktarda gaz rezervi keşfedildi. Öte yandan Rusya bu keşiflerin Avrupa ülkelerine rakipsiz bir gaz tedarikçisi olarak konumunu etkilediğini tespit etti. Bu yüzden Rusya, Doğu Akdeniz'de stratejik bir konum elde etmek için Suriye'ye askeri müdahalede bulundu ve Mısır ile ittifak kurdu. Böylece Rusya'nın etki alanlarını çevreleyen ülkeler Rusya'yı görmezden gelemez ve önce Rusya'ya dönmeden herhangi bir gelecek projesini hayata geçiremez hale geldiler.²⁵²

Rusya her zaman güçlü bir ülke olmayı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin etkisi ile rekabet edebilmeyi hedeflemiştir. Rusya, İran'dan Irak üzerinden Suriye'ye uzanan bölge üzerindeki etkisini genişletmeye çalışmaktadır. Bu bölgeye "Bereketli Hilal" denir. Bu bölgenin aynı zamanda petrol açısından çok zengin olduğu kabul edilir. Rusya bölgedeki ekonomik çıkarlarını korumak için silah satışlarını ve petrol arama yatırımlarını kolaylaştırmaktadır. 2009 yılında Rusya'nın Suriye'deki yatırımlarının değeri yaklaşık 19,4 milyar doları buldu. Rusya Suriye'de iş, enerji, turizm ve altyapı geliştirmeye yatırım yaptı. Aynı zamanda Rusya'nın Suriye'ye yaptığı silah satışları yaklaşık 5 milyar dolar olduğu için Suriye, yukarıda gösterilmeye çalışıldığı gibi Rus silahları için önemli bir pazardır. Birleşmiş Milletler tarafından uygulanan yaptırımların ardından İran'ın Rus silahları ithalatındaki düşüşün yanı sıra Rusya'nın Libya pazarını Kaddafi rejiminin devrilmesi nedeniyle kaybetmesinin ardından Rusya, Libya senaryosunun Suriye'de tekrarlanmasından korktu ve özellikle NATO tarafından Suriye'ye herhangi bir askeri müdahaleyi reddetmeye çalıştı. Rusya, Suriye'ye herhangi bir dış müdahaleyi reddetmesine rağmen Suriye krizine bizzat müdahale etti ve Beşşar Esad rejimini düşmekten korumak için çalıştı.²⁵³

Öte yandan Rusya, Arap petrol ihraç eden ülkelerle ittifak arayışına girdi. Rusya ayrıca küresel petrol politikasını geliştirmek için Körfez ülkeleriyle yakınlaşmaya çalıştı. Rusya ile Körfez ülkeleri arasındaki yakınlaşma politikaları nihayet 2017 yılında hayata geçirildi. Suudi Kralı Salman bin Abdülaziz Al Saud 05.10.2017 tarihinde Rusya'ya tarihi bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaret bir Suudi kralının Rusya'ya yaptığı ilk ziyaret olarak kabul ediliyor. Ziyaret çeşitli ekonomik ve askeri alanlarda

²⁵² Plakoudas, "Putin, Assad, and geopolitics," s. 36.

²⁵³ Oligie, "Why Russia," s.105.

anlaşmaların imzalanmasıyla sonuçlandı. Bu ziyaret ve müteakip mutabakatlar 02.07.2019 tarihinde OPEC + bünyesinde İşbirliği Şartı'nın imzalanmasıyla da sonuçlanmıştır. Bu anlaşma ortak ekonomik çıkarlara ulaşmak için üretilen petrol fiyatlarını ve miktarlarını kontrol etmek için ülkeler arasında temelleri ve ortak anlayışları oluşturmak için enerji ve petrol alanındaki çalışmalarını koordine etmeyi ve bir ortaklık kurmayı amaçladı.²⁵⁴

Körfez devletlerinin petrol ve doğalgaz alanında Rusya ile ilişkileri güçlü ve doğrudan değildi. Rusya ve Suudi Arabistan, Rusya'nın OPEC+ anlaşmasından ayrılmasının ardından başta Çin olmak üzere Avrupa petrol piyasalarını kontrol etmek için rekabet etti. 06.03.2020 tarihinde Moskova, kuruluşun küresel piyasalarda petrol fiyatlarını etkileme yeteneğinin düşmesinden sonra çıkışını mazur gösterdi. Moskova bu geri çekilmeden diğer katılımcıları, üretilen miktarları ve fiyatları belirlemek için Rus taleplerini kabul etmeye zorlamayı amaçladı. Ancak Rus liderliği COVID-19'un patlak vermesinin ve küresel ekonomiler, özellikle petrol fiyatları üzerindeki etkilerinin risklerini öngörmedi. Moskova bu virüs nedeniyle OPEC+ örgütüne katılmak için geri döndü.²⁵⁵

3.2.3.3. Nükleer Sektörü

29.08.1949 tarihinde Sovyetler Birliği ilk nükleer denemesini yaptı ve böylece Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra nükleer silaha sahip olan ikinci ülke oldu. Rusya nükleer cephaneliği Sovyetler Birliği'nden devraldı. Sovyetler Birliği'nin nükleer silah cephaneliği yaklaşık 40.000 savaş başlığına sahiptir. Sovyetler Birliği'nin nükleer cephaneliğini azaltmak için Amerika Birleşik Devletleri ile yapılan anlaşmadan sonra Rusya'nın nükleer silahları yaklaşık olarak 4.350 savaş başlığına indirildi.²⁵⁶

Rusya, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı imzalayan beş ülkeden biridir. Rusya nükleer cephaneliğine ek olarak barışçıl nükleer enerji için güçlü ve kapsamlı bir altyapıya sahiptir ve kapsamlı nükleer yakıt arıtma ağları tesislerine ek

²⁵⁴ Carole Nakhle, "Russia's Energy Diplomacy in the Middle East," in *Russia's Return to the Middle East: Bulding Sandcastel*, ed. Nicu Popescu and Stanislav Secrieru, (Paris: European Union Institute for Security Studies, 2018), s.31.

²⁵⁵ Issaev, and Kozhanov, "Diversifying relationships: Russian policy toward GCC," s. 897-898.

²⁵⁶ Hans M. Kristensen, and Robert S. Norris, "Russian nuclear forces, 2018," *Bulletin of the Atomic Scientists* 74, No. 3 (April 2018), s.185-187. <https://doi.org/10.1080/00963402.2018.1462912>.

olarak 10 nükleer santrale dağıtılmış 35 nükleer reaktörden oluşmaktadır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra ve özellikle 1992'den 2004'e kadar Rusya Atom Enerjisi Bakanlığı atom enerjisi üretimini denetledi, daha sonra Rosatom Rusya'nın nükleer faaliyetlerinin yöneticisi oldu. Rosatom firması doğrudan Rusya Devlet Başkanı'nın yetkisine tabidir ve aynı zamanda şirkette yönetici ve yönetim kurulu üyelerini yalnızca Rusya cumhurbaşkanı atar ve başkan şirketin hedeflerini ve stratejilerini belirler. Rosatom farklı uzmanlıklara sahip birkaç şirketten oluşur. Bu şirketler Rusya'daki tüm nükleer faaliyetleri ve nükleer silahları denetler, nükleer santraller kurar, enerji üretir, nükleer yakıt üretir, kullanılmış nükleer yakıtı yeniden işler, uranyumu işler ve zenginleştirir ve radyoaktif atıkları arıtır.²⁵⁷

Rosatom en güçlü uluslararası şirketlerden biri haline geldi ve şirket nükleer reaktörlerin yapımında ve nükleer yakıt rafinasyonunda lider bir şirket olarak kendini kanıtladı. 2017 yılında Rosatom'un küresel uranyum zenginleştirme pazarındaki payı %36 idi ve nükleer yakıt arıtma pazarının %17,7'sini ele geçirdi. Rosatom'un 2017'deki nakit gelirleri 6,1 milyar doları buldu. Buna ek olarak dış siparişlerden yaklaşık olarak 133,5 milyar dolar gelir elde etmektedir. Şirket aynı zamanda 11 yeni uluslararası anlaşma imzaladı. Hindistan, Çin, Türkiye, Ermenistan, Özbekistan ve Mısır gibi farklı ülkelerle nükleer ünite inşa etmek için anlaşmalar elde edebildi.²⁵⁸

Ortadoğu'da İran en önemlisi nükleer enerji alanı olmak üzere çeşitli alanlarda Rusya'nın önemli bir ortağıdır. Aynı zamanda iki ülke arasında nükleer enerji alanındaki işbirliği Rusya'da Devlet Başkanı Yeltsin'in iktidara gelmesinden sonra büyümüş ve ondan sonra da işbirlikleri aşama aşama devam etmiştir. İran'a ek olarak, Suudi Arabistan, Krallık'ta nükleer santraller inşa etmek istiyor. Suudi Arabistan 2030 yılına kadar yaklaşık altı reaktör inşa etmeyi hedefliyor. Ürdün ayrıca 2014 yılında Rosatom ile Ürdün'deki ilk nükleer santrali kurmak için bir anlaşma imzaladı. Rusya 19.11.2015 tarihinde Mısır ile Dabaa bölgesinde nükleer santral inşa etmek için bir anlaşma imzalayabildi. Bu anlaşmaya göre Rusya Mısır'a El-Dabaa nükleer reaktörünün inşası için 25 milyar dolarlık kredi sağlayacaktır ve El-Dabaa tesisindeki ilk ünitenin 2026'da faaliyete geçmesi beklenmektedir.²⁵⁹

²⁵⁷ Névine Schepers, "Russia's Nuclear Energy Exports: Status, Prospects and Implications," *EU Non-Proliferation and Disarmament Consortium*, No.61, (February 2019), s. 2-3.

²⁵⁸ A.y.

²⁵⁹ Nakhle, "Russia's energy," s.34.

Buna ek olarak, Rusya nükleer enerji alanındaki gücünü ve deneyimini önemli jeopolitik çıkarlar elde etmek için kullanmayı hedeflemektedir. Rusya'nın nükleer reaktörler inşa ederek elde ettiği büyük ekonomik kazanımlara rağmen Rusya diğer ülkelerle de uzun vadeli ilişkiler kurmaktadır. Nükleer enerji sözleşmeleri için gereken süre 30 ila 40 yıl arasında değişmektedir ve süre iki taraf arasında imzalanan sözleşmenin türüne bağlıdır. Rosatom sağladığı hizmetlerin kalitesiyle mükemmel bir itibar oluşturmaya güvenmekte ve bu nedenle çoğu zaman bir reaktör inşa eden ülkeler Çin, İran ve Hindistan'da olduğu gibi yeni reaktörler inşa etme talebini iletmektedir. Rusya tam satış teklifleri sunmaya çalışmakta aynı zamanda nükleer enerji alanında hizmet verirken genellikle diğer satış teklifleriyle birlikte gelmektedir. Örneğin Rusya, Türkiye ve Bangladeş ile silah satış anlaşmaları imzalayabildi. Nükleer enerji sözleşmeleri uzun vadeli sözleşmelerdir ve bu nedenle sözleşme iki devletin değişen eğilimlerine tanıklık ederler. Ancak Rusya ekonomik çıkarlarını siyasi konulardan önceleyen bir politika izlemekte örneğin Rusya ve Türkiye, Türkiye'de Akkuyu istasyonunu inşa etme konusunda anlaşılabilir ancak, 2015 yılında Türk kuvvetlerinin bir Rus savaş uçağını düşürmesiyle iki ülke arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelen bir gerilime sahne oldu. Buna karşılık Rusya, Türkiye'ye karşı başta istasyondaki çalışmaları durdurmak olmak üzere disiplin tedbirleri aldı ve daha sonra iki ülke aralarındaki anlaşmazlıkları çözdü çünkü hem Rusya hem de Türkiye farklı güçlü ekonomik ve siyasi ilişkilere sahiplerdi.²⁶⁰

Nükleer reaktörlerin inşasının Rusya için büyük ekonomik getirileri olduğu düşünüyor. Araştırmalara göre Rosatom bir nükleer santral kurmaya karar verirse, bu santrali inşa etmek için 24.000 Rus işçiye ihtiyacı olacaktır. Projenin finansal getirileri de çok büyük olacaktır. Ülke, projeye yatırılan her ruble için 0,54 alacak. Bu gelirler, personel eğitimi, yakıt tedariki ve hizmetten çıkartma gibi projenin inşaatıyla ilgili hizmetlerden kaynaklanmaktadır.²⁶¹

Rus nükleer enerji satışlarının büyümesinin doğrudan Rus askeri müdahalesiyle ilgili olmadığını söyleyebiliriz. Ancak bu büyüme, Rusya'nın dış düzeyde izlediği pragmatik politikaya bağlandı. Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesi, Rusya'nın müttefikleriyle birlikte duruşunu doğruladı. Buradan Rus askeri müdahalesinin

²⁶⁰ Schepers, "Russia's Nuclear," s. 8-9.

²⁶¹ Nakhle, "Russia's energy," s.34.

Rusya'nın uluslararası duruşuna olumlu yansıdığı söyleyebiliriz. Bu da, Rusya'nın dünyanın dört bir yanındaki ülkelerle yaptığı nükleer enerji de dahil olmak üzere ekonomik anlaşmaların büyümesine katkıda bulunmuştur.

SONUÇ

Rusya bazı askerlerin hayatını kaybetmesine rağmen Suriye'ye müdahalesinden pek çok fayda elde etti. Rusya öncelikle önemli jeopolitik kazanımlar elde etti. Rusya'nın Suriye savaşına askeri müdahalesi müttefikleri Beşşar Esad'ın Suriye başkanı olarak kalmasını amaçlamaktaydı. Rusya jeopolitik alanlarını restore etmeye ve korumaya çalıştı. Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesi Rusya'nın jeopolitik alanı içindeki herhangi bir güvenlik tehdidine karşı savunmasını sağlamaktı ve ayrıca Rusya'yı Ortadoğu'daki etki alanlarına ve Doğu Avrupa'ya yakın bölgelere geri getirmeyi hedeflemekteydi. Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi Rusya'nın Suriye'deki çıkarlarının ötesine geçmekte yani Rusya'nın bölgedeki çıkarlarını korumayı ve gerçekleştirmeyi de kapsamaktadır.

Rusya, Suriye'deki Rus askeri operasyonları için iki ana üs olması için Lazkiye'deki Tartus deniz üssü ve Hmeymim havaalanına yatırım yapmayı başardı, aynı zamanda Rusya üsleri uzun süre kullanma hakkını güvence altına aldı ve böylece sıcak sulara ulaşma hayalini gerçekleştirdi. Rusya Ortadoğu'daki varlığını da sağlamlaştırdı ve bu mevcudiyet, sınırlamalarına rağmen Rusya'nın özellikle NATO güçleri ile uluslararası güç dengesinde etkili bir rol oynamasını sağlamıştır.

Rusya'nın müdahalesi askeri deneyim kazanmasına da büyük katkıda bulundu. Suriye farklı türde savaşan grupların mevcudiyetinin eşlik ettiği bir coğrafya ile karakterizedir. Çeşitli gruplarla savaşmak için Rusya Afganistan veya Ukrayna'daki savaşı gibi eski savaş yöntemlerinden farklı yeni savaş yöntemleri kullandı. Suriye'deki Rus operasyonları çok sayıda ve her savaş farklı bir zihniyete bağlıydı. Rusya'nın Suriye'deki varlığı Rusya'yı terörle mücadelede yeni yöntemlerde ustalaşmaya zorladı. Bu ihtiyaç Rusya'yı keşif operasyonları yürütmek veya belirli saldırılar gerçekleştirmek için insansız hava araçlarını kullanmaya zorladı. Aynı zamanda uzun menzilli seyir füzelerinin fırlatılmasıyla birlikte hassas güdümlü mühimmat ve bunlara ek olarak bilgi sisteminin geliştirilmesi, araçların ve askeri operasyonların uzaktan kontrol hizmeti ve rakipleri caydırmak için yeni savaş yöntemleri kullanılmıştı. Bu yöntemlerin içinde, terör örgütlerinin insanları bir kalkan olarak kullanmasından dolayı, insanlara zarar vermeden terör örgütlerinden kurtulmayı başaracak yeni yöntemler yer almaktadır.

Suriye savaşına müdahale ile Rusya'nın ulaşmak istediği önemli hedeflerden biri de terör örgütlerinin faaliyetlerini engellemektir. Rusya aşırılık yanlısı terör örgütleri

tehdidine karşı Suriye'ye askeri müdahaleyi hedeflediğini duyurdu ve Suriye topraklarında bulunan IŞİD ve askerlerine yönelik hava saldırıları düzenledi. IŞİD farklı ülkelerden cihatçıları çekmeyi başardı ve Çeçenya ve Kuzey Kafkasya'dan cihatçılar katıldı. Rusya Esad rejiminin ve onun laik devletinin düşmesinden ve bu rejimde aşırılık yanlılarının iktidara gelmesinden korkmaktaydı. Aynı zamanda Rusya, bu konunun güvenlik ve istikrarı üzerindeki yansımalarından korktu çünkü bu teröristler Rusya'ya ve diğer ülkelere karşı kışkırtmak için Rusya'ya döneceklerdi. Bu yüzden Rusya terörist fikir ve eylemlerin Orta Asya ülkelerine yayılmasına karşı verdiği savaşta Esad rejimini de desteklemeyi amaçladı. Rusya, Orta Asya ülkelerinin başkanlarıyla iyi ilişkilere sahiptir. Bölgenin liderlerinin çoğu Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ülkelerini ele geçiren ve ekonomik ve siyasi politikalarını Rusya'ya bağlayan diktatörlerdi. Rusya bahsedilen hususlar için Suriye topraklarında terör gruplarının örgütlerini kuşatmaya ve onlardan Suriye topraklarında kurtulmaya çalıştı. Bu amaç çerçevesinde Rusya, terör gruplarını ve Suriye'deki rollerini etkisiz hale getirmeyi başardı. Rusya'ya yönelik terörist saldırı riskini büyük ölçüde azalttı.

Rusya Suriye'ye askeri müdahalesinden sonra elde ettiği Rus askeri başarılarının yanı sıra başka bir zafer kazandı. Rusya politikalarını uluslararası gündeme empoze edebilmiş ve tüm uluslararası kararlarda etkili bir rol üstlenmiş. Suriye savaşına müdahalesi yoluyla Rusya ayrıca ekonomik çıkarlarına ulaşmayı da amaçlamıştır. Ekonomik açıdan en önemli meselelerden biri petrol kaynakları alanındaki rekabettir. Rusya başta Avrupa ülkeleri olmak üzere diğer ülkelere petrol ve doğal gaz ihracatına bağımlıdır. Öte yandan Amerika, Rusya'nın Avrupa ülkelerine petrol ihracatındaki tekeline sona erdirmek için çalışmıştı ve bu yüzden Amerika Birleşik Devletleri Suriye'den bağımsızlık kazanmaları umuduyla Kürt isyancılara askeri destek sağladı. Kürtler Suriye'nin kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde yer almaktadır ve bu bölge petrol kaynakları açısından zengin kabul edilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri bağımsızlığını kazanmak için Kürtlere verdiği destekle Rusya'nın Avrupa ülkeleri üzerindeki hakimiyetine alternatif olarak Avrupa'ya doğal gaz ulaştırmak için alternatif bir rota oluşturmayı ummaktadır ve bu nedenle Rusya ilk müttefiki Amerika Birleşik Devletleri'ne bağlı bağımsız bir Kürt devletinin ortaya çıkmasını engellemek amacıyla Esad'ın hayatta kalmasını sağlamak için destek verdi. Bu, Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesi ile Rusya'nın petrol ihracatını etkileyecek bir devlet oluşumunu bir nebze iptal ettiği anlamına geliyor. Rusya ayrıca Rusya'nın petrol ticaretini ve Rusya'nın

küresel petrol ticaretindeki konumunu etkileyecek herhangi bir varlığa karşı savaş başlatmaya hazır olduğu mesajını da göndermiştir.

Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesi sınırlı bir ölçüde Rusya'nın askeri gücünün vurgulanmasına katkıda bulundu. Bu nedenle Rusya'nın gücü nispeten Ortadoğu bölgesinde ortaya çıktı. Rusya eski müttefikleriyle yakınlaşma politikası izlemekteydi ve aktif olarak yeni müttefiklerle de yeni ilişkiler kurmaya çalışmaktaydı. Ancak Rusya'nın karşı karşıya olduğu temel bir zorluk güçlü ekonomik araçların mevcut olmamasıdır. Rusya Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin sağladığı kaynakları sağlayamamaktadır. Sınırlı kaynaklara rağmen Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki ülkelere silah satışını artırmaya çalışmaktadır ve bu Rus politikası Rusya'nın Amerika Birleşik Devletleri ve NATO kuvvetlerine bir kez daha karşı koymak için uygun ağırlığa sahip olma yolunda ittifaklar kurabilmesi için gereklidir. Bu, Rusya'nın Suriye savaşına askeri müdahalesinin, Rusya'nın farklı silah türlerini deneyebilmesi için ücretsiz pratik dersler olarak hizmet ettiği anlamına geliyor. Bu da, dünya ülkelerinde Rus silah satışlarında bir miktar artışa neden olmuştur.

Rusya bu süreçte artan sayıda nükleer enerji sözleşmeleri de yapmıştır. Rosatom nükleer enerji alanında en başarılı ve seçkin şirketlerden biridir. Şirket farklı ülkelerle sözleşmeler yapmayı başardı. Nükleer enerji sözleşmelerinin Rusya için büyük ekonomik getirileri vardır ve aynı zamanda Rusya ile nükleer teknoloji satın alan ülke arasında bir ilişki kurulması hedeflenmektedir. Bunun temel nedeni nükleer enerji sözleşmelerinin 40 yılı bulabilmesidir. Bu Rusya'nın yeni bir ülke ile yakın ilişkiler kurmasına yol açar ve bu uluslararası sahnede Rus etkisinin büyümesine olumlu bir şekilde yansır.

Suriye'de Rusya müttefiki Esad'ı Suriye rejiminin başında tutmayı başardı aynı zamanda Rusya, Suriye rejimine verdiği destekle, dengeleri bir kez daha Suriye rejimi lehine çevirmeyi başardı. Suriye rejimi ve Suriye ordusu muhalefete kaptırdığı toprakların çoğunu yeniden ele geçirdi ve böylece Moskova Suriye muhalefetini destekleyen Amerika Birleşik Devletleri'ni mağlup etti. Beş yıldan fazla süren Rus askeri müdahalesinden sonra, Rusya Suriye'de kalıcı bir yerleşim sağlamayı ve düzenlemeyi başaramazsa, Suriye'de nihai zaferi ilan veya kazanımlarını garanti edemez. Ancak Rusya, Suriye'de yeniden yapılanma aşamasına geçerek uluslararası destek alamadı. Rusya'nın bir sonraki aşama vizyonu Esad'ın iktidarda olmasını

gerektirmektedir ve bu varlık dünya ülkeleri tarafından reddedilmektedir. Suriye için cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 2021 yılının Mayıs ayında yapıldığını ve Esad'ın oyların %95,1'ini aldıktan sonra zaferle sonuçlandığını belirtmekte fayda var. Rusya Esad'ın zaferini memnuniyetle karşılarken, Suriye muhalefeti ve bazı Batılı ülkeler bu seçimlerin sonuçlarını gayri meşru olarak nitelendirerek kınadı.

KAYNAKÇA

- “Russia tested 320 types of weapons in Syria.” *Middle East Monitor*. (July 15, 2021).
Erişim Tarihi: September 25, 2021.
<https://www.middleeastmonitor.com/20210715-russia-tested-320-types-of-weapons-in-syria/>.
- Adams, Simon. “Failure to Protect: Syria and the UN Security Council,” *Global Centre for the Responsibility to Protect, Occasional Paper Series* no.5 (March 2015).
- Adnan, Mubeen. “Foreign Policy and Domestic Constraints: A Conceptual Account.” *A Research Journal of South Asian Studies* 29, no.2, (July- December 2014): 657-675.
- Aghayev, Elvin, and Filiz Katman. “Historical Background and the Present State of the Russian-Syrian Relations.” *European Researcher* 35. no. 11-3 (November 2012): 2066-2070.
- Ahmed, Jasmine. “The Theoretical Significance of Foreign Policy in International Relation- An Analyses.” *Journal of Critical Reviews* Vol 7, Issue 2, (2020): 787-792.
- Al-Ayed, Abdel Nasser. “Al-Tadakhul Al-Easkarii Al-Ruwsii fi Suria: Al-Dawaei wa Al-Tadaeiat wa Al-Afaq.” Arapça. *Al Jazeera Centre for Studies, Reports*, (October 2015).
- Albuquerque, César. “Gorbachev as a Thinker: The Evolution of Gorbachev's Ideas in Soviet and Post-Soviet Times.” in *Karl Marx and Russia: Pre-Socialist, Socialist and Post-Socialist Experiences and Visions*, edited by Angelo Segrillo, Camilo Domingues, César Albuquerque, Vicente G. Ferraro Jr. 75-104. São Paulo: FFLCH/USP, 2019.
- Al-Fawwaz, Abdulrahman. “Russian Intervention in the Middle East: Political and Economic Dimensions.” *Journal of Studies in Social Sciences* 17, no 2. (2018):112-136.
- Al-Jasour, Atheer Nazim. “Al-Siyasat Al-Kharijati: Al-Mafhum wa Al-Adawat.” Arapça. *Political Issues, Al-Nahrain University*. (2018):225-241.
- Alkaki, Yahya A. “Alsharq Alawsat w Alsirae Aldawly.” Arapça, Beyrut: Dar Al-Nahda Al-Arabiya, 1986.
- Allison, Roy. “Russia and Syria: explaining alignment with a regime in crisis.” *International Affairs* 89, Issue 4 (July 2013): 795–823.
<https://doi.org/10.1111/1468-2346.12046>.

- Al-Tamimi, Ali J. M., and Syed M. H. Al-Tabataba'i. "Al-Ealaqat Al-Duwalat w Abeaduha AlDiblumasiat w Al-Astiratijiatu." Arapça, *Journal of Political Science Research*, Cilt 2018, Sayı 37-38, (2018): 51-81. <https://search.emarefa.net/detail/BIM-965426>.
- Andreeva, Elena. "RUSSIA i. Russo-Iranian Relations up to the Bolshevik Revolution." *Encyclopædia Iranica*, online edition, 2014. <http://www.iranicaonline.org/articles/russia-i-relations>
- Ascher, Abraham. *The Russian Revolution: A Beginner's Guide*. London: A Oneworld Paperback Original, 2014.
- Ashley, Rick. "Foreign Policy as Political Performance." *International Studies Notes* 13, no. 2 (1987): 51–54. <http://www.jstor.org/stable/44235807>.
- Asker, Ali. "Rusyanın Yakın Çevre Siyaseti: Karadeniz-Hazar (Güney Kafkasya) Bölgesi." In *100. Yılında Türkiye-Rusya İlişkileri ve Karadeniz (Moskova Antlaşması'ndan Günümüze)*, edited by Mehmet Okur, Yüksel Küçüker, Ahmet Nafiz Ünalnış, 97-142. Ankara: Akçağ Yayınları, 2021.
- Aydın, Mustafa "Geopolitics Of Central Asia And The Cauasus; Continuity An Change Sinca The End Of The Cold War." *The Turkish Yearbook of International Relations*, Cilt, Sayı 32, 2001):168-216. <<https://dergipark.org.tr/en/pub/tyir/issue/50037/641488>>.
- Bagdonas, Azuolas. "Russia's Interests in the Syrian Conflict: Power, Prestige, and Profit." *European Journal of Economic and Political Studies* 5, no.2 (Winter 2012):55-77.
- Baldwin, Hanson W. "Strategy of the Middle East." *Foreign Affairs* 35 no. 4 (1957): 655–665. <https://doi.org/10.2307/20031260>.
- Berridge, G. R. *Diplomacy theory practice*. London: Palgrave Macmillan, 2010.
- Birbudak, Togay Seçkin. "1853-1856 Kırım Harbi'nde Osmanlı-Avusturya İlişkileri." *BELLETTEN* 82. (2018): 241-264.
- Bojang, Aliou S. "The Study of Foreign Policy in International Relation." *Journal of Political Sciences & Public Affairs* 06. no. 04. (2018).
- Borisov, Timofey. "Russian Arms Exports in the Middle East." In *Russa's Return to the Middle East: Bulding Sandcastel*, edited by Nicu Popescu, and Stanislav Secrieru, 37–44. Paris: European Union Institute for Security Studies, 2018.
- Borshchevskaya, Anna. "The Tactical Side of Russia's Arms Sales to the Middle East." *The Jamestown Foundation Global Research & Analysis*. (December 2017).

- Breslauer, George W. "Linking Gorbachev's Domestic and Foreign Policies." *Journal of International Affairs* 42, no. 2 (1989): 267–282. <http://www.jstor.org/stable/24357018>.
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. "Foreign Policy." *Encyclopedia Britannica*. December 6, 2021. Erişim Tarihi: 14/03/ 2021. <https://www.britannica.com/topic/foreign-policy>.
- Brown, Nathan J., Amr Hamzawy, and Marina Ottaway. "Islamist Movements and the Democratic Process." *Carnegie Endowment for International Peace* no. 67. 2006.
- Çalışkan, Mustafa. "Suriye'de PKK Faaliyetlerinin Tarihî Arka Planı ve PYD Terör Örgütünün Siyasallaşma Çabaları." *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (Mayıs 2020): 63-91.
- Campbell, John C. "The Soviet Union and the United States in the Middle East." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 401 (1972): 126–35. <http://www.jstor.org/stable/1039119>.
- Çaycıoğlu, O. Serdar. "18. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Kafkasya Siyaseti: I. Petro'nun İran Seferi." *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 2 (2017): 115-132.
- Chiodo, Abigail J., and Michael T. Owyang. "A Case Study of a Currency Crisis: The Russian Default of 1998." *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, (November/December 2002): 7-18. <https://doi.org/10.20955/r.84>.
- Collelo, Thomas. *Syria: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1987.
- Curtis, Glenn E. and Eric Hooglund. *Iran: a Country Study*. Washington: Library of Congress, 2008.
- Curtis, Glenn E. *Russia: A Country Study*. Washington: Federal Research Division, Library of Congress, 1996.
- Danielson, Robert E. "*Nasser and Pan-Arabism Explaining Egypt's Rise in Power*." Thesis, Naval Postgraduate School, 2013.
- Davie, Michael F., and Mitia Frumin. "Late 18th Century Russian Navy Maps and the First 3D Visualization of the Walled City of Beirut." *e-Perimtron*, 2, no 2, (Spring 2007): 52-65.
- Demir, Sertif, and Carmen Rijnoveanu. "Suriye Krizinin Küresel ve Bölgesel Politik Dinamikler Üzerine Etkisi." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 13 (2013): 55-77.

- Drury, A. Copper. *Economic Sanctions and Presidential Decisions: Models of Political Rationality*. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Dugis, Vinsensio. "Explaining Foreign Policy Change." *Jurnal Masyarakat Kebudayaan Dan Politik Tahun* 21. no. 2. (January 2018):101-104.
- Dzirkals, Lilita I., *Glasnost and Soviet Foreign Policy*, Santa Monica, CA: RAND Corporation. January 1990. <https://www.rand.org/pubs/notes/N3008.html>.
- EASO, *Country of Origin Information Report: Syria Security situation*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021.
- Edwards, Matthew. "The New Great Game and the New Great Gamers: Disciples of Kipling and Mackinder." *Central Asian Survey* 22(1), (March, 2003): 83–102.
- Efe, Haydar, and Murat Kızıl. "Osmanlı'nın Kuzey ve Doğu Politikası ve Rusya'nın 'Sıcak Denizlere İnme Politikası' Kapsamında Şekillenen Doğu Sınırları." *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9 (2018): 297-334.
- Efegil, Ertan. *Dış Politika Analizi (Ders Notları)*. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2018.
- Erhan, Çağrı, and Erhan Akdemir. *Foreign Policy Analysis*. Eskişehir: Anadolu University Press, 2018.
- Fahmy, Abdul Qader Muhammad. "*Al-Nazariaat Al-Juziyat wa Al-Kuliyat fi Al-Ealaqat Al-Duwliati*." Arapça. Amman: Dar Al-Shorouk for Publishing and Distribution, 2010.
- Falah, Ghazi. "The 1948 Israeli-Palestinian War and Its Aftermath: The Transformation and De-Signification of Palestine's Cultural Landscape." *Annals of the Association of American Geographers* 86, no. 2 (1996): 256–85. <http://www.jstor.org/stable/2564005>.
- Fischer, Stanley. "Russia and the Soviet Union Then and Now." In *The Transition in Eastern Europe Volume 1: Country Studies*, edited by Olivier Jean Blanchard, Kenneth A. Froot, and Jeffrey D. Sachs, 221-258. Cambridge: National Bureau of Economic Research, 1994.
- Frankel, Joseph. *The Making of Foreign Policy -An Analysis of Decision-Making*. London: Oxford University Press, 1963.
- Frederick, Bryan, Stephen Watts, Matthew Povlock, Miranda Priebe, and Edward Geist. "Assessing Russian Reactions to U.S. and NATO Posture Enhancements." Santa Monica, CA: RAND Corporation. 2017. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1879.html.

- Freedman, Robert O. "Russian Policy toward the Middle East: The Yeltsin Legacy and the Putin Challenge." *The Henry M. Jackson School of International Studies* 55, no. 33 (December 2001).
- Galvani, John. "Syria and the Baath Party." *MERIP Reports*, no. 25 (1974): 3–16. <https://doi.org/10.2307/3011567>.
- Gawrych, George W. "The 1973 Arab-Israeli War: The Albatross of Decisive Victory." *Leavenworth Papers* no.21. 1996.
- Gencer, Ali İhsan. "Berlin Antlaşması." *TDV İslâm Ansiklopedisi* 5. CİLT (1992): 516-517.
- Ghazi, Wedad J. "Tabieat Al-Ealiqat Al-Eiraqia Al-Ruwsia (Dirasat Tarikhia Wa Siasiatu)." *AL-Mostansiriyah, journal for arab and international studies* Issue 20-21, (2006):212-232.
- Gürel, Nurhak. "Dış Politika Analizi ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Sorunlarına Katkıları Üzerine Bir İnceleme." *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, Volume 4, Issue 3. (2018):1-17.
- Hamilton, Robert E., and Anna Mikulska. "Russian-Turkish Relations and Their Implications for the West." *Foreign Policy Research Institute*. April 2021.
- Harcave, Sidney. *The Russian Revolution of 1905*. London: Collier books, 1970.
- Hart, John, Maaïke Verbruggen, and Giovanna Maletta. "Actual use of chemical weapons in Syria." In *SIPRI Literature Review for the Policy and Operations Evaluations Department of the Dutch Ministry of Foreign Affairs*, 79-92. Solna: SIPRI, 2017.
- Hashemi, Nader. "Toward a Political Theory of Sectarianism in the Middle East: The Salience of Authoritarianism over Theology." *Journal of Islamic and Muslim Studies* 1, no. 1 (2016): 65-76. muse.jhu.edu/article/701391.
- Hekimoğlu, Kübra Çağlar. "Suriye Krizi Bağlamında Rusya'nın Suriye Politikası." *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 35(4). (Ekim 2021): 1405-1422. <https://doi.org/10.16951/atauniiibd.912762>.
- Hill, Christopher. *The Changing Politics of Foreign Policy*. London: Palgrave Macmillan, 2003.
- Hinnebusch, Raymond. *The International Politics of the Middle East: Second Edition*. Manchester: Manchester University Press, 2015.
- Hülagü, M. Metin. "Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Türk-Rus İlişkilerindeki Yeri (1441–1783)." *Uluslararası Türkoloji Sempozyumu*. TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı). 2004.

- Idlibi, Omar. “Hayyat Tahrir Al-Shaam Kasultat 'Amr Waqieun,” Arapça. Harmoon Center for Contemporary Studies, (February 07,2021). Erişim Tarihi: 15/03/2021.
https://www.harmoon.org/reports/%D9%87%D9%8A%D8%A6%D8%A9-%D8%AA%D8%AD%D8%B1%D9%8A%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%A7%D9%85-%D9%83%D8%B3%D9%84%D8%B7%D8%A9-%D8%A3%D9%85%D8%B1-%D9%88%D8%A7%D9%82%D8%B9/#_ftn1.
- İnat, Kemal, and Ali Balcı. *Dış Politika: Teorik Perspektifler*. Translated by Zeynep Dağı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.
- Ingber, Sasha. “Syrian Military Retakes Full Control of Damascus.” NPR, (May 21, 2018). Erişim Tarihi: 27/01/2021. <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2018/05/21/613083607/syrian-military-retakes-full-control-of-damascus>.
- International Crisis Group, “Lessons from the Syrian State’s Return to the South.” *Crisis Group Middle East Report* no. 196 (25 February 2019).
- İpek, Cemil Doğaç, and Güler, Mehmet Çağatay. “Turkey and Russia in Syrian War: Hostile Friendship.” *War Studies University* 35, no. 3 (2021):78-92.
<https://doi.org/10.35467/sdq/138949>.
- Issaev, Leonid, and Nikolay Kozhanov. “Diversifying relationships: Russian policy toward GCC.” *International Politics* 58 (December 2021):884-902.
<https://link.springer.com/article/10.1057/s41311-021-00286-4>.
- Jenkins, Brian Michael. “The Dynamics of Syria's Civil War.” *Santa Monica, CA: RAND Corporation* 2014. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE115.html>.
- Jones, Seth G., James Dobbins, Daniel Byman, Christopher S. Chivvis, Ben Connable, Jeffrey Martini, Eric Robinson, and Nathan Chandler, “Rolling Back the Islamic State.” *Santa Monica, CA: RAND Corporation*, 2017.
https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1912.html.
- Joya, Angela. “Syria and the Arab Spring: The Evolution of the Conflict and the Role of the Domestic and External Factors.” *Ortadoğu Etütleri* 4, no.1 (July 2012):27-52.
- Kadhim, Abbas. “Iraqi-Russian Relations amidst US Security-Focused Engagement.” In *The MENA Region: A Great Power Competition*, edited by Karim Mezran, and Arturo Varvelli, 79-91. Milan: ISPI and Atlantic Council, 2019.
- Karabulut, Bilal. “Kardeniz'den Ortadoğuya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri.” *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 15 (Güz 2007):67-88.

- Karadeniz, Yılmaz. "1907'deki İngiliz-Rus Anlaşması'nın İran Siyasetine Etkisi." *Route Education and Social Science Journal* (2017): 222-236.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi. İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- Kasapoğlu, Can. "Beyond Obama's Red Lines: The Syrian Arab Army and Chemical Warfare." *SWP Comment*, no.27 (June 2019).
- Khasanov, Ibragim. "Rus Basınında Arap Baharı". *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 0 (Mayıs 2020): 93-128. <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.10.70>.
- Koc, Dilan, and Serdar Güner. "The Syrian Conflict: Driving Forces of Balances and Imbalances." *The Middle East Review of International Affairs (MERIA)* 21. no.2 (September 2017).
- Koç, Mehmet Akif. "Russia in the Middle East: A New Perspective on the Corporatization of Foreign Policy." *International Journal of Kurdish Studies* 6 (2020): 104-119.
- Kofman, Michael. "Syria and the Russian Armed Forces: An Evaluation of Moscow's Military Strategy and Operational Performance." In *Russia's War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned*, edited by Robert E. Hamilton, Chris Miller, and Aaron Stein, 35-65. Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, 2020.
- Kolobov, Oleg, and Alexander Kornilov. "Middle East Policy of Russia Under President Medvedev: Strategies, Institutes, Faces." *Bilge Strateji* 2 (Bahar 2011):19-34.
- Kortunov, Andrey. "The Astana Model: Methods and Ambitions of Russian Political Action." In *The MENA Region: A Great Power Competition*, edited by Karim Mezran, and Arturo Varvelli, 53-63. Milano: ISPI and Atlantic Council, 2019.
- Kreutz, Andrej. *Russia in the Middle East Friend or Foe*. Westport: Praeger, 2006.
- Kristensen, Hans M., and Robert S. Norris. "Russian nuclear forces, 2018." *Bulletin of the Atomic Scientists* 74. no. 3 (April 2018): 185-195. <https://doi.org/10.1080/00963402.2018.1462912>.
- Küçükvatan, Mahir. "Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı." *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 11 (2011): 73-91.
- Kurat, Akdes Nimet. *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.
- Laqueur, Walter Z. "The Appeal of Communism in the Middle East." *Middle East Journal* 9, no. 1 (1955): 17-27. <http://www.jstor.org/stable/4322662>.

- Lovotti, Chiara. "Redistribution of Power in the Middle East: Moscow's Return to Syria." In *The MENA Region: A Great Power Competition*, edited by Karim Mezran and Arturo Varvelli, 65-78. Milano: ISPI and Atlantic Council, 2019.
- Lund, Aron. "From Cold War to Civil War: 75 Years of Russian-Syrian Relations." *UI Paper* no. 2. Mars. 2019.
- Lund, Aron. "Syria's Civil War: Government Victory or Frozen Conflict." *FOI Totalförsvarets forskningsinstitut* FOI-R--4640—SE. 2018.
- Lund, Aron. "The Politics of Memory: Ten Years of War in Syria." *The Century Foundation*. March 15, 2021. Erişim Tarihi: 31/05/2022. <https://tcf.org/content/commentary/politics-memory-ten-years-war-syria/>.
- Lüthi, Lorenz M. "The Non-Aligned Movement and the Cold War, 1961–1973." *Journal of Cold War Studies* 18, no.4, (2016): 98–147. https://doi.org/10.1162/JCWS_a_00682S.
- Majumdar, Dave. "Cruise Missile Strikes in Syria: Russia's Big Ad Campaign." *The National Interest* (October 8, 2015). Erişim Tarihi: April 25, 2021. <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/cruise-missile-strikes-syria-russias-big-ad-campaign-14032>.
- Makarychev, Andrey. "The Medvedev Presidency: Russia's Changing Profile." In *International Yearbook CIDOB 2010. Country profile, Russian Federation*. Barcelona: CIDOB, 2010.
- Makled, Ismail Sabry. "*Al-Ealaqat Al-Siyasia Al-Dawlia: Dirasat fi Al-Usul wa Al-Nazariaat*." Arapça. Kahire: Academic Library, 1991.
- Mankoff, Jeffrey. "Why Moscow Fears Arab Unrest." *Current History* 111, no. 747 (Oct 2012): 258-263.
- Mansour, Mamdouh Mahmoud. "*Al-Sirae Al-Amrikiu Al-Suwfytiu fi Al-Sharq Al-Awsati*." Arapça. Cairo: Madbouly Library, 1996.
- Merle, Marcel. "*Susyulujia Al-Ealaqat Al-Dawlia*" [*Sociologie Des Relations Internationals*]. Translated by Hassan Nafaa, Cairo: Arab Future House, 1986.
- Modelski, George. *A Theory of Foreign Policy*. New York: Praeger, 1962.
- Monaghan, Andrew. "The New Russian Foreign Policy Concept: Evolving Continuity." *Chatham House*. April 2013.
- N. Katz, Mark, "Same Ends but Different Means: Change, Continuity and Moscow's Middle East Policy." In *The MENA Region: A Great Power Competition*, edited by Karim Mezran, and Arturo Varvelli, 39-51. Milan: ISPI and Atlantic Council, 2019.

- Nakhle, Carole. "Russia's Energy Diplomacy in the Middle East." In *Russia's Return to the Middle East: Bulding Sandcastel*, edited by Nicu Popescu, and Stanislav Secrieru, 29–35. Paris: European Union Institute for Security Studies, 2018.
- Newman, Richard T. "Propaganda: an Instrument of Foreign Policy." *Columbia Journal of International Affairs* 5. no. 2 (1951): 56–64. <http://www.jstor.org/stable/24354541>.
- News Wires, "Syrian Military Takes Full Control over Eastern Ghouta." FRANCE 24. (12 April 2018). Erişim Tarihi: 08/01/2021. <https://www.france24.com/en/20180412-syria-russian-military-police-deployed-douma-eastern-ghouta>.
- Nimet Kurat, Akdes. *Rusya Tarihi: Başlangıcından 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.
- Oldberg, Ingmar. "Russia's Great Power Strategy under Putin and Medvedev." *UI Occasional Papers* no 1., 2010.
- Oldenburg, Fred S. "Perestroika in the Soviet Union and the German Democratic Republic." *Irish Studies in International Affairs* 3, no. 1 (1989): 27–39, <http://www.jstor.org/stable/30001755>.
- Oligie, Clement Ndidi. "Why Russia is involved in the Syrian Civil War: One Issue Many Views." *Acta Universitatis Danubius* 12, no. 1 (2019):93-136.
- Oliker, Olga, and Natasha Yefimova. "Carnegie-RAND Workshop on the Future of the Greater Middle East and the Prospects for U.S.-Russian Partnership." *RAND Corporation*, 2004. https://www.rand.org/pubs/occasional_papers/OP118.html.
- Oliker, Olga, Christopher S. Chivvis, Keith Crane, Olesya Tkacheva, and Scott Boston. "Russian Foreign Policy in Historical and Current Context: A Reassessment." *RAND Corporation*, 2015. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE144.html>.
- Özalp, Osman Nuri. "Where is the Middle East? The Definition and Classification Problem of the Middle East as a Regional Subsystem in International Relations." In *Turkish Journal of Politics*, edited by Ihsan Yilmaz, 5-21. Istanbul: the Social Sciences Institute at Fatih University, 2011.
- Özpek, Burak Bilgehan, and Yavuz Yağış. "Competitive Jihadism: Understanding the Survival Strategies of Jihadist De Facto States." *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace* 8, no. 1 (2019):23-36.
- Özünlü, Emine Erdoğan. "Mühimme Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Kırım Hanlığı İlişkileri." *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. Sayı 27 (2010): 489-503.

- Parland, Thomas. *The Extreme Nationalist Threat in Russia: The Growing Influence of Western Rightist Ideas*. New York: Routledge Curzon, 2005.
- Paul Scham, “Annapolis, November 2007: Hopes and Doubts.” *Middle East Institute Monthly Policy Briefs* no 2. November 2007.
- Plakoudas, Spyridon. “Putin, Assad, and Geopolitics.” *Middle East Review of International Affairs* 19. Iss.3 (Fall 2015): 34-40. <https://www.proquest.com/docview/1781761606?accountid=165872&forcedol=true>.
- Putin, Vladimir. “A Plea for Caution from Russia.” *New York Times* September 11, 2013. Erişim Tarihi: 15/01/2021. <https://www.nytimes.com/2013/09/12/opinion/putin-plea-for-caution-from-russia-on-syria.html>.
- Rezvan, E. A. “*Sufun Ruwsiat fi Al-khalij 1899-1903.*” Arapça. Translated by Salim Tuma. Moscow: Dar Altaqadum, 1990.
- Rosenau, James N. *Comparing Foreign Policies: Theories, Finding, Methods*. New York: SAGE Publications, 1974.
- Rosenau, James N. *The Scientific Study of Foreign Policy*. New York: Free Press, 1971.
- Rumer, Eugene. *Russia in the Middle East: Jack of all Trades, Master of none*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2019.
- Sakwa, Richard. *Russian Politics and Society*. New York: Routledge, 2008.
- Schaffner, Thomas. “Five Years After Russia Declared Victory in Syria: What Has Been Won.” *Russia Matters*. (March 18, 2021). Erişim Tarihi: April 22, 2021. <https://www.russiamatters.org/analysis/five-years-after-russia-declared-victory-syria-what-has-been-won>.
- Schepers, Névine. “Russia’s Nuclear Energy Exports: Status, Prospects and Implications.” *EU Non-Proliferation and Disarmament Consortium* no.61 (February 2019).
- Scherer, John L. “Soviet and American Behavior During the Yom Kippur War.” *World Affairs* 141, no. 1 (1978): 3–23. <http://www.jstor.org/stable/20671755>.
- Seal, Patrick. “Assad Family Values: How the Son Learned to Quash a Rebellion from His Father.” *Foreign Affairs*. 20/3/2012. Erişim Tarihi: 01/03/2022. <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2012-03-20/assad-family-values>.
- Selim, Mohammad El-Sayed. “*Tahlil Al-Siyasat Al-Kharijati.*” Arapça. Kahire: Dar Al-Nahda Al-Arabia, 1998.

- Sharp, Jeremy M. "Egypt: Background and U.S. Relations." *Congressional Research Service, CRS Report for Congress*. 2008.
- Shleifer, Andrei, and Daniel Treisman, "A Normal Country: Russia after Communism, The Journal of Economic Perspectives." *Journal of Economic Perspectives* 19, no. 1 (Winter 2005): 151-174.
- Sladden, James, Becca Wasser, Ben Connable, and Sarah Grand-Clement. "Russian Strategy in the Middle East." *Santa Monica, CA: RAND Corporation*. 2017. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE236.html>.
- Smolansky, Oles M., and Bettie M. Smolanksy. *The USSR and Iraq: The Soviet Quest for Influence*. USA: Duke University Press Books, 1991.
- Sönmezoğlu, Faruk. *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. Istanbul: DER YAYINLARI, 2019.
- Souleimanov, Emil, and Valery Dzutsati. "Russia's Syria War: A Strategic Trap?." *Middle East Policy* 25. no. 2 (Summer 2018): 42-50.
- Sutela, Pekka. "Russia's Response to the Global Financial Crisis", *CARNEGIE, Policy Outlook, Endowment for International Peace*. July 29, 2010.
- Tayfur, M. Fatih. "Main Approaches to the Study of Foreign Policy: A Review." *METU Studies in Development* 21. no. 1. (1994):113-141.
- Thomas, Timothy. "Russian Lessons Learned in Syria an Assessment." *MITRE Center for Technology and National Security*. (June 2020).
- Topsakal, İlyas. "Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri." *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 3 (2016): 33-53.
- Trenin, Dmitri. "Russia's Spheres of Interest, not Influence." *The Washington Quarterly* 32. no. 4 (Sep 2009): 3-22. DOI: 10.1080/01636600903231089.
- Turan, Şerafettien. "1829 Edirne Antlaşması." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* Cilt 9. Sayı 1-2 (2018): 111-151.
- Uçarol, Rifat. *Siyasi Tarih (1789-1994)*. İstanbul: DER YAYINLARI, 1995.
- Valenta, Jiri, and Leni Valenta. "Why Putin Wants Syria." *Middle East Quarterly* (Spring 2016).
- Vatansever, Adnan. "Russia's Oil Exports: Economic Rationale Versus Strategic Gains." *Carnegie Endowment for International Peace*, no. 116 (December 2010).
- Vogel, Michael. "The Mongol Connection: Mongol Influences on the Development of Moscow." *Undergraduate Research Journal* 5 (2002): 93-96.

- Wasser, Becca. "The Limits of Russian Strategy in the Middle East." *Santa Monica, CA: RAND Corporation* 2019. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE340.html>.
- Wimmen, Heiko. "Syria's Path from Civic Uprising to Civil War." *Carnegie Endowment for International Peace*. November 2016.
- Włodkowska-Bagan, Agata. "Syria in Russia's Foreign Policy in the 21st Century." *Teka Kom. Politol. Stos. Międzynar.* OL PAN. (2017): 27–40. <https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/iusburj/article/view/19799>.
- Wójtowicz, Tomasz, Izabela Barsznica, and Kamil Drag. "The Influence of Russian Military Involvement in The War In Syria." *Zeszyty Naukowe Akademii Sztuki Wojennej* 111, no. 2 (January 2019): 85-99.
- Wolf, John B. "Islam in the Soviet Union." *Current History* 56, no. 331 (1969): 161–75. <http://www.jstor.org/stable/45312048>.
- Wolfe, Thomas W. "The USSR and the Arab East." *Santa Monica, CA: RAND Corporation*. 1969. <https://www.rand.org/pubs/papers/P4194.html>.
- Wood, Alan. *The origins of the Russian Revolution 1861-1917*. London: Routledge, 1993.
- Yllmaz, Muzaffer Ercan. "The New World Order: An Outline of the Post-Cold War Era." *Alternatives: Turkish Journal of International Relations* 7. Issue 4 (2008): 44-58.
- Zidan, Nasser. "*Dawr Rusia fi Al-Sharq Al-Awsat wa Shamal Afriqia min Butrus Al-Akbar hataa Fladimir Butin.*" Arapça. Beirut: Arab Scientific Publishers. 2013.
- Żuber, Marian, and Samuel Sahel Moussa. "Arab Spring as a Background of Civil War in Syria." *International conference Knowledge-Based Orgaization* 24. No. 1 (2018): 245-251.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Suriye Savaşında Yeni ve Değiştirilmiş Silahlar	133
Tablo 2. 2011-2020 Döneminde Rusya'nın Suriye'ye Yaptığı Silah Satışlarının Değeri.	136

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Rusya.....	37
Şekil 2. Ortadoğu.....	54
Şekil 3. Suriye'deki Kontrolün Savaşan Güçlerin Arasındaki Dağılımı 2016.....	104
Şekil 4. Suriye'deki Kontrolün Savaşan Güçlerin Arasındaki Dağılımı 2020.....	122

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Albukamal'da doğdu. 2011 yılında Halep Üniversitesi Ticaret ve Ekonomi Bölümü'nden mezun oldu. 2016 yılında Türkiye'ye geldi. 2019'da Karabük Üniversitesi Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı. Ana dili Arapça'nın yanı sıra İngilizce ve Türkçe bilmektedir.